

DİPLOMATİYA ALƏMİ

WORLD OF DIPLOMACY

JOURNAL OF THE MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS
OF REPUBLIC OF AZERBAIJAN
№ 27, 2010

EDITORIAL COUNCIL

Elmar MAMMADYAROV	Minister of Foreign Affairs (Chairman of the Editorial Council)
Novruz MAMMADOV	Head of the Foreign Relations Division, Administration of the President of the Republic of Azerbaijan
Araz AZIMOV	Deputy Minister of Foreign Affairs
Khalaf KHALAFOV	Deputy Minister of Foreign Affairs
Mahmud MAMMAD-GULIYEV	Deputy Minister of Foreign Affairs
Hafiz PASHAYEV	Deputy Minister of Foreign Affairs
Vaqif SADIQOV	Deputy Minister of Foreign Affairs
Elman AGAYEV	Acting Director of the Foreign Policy Planning and Strategic Studies Department, Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Azerbaijan

EDITORIAL BOARD

Hussein HUSSEINOV	First Secretary Foreign Policy Planning and Strategic Studies Department, Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Azerbaijan
--------------------------	--

© All rights reserved.

The views expressed in articles are the responsibility of the authors
and should not be construed as representing the views of the journal.

"World of Diplomacy" journal is published since 2002.

Registration N@ 1161,14 January 2005
ISSN:1818-4898

Postal address: Foreign Policy Planning and Strategic Studies Department,
Ministry of Foreign Affairs, Sh.Gurbanov Str. 4, Baku AZ 1009

Tel.: 596-91-03; 596-91-47; 596-93-31 e-mail: css@mfa.gov.az

MÜNDƏRİCAT - CONTENTS - СОДЕРЖАНИЕ

RƏSMİ XRONİKA – OFFICIAL CHRONICLE – ОФИЦИАЛЬНАЯ ХРОНИКА

Diplomatic activity of the President of the Republic of Azerbaijan, H.E. Mr. I. Aliyev in second quarter of 2010	3-13
Diplomatic activity of the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Azerbaijan, H.E. Mr. E. Mammadyarov in second quarter of 2010	14-16

AZƏRBAYCAN TARİXİNİN ƏLAMƏTDAR GÜNLƏRİ – MOMENTOUS DATES OF THE HISTORY OF AZERBAIJAN – ЗНАМЕНАТЕЛЬНЫЕ ДАТЫ ИСТОРИИ АЗЕРБАЙДЖАНА

28 May – Republic Day of Azerbaijan	17-18
Speech by President Ilham Aliyev at an official reception marking 28 May - Day of the Republic.....	19-22
15 June - National Salvation Day of Azerbaijan	23
26 June – Day of the Armed Forces of the Republic of Azerbaijan	24
Statement by President Ilham Aliyev on 92nd anniversary of the Armed Forces of Azerbaijan	25-26

MƏQALƏLƏR – ARTICLES – СТАТЬИ

Əl-Safsafi ƏHMƏD ƏL-QUTURI Qarabağ problemi və Yaxın Şərq	27-30
Səidə QULİYEVA İslam Konfransı Təşkilatının Ermənistanın Azərbaycana qarşı işğalçılıq siyasətinə mövqeyinin formalaşmasında H.Ə.Əliyevin rolu (1991-2003)	31-39
Fəxri HACIYEV Ermənilərin Cənubi Qafqaza kütləvi köçləri və 1905-ci ildə törətdikləri qətləmlər (Gürcüstan arxiv mənbələri əsasında).....	40-44
Dilbadi QASIMOV Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə aid bir sıra hüquqi məsələlərin təhlili.....	45-52
Rovshan SADİGBAYLI The implications of the 1993 UN Security Council action for the settlement of the Armenia-Azerbaijan conflict.....	53-71

DIPLOMATIC ACTIVITY OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN, H.E. Mr. ILHAM ALIYEV IN SECOND QUARTER OF 2010

VISITS BY THE PRESIDENT OF AZERBAIJAN H.E. Mr. ILHAM ALIYEV

06.04.-08.04.2010

State visit to Estonia

On 6 April 2010 President Ilham Aliyev left for a state visit to Estonia. During his state visit to Estonia, an official welcoming ceremony of President Ilham Aliyev was held at the Presidential Palace in Kadriorg, in Tallinn. President of Estonia Toomas Hendrik Ilves and his wife Evelin Ilves welcomed Azerbaijani President Ilham Aliyev and his spouse Mehriban Aliyeva. Estonia's state and governmental officials were introduced to President Ilham Aliyev, while the members of Azerbaijani delegation were introduced to Estonian President Toomas Hendrik Ilves. President Ilham Aliyev and

his wife Mehriban Aliyeva signed the book of honorable guests of the presidential palace in Estonia. Following the official welcoming ceremony, President Ilham Aliyev and Estonian President Toomas Hendrik Ilves held a meeting in private. During the meeting, the sides expressed satisfaction with the successful development of bilateral relations between Azerbaijan and Estonia. It was noted that the high-level reciprocal visits are important for the enhancement of relations. The existence of good potential for the enhancement of bilateral relations in various fields was emphasized and confidence was expressed in further strengthening of these relations.

Following their private meeting, President Ilham Aliyev and Estonian President Toomas Hendrik Ilves signed a joint Memorandum.

President Ilham Aliyev and Estonian President Toomas Hendrik Ilves held a joint press conference in Tallinn.

After, President Ilham Aliyev and Estonian President Toomas Hendrik Ilves held a meeting in the presence of delegations. During the meeting, the successful development of bilateral relations in political, economic, and other fields was noted. The importance of the visit for the development of bilateral relations and further enhancement of cooperation was mentioned. The sides also underscored the good potential for the expansion of bilateral relations, as well as economic cooperation. The Presidents also emphasized the importance of bilateral ties within the scope of Azerbaijan-EU relations.

Within the framework of his state visit to Estonia, President Ilham Aliyev visited the Vabaduze square of Tallinn, where he visited the "Monument to the liberators". President Ilham Aliyev laid wreath on the monument and commemorated the liberators who died for the independence of Estonia.

Later, President Ilham Aliyev arrived at one of the main landmarks, in the Old Town of Tallinn – Ratusha. Mayor of the city, Edgar Savisaar, welcomed President Ilham Aliyev in front of Ratusha. Greeting the President, the Mayor of Tallinn noted that a very important decision had been made about the historical monument of the city 600 years earlier. According to the decision, all the high-level guests are welcomed in front of the Ratusha.

While talking about the past and the present of Tallinn, E.Savisaar mentioned that Tallinn – being one of the ancient capitals of Northern Europe – plays an important role in the public-social and cultural life of Estonia. Tallinn has been a multinational city throughout centuries. Currently, representatives of 120 nations reside in there. Noting that almost 700 Azerbaijanis live in this old city, the Mayor added that they are the best bridge between Azerbaijan and Europe. E.Savisaar told that the Azerbaijanis residing in Estonia are united around Azerbaijan Cultural Center, operating in the country. The center contributes to the unity of Azerbaijanis, preservation of their language and traditions, and to the development of Azerbaijan-Estonian relations. He also added that a kindergarten for Azerbaijanis, named after well-known ophthalmologist, academician Zarifa Aliyeva was functioning in Tallinn. President Ilham Aliyev signed the honorary guest book of Ratusha. Then President Ilham Aliyev toured the building of Ratusha with Mayor of Tallinn – Edgar Savisaar.

During his state visit to Estonia, President Ilham Aliyev met with ex-President of Estonia, Arnold Rutel.

Also, President Ilham Aliyev met with Estonian Prime Minister Andrus Ansip in Tallinn. They enjoyed the city view. During the discussions, the sides expressed satisfaction with the level of bilateral economic cooperation and emphasized the existence of good potential for further expansion of ties in this field. The sides expressed confidence in further enhancement of bilateral cooperation in various fields. President Ilham Aliyev and Estonian Prime Minister Andrus Ansip had dinner in the building of Ansip Academy of Sciences. The President of Azerbaijan signed the Honorary guest book.

During his state visit to Estonia, President Ilham Aliyev delivered a lecture at the Ministry of Foreign Affairs. In his speech, the President touched upon the issues of development of bilateral relations between the two countries, the successful economic reforms carried out in Azerbaijan, integration to the EU and cooperation with international organizations, as well as the grievous consequences and resolution of Armenia-Azerbaijan, Nagorno-Karabakh conflict.

President Ilham Aliyev visited the ICT Exhibition Center of "Microlink" Company in Tallinn. The Azerbaijani President met with the CEOs of IT companies operating in Estonia. The representatives of the companies, working on production and utilization of perspective technologies, briefed President Ilham Aliyev on the work of their companies and products. The President viewed the innovation projects of the Exhibition Center, used in various fields and conforming to the up-to-date standards. On behalf of Estonian President Toomas Hendrik Ilves and his spouse Evelin Ilves, a dinner was hosted in honor of President Ilham Aliyev and his spouse Mehriban Aliyeva in Tallinn.

08.05.-09.05.2010

Working visit to Russia

On 8 May 2010 President Ilham Aliyev left for a working visit to Moscow, on the invitation of Russian President Dmitry Medvedev, to attend celebrations of the 65th anniversary of the Victory in the Great Patriotic War. During his working visit to the Russian Federation, President Ilham Aliyev attended the celebrations marking the 65th anniversary of the Victory in the Great Patriotic War of 1941-1945, in Moscow on May 9th. President Ilham Aliyev was welcomed warmly by Russian President Dmitry Medvedev in front of the Kremlin. The President met with the

veterans of the Great Patriotic War.

The highlight of the anniversary celebrations was a parade at the Red Square. In his speech before the parade, President Dmitry Medvedev congratulated the veterans of the Great Patriotic War. Then, the military parade started.

State and government officials from over 20 countries, as well as the heads of international organizations and several war veterans observed the parade from the tribunes.

Over eleven thousand military servicemen marched through the Red Square. The soldiers of the CIS and anti-Hitler coalition states entered the square. Azerbaijan soldiers marched ahead of the parade. The peacekeeping battalion of Azerbaijan, lead by Major Elshad Rustamov, marched through the Red Square.

Following the parade, wreath and flower bouquets were laid at the Tomb of the Unknown Soldier in the Alexander garden, at the Kremlin wall, on behalf of state and government officials.

The soldiers marched past state and government officials. The distinguished guests had their photos taken in front of the Kremlin.

Later the same day, President Dmitry Medvedev hosted a ceremonial reception to celebrate the 65th Anniversary of the Victory in the Great Patriotic War at the Grand Kremlin Palace. President Ilham Aliyev attended the reception.

During his working visit to the Russian Federation, President Ilham Aliyev met with President of the Republic of Croatia, Ivo Josipović. Good potential for development of bilateral relations in various fields between the two countries was stressed during the meeting. The importance of determining the prospects for enhancement of economic cooperation between Azerbaijan and Croatia was underlined. The sides also discussed the issues on expanding humanitarian cooperation between the two countries. The Presidents expressed confidence in further strengthening of relations between Azerbaijan and Croatia.

7.06 – 9.06.2010

Working visit to Turkey

On 7 June 2010 President Ilham Aliyev left for a working visit to Turkey to take part at the 3rd Summit of the Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia. On 7 June President Aliyev met with his Turkish counterpart Abdullah Gul. The presidents praised friendly and brotherly relations between the two countries. They also stressed the importance of high-level meetings. The Heads of State emphasized the significance of cooperation in various fields, in particular energy. It was stressed the signing of new documents on natural gas would open a new page in the successful Azerbaijan-Turkey cooperation. They also discussed settlement of the Armenia-Azerbaijan Nagorno-Karabakh conflict, and regional and international issues.

On the same day President Aliyev met with Turkish Prime Minister Recep Tayyip Erdogan.

The parties expressed their satisfaction with development of bilateral relations in all fields. They said the signing of documents on natural gas is very important and will mark a new era in development of Turkey-Azerbaijan energy cooperation. Confidence was expressed that cooperation between Azerbaijan and Turkey in energy and other fields would continue to develop successfully. The sides shared their views on the Azerbaijan-Armenia conflict over Nagorno-Karabakh.

On 7 June Azerbaijan and Turkey have signed Monday documents in the presence of President Ilham Aliyev and Prime Minister Recep Tayyip Erdogan.

President of Azerbaijan`s State Oil Company (SOCAR) Rovnag Abdullayev and Chairman of the Board of Turkey`s BOTAS company Fazil Senel have signed a Memorandum of Understanding on the sale and transit of natural gas.

Azerbaijan`s industry and energy minister Natig Aliyev and Turkish minister of energy and natural resources Taner Yıldız have signed a declaration on the sale and transit of Azerbaijan`s natural gas to and from Turkey, and a Memorandum of Understanding on the sale and transit of natural gas between the two countries` relevant ministries.

On the margins of his working visit to Turkey President Aliyev met with his Macedonian counterpart Gjorge Ivanov. The sides said relationship between Azerbaijan and Macedonia was developing successfully in various spheres. The presidents noted that the two countries had many things in common. They pointed out the bilateral cooperation in economic, tourism and other areas would be fruitful. The presidents also added it was expedient to continue the relationship. The Macedonian President said his country was interested in energy cooperation with Azerbaijan. The sides stressed the two countries support each-other in certain issues.

On 8 June President Aliyev met with Iranian leader Mahmoud Ahmadinejad. The presidents exchanged views over political, economic and energy cooperation. They also expressed assurance in further development of friendly relations between the two countries.

On 8 June President Aliyev met with Russian Prime Minister Vladimir Putin. At the meeting the sides discussed the issues of political, economic and humanitarian importance in relations between two countries. It was stressed by the Presidents that the two countries enjoyed with constructive and fruitful cooperation in all directions of the bilateral relations. "As to economic ties, we observe an increase in the bilateral trade. This is a very positive factor. We also see progress in all other fields of the bilateral relations. That is why, I am sure that this meeting will contribute to further expanding our friendly and neighborhood relations", - was highlighted by the President Aliyev.

On 8 June President Aliyev attended the meeting of the Conference on Interaction and Confidence-Building Measures in Asia (CICA) where he made the following speech.

Dear heads of state!

Dear delegation leaders!

Ladies and gentlemen!

First of all, I want to express my gratitude to President Abdullah Gul for the hospitality and excellent organization of this summit. At the same time, I want to thank Kazakh President Nursultan Nazarbayev for his efforts to turn the Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia into an important international forum. I am sure that the future of this organization will be very promising and bright.

I would like to take this opportunity to state that the people of Azerbaijan sympathize with our Turkish brothers over the attack on a humanitarian vessel and the death of innocent civilians in the Mediterranean Sea. We strongly condemn this attack and stand by Turkey. Also, on behalf of the Azerbaijani people, I would like to express condolences to our Turkish brothers and affected families. Azerbaijanis playing a role in regional cooperation. We are absolutely sure that regional cooperation, predictability and joint activities in the region will reduce risks and help in the construction of a predictable future for our peoples.

Security in Asia are part of global security measures. We can't succeed without a comprehensive approach to security. The fight against terror must target all terrorist organizations in the world. There are no good or bad terrorists. Therefore, consolidation of efforts against terrorism is the key precondition of success. At the same time, regional cooperation and economic growth will contribute a lot to our regional security. For this reason, Azerbaijan is trying to play an important part in regional cooperation.

Different projects launched and successfully implemented in our country are already laying a solid foundation for broader regional cooperation. I would like to highlight energy security projects. They started out as pipeline projects, but have turned into an example of important regional cooperation benefiting all its participants.

Azerbaijan is also contributing to the revival of the historic Silk Way, while the railway project we are involved in will link Asia with Europe and create a major transport hub which will benefit all regional peoples. In other words, security requires consolidation of our efforts, while economic cooperation and growth can become a road to success.

One of the most important issues I would like to highlight is the attitude towards resolution of conflicts. Azerbaijan is a victim of ongoing Armenian aggression. We can say that our internationally recognized lands have been under Armenian occupation for two decades. As a result of this occupation, one million Azerbaijanis have become refugees and IDPs. Twenty per cent of our territory is occupied by Armenia. This situation is still ongoing. We have become victims of a policy of ethnic cleansing. There is not a single local resident in occupied territories. Ethnic cleansing has been carried out there. Everything, including buildings, houses, schools, graves of our ancestors, mosques, all our historical heritage, is destroyed. We demand that Armenia fulfill the decisions and resolutions of international organizations.

The UN Security Council has passed four resolutions demanding an unconditional and immediate withdrawal of the Armenian armed forces from Azerbaijani lands. However, the resolutions have yet to be executed. Resolutions of the UN General Assembly, decisions of the OSCE, resolutions of the Organization of Islamic Conference, decisions of the Council of Europe and European Parliament and other international organizations are not fulfilled. If norms of international law don't work, what situation for the international community can we talk about? If we can't enforce universally accepted resolutions and this situation is ongoing, then it is not known how international relations will be built in the future. Any country regardless of its importance and size must observe international legal norms. International law is there for all countries to observe. We are members of international organizations and must respect their decisions. If these decisions are passed but not fulfilled, then confidence in international institutions will reduce.

We are aspiring to restore the territorial integrity of our country in a peaceful way. The territorial integrity of Azerbaijan is recognized by the whole world and international organizations. A settlement of the Armenian-Azerbaijani conflict must be based on the restoration of Azerbaijan's territorial integrity and provision of the Armenian minority of our country with a high status of self-administration and autonomy.

I want to emphasize that Azerbaijan will continue contributing to security measures in our region. By our efforts and investment beyond our borders, we will continue to contribute to the economic devel-

opment of the region. Projects pertaining to the transport and energy infrastructure will link peoples and states. There must be a balance between the interests of consumer, producer and transit states. Only in this case will all projects serve universal well-being.

In conclusion, I would like to express my appreciation to Turkey, organizer of the event, for the hospitality and wish the summit further successes.

Thank you for your attention.

During his working visit to Turkey President Aliyev gave an *interview* to Azerbaijani journalists in Istanbul on 8 June 2010.

- Mr. President, as part of the summit in Turkey you have held multilateral meetings. In general, could you please provide some information about your remarks at the summit and these meetings.

- All the meetings have been good and successful. In other words, I can say that the meetings were of traditional nature. We have held regular meetings with our partners. Taking this opportunity, we held different meetings. The talks I have had with both the president and prime minister of Turkey, the prime minister of Russia, presidents of Ukraine and Iran have produced very good results. In other words, Azerbaijan's relations with these countries have a long history, and we work quite actively in different spheres. Cooperation both in a bilateral format and within the framework of international organizations is successful. Our relations with all countries are built on mutual interest and respect. I think that the meetings and talks I held yesterday and today will serve the development our relations with these countries.

- Mr. President, you have repeatedly stated with regard to the Upper Qarabag conflict that if Armenia does not provide a response over the Madrid principles, if it says no to them, a resolute position of our country will be demonstrated. What will happen if Armenia doesn't respond?

- In fact, at present we are facing the situation you have described because Armenia is not giving any answer – neither yes, nor no. Therefore, under these circumstances, mediators must say their word. As you may know, I have repeatedly expressed my opinion about that. Azerbaijan generally accepts the updated Madrid principles. However, there are certain aspects in the proposals which are not acceptable for us, but they are more of a technical and wording nature.

If we look at the updated Madrid principles as a whole, they reflect issues of restoration of Azerbaijan's territorial integrity and return of all those affected by the occupation to their native lands. There is no answer from Armenia, and I think it is time for the co-chairing countries to say their word. How long should Azerbaijan wait for an answer?! To be more exact, how long can co-chairing countries wait for an answer?! The updated Madrid principles are not our proposal, it is a proposal of three co-chairing countries. I do hope that these countries treat their own proposals with due respect and send serious signals to Armenia, which has been trying to undermine talks for the last several months. If we are interested in continuing the talks, some steps must be taken. If this doesn't happen and Armenia keeps on dragging time or officially rejects the principles, then Azerbaijan will certainly have to think about further prospects for participation in the talks and in the process as a whole. We are thinking about that. We are considering different options and will aspire to restoring our territorial integrity by all means. I personally have no doubt that Azerbaijan's territorial integrity will be restored. The only question is when! We want to achieve that soon and in a peaceful way. But if Armenia wants to continue its policy of grab and to conduct talks only for the sake of talks, Azerbaijan, of course, will considerably revise its own position.

- Mr. President, the agreement on the exports of gas from the Azerbaijani field of Shah Deniz to Turkey was signed yesterday. In general, can this agreement be viewed as an important historic event in Azerbaijan's energy policy? What can you say about the prospects for this project?

- I think that this agreement holds a special place in the chain of Azerbaijan's energy successes. From the standpoint of its essence, it will lead to the implementation of a grandiose project. If we look at the financial side of the issue, we can see that according to preliminary estimates, \$20 billion will be invested in the project. Considering that a total of \$40 billion has been invested in Azerbaijan's oil and gas sector since 1995, we can see that the project requires tremendous financial resources. On the other hand, the implementation of this project will enable us to fully realize Azerbaijan's extensive gas potential.

As you may know, our production is limited to the capacities of existing markets now. We can easily double production in a short period of time. But in the gas sector, as you know, production depends on the capacities of existing markets. The project will give us the opportunity after five years to produce and transport extra 16 billion cubic meters of gas from Shah Deniz. Considering that Azerbaijan already has a very powerful and diverse gas export infrastructure, we can see that the expansion of the network of existing pipelines will enable us to send any volumes of gas in any direction and earn significant revenues for our country. On the other hand, as you know, cooperation in the gas sector is not confined to economic interests. It will also become a factor that will considerably strengthen Azerbaijan's standing in the region and on the continent.

I am very glad that we have finally reached agreement on all issues. The issue of supplying additional volumes of gas to Turkey has been resolved and necessary measures have been envisaged to compensate the price difference in previous periods. Also, if necessary, we can transport Azerbaijani gas in different directions in the future.

I do hope that all our plans are implemented. There are grounds for such optimism because all our energy plans have thus far been fulfilled successfully and timely.

- Mr. President, you have received a message from the American president. I would like to find out about your attitude to it and whether, in general, you will respond to it?

- I certainly will. I am sure that the issues reflected in the message outline prospects for US-Azerbaijani relations because it reflects agreements reached earlier. I also think that the message represents a major step towards the future. The relations between America and Azerbaijan in all areas listed in the message have a long history. Our relations did not emerge in the last year or two – they have a very long history. Our role in peace-keeping operations, our initiatives in the energy sphere which led to the signing, among others, of the present agreement and, in general, the energy policy Azerbaijan launched in the mid 1990s have changed the world's energy map. In other words, we have achieved this, and today we are working on other projects on the basis of this positive experience. The agenda of US-Azerbaijani relations is very broad. I do hope that we can enrich our cooperation with new factors in the coming years for the benefit of both parties. The message is very friendly. We will continue our cooperation in all the spheres described in the message.

- Mr. President, you have also met with Vladimir Putin. Russia is playing a role in the Qarabag settlement, however it may try to deny that. In other words, a lot also depends on Russia for speeding up a settlement. Were these issues also discussed in the meeting?

- Indeed, as you may know, the Minsk Group co-chairing countries dealing with the issue and Azerbaijan are engaged in regular bilateral consultations. Meetings with representatives of America, France and Russia are held at different levels. No country is denying its role in a settlement. We can't allow

any discrimination in this issue either. For us all co-chairing countries represent one group, i.e. we treat them as a group but, of course, each country has its own resources. Of course, Russia is the only country bordering on Azerbaijan, i.e. it is in this region. Russia is both a Caspian littoral state and a country of the Caucasus. It is also our neighbor. It goes without saying that a country of this region has special capabilities and influence mechanisms.

However, despite that, I want to repeat that we have never separated these countries from each other in the context of this issue, i.e. the Minsk Group is a single entity. Its co-chairmen also advocate a single position and the proposals they make are not of individual nature. In other words, these are common proposals.

Of course, we expect all co-chairing countries to put serious pressure on Armenia because we are entering a completely different stage in negotiations. At all other stages since 1992, when the Minsk Group was established, we held talks. Although the talks were based on different proposals, this was a single process. Today, we have reached a stage when proposals prepared on the basis of updated Madrid principles, which represent the results of the Prague process, are on the table

Azerbaijan accepts that, Armenia doesn't. Going back to your previous question: if everything goes on in this way, something has to happen. What can happen?! There is not much of a choice. Either the issue will remain unresolved, i.e. the status-quo will be continued, which we can't accept. The status-quo must change. Either the talks will be continued for the sake of talks only, something Azerbaijan will never agree to – I have repeatedly said that we will not take part in an imitation of talks and negotiate as long as there is hope for a result – or the issue will stop being frozen and enter a different plane. In other words, it is no secret that this is a military option. It has never been ruled out. It is not being ruled out today either. And we must always be prepared for this option. Therefore, the present stage has its own logic and importance. The steps to be taken at the present stage both by Armenia and co-chairing countries will determine how the issue will be resolved.

We want the co-chairing countries to take advantage of their authority and influence to send serious signals to Armenia and compel it to accept the updated Madrid principles so that we could start working on a peace treaty on the basis of that.

- Mr. President, the Turkish prime minister said in a news conference that you are supporting Turkey a lot in connection with the developments in the Mediterranean. Could you please elaborate on that?

- I expressed my views on this in remarks today. As you may know, Azerbaijan was one of the first countries to react to this horrifying incident, and that's the way it should have been because we always stand by Turkey. We have always supported Turkey in all issues, and are supporting it now. We have raised our voice against this bloody incident, this attack on civilians committed in international waters. I stated this again in my remarks today. We are condemning this attack. We are expressing our solidarity with Turkey and its people and sympathize with the families of martyrs. I think that a thorough investigation must be conducted and the culprits brought to book. I want to reiterate that our position on this issue is unequivocal and resolute. It is based on fraternal relations with Turkey and on international law. Of course, we think that other allies of Turkey must also speak out. You know, this is the moment of truth, i.e. real friends should demonstrate their position at such difficult times. It often happens in life that when everything is good many people can say nice words, but at difficult moments, i.e. when it is necessary to make a choice, countries and people must express their position. Azerbaijan has never made secret of its principled position on all issues. We have spoken out on any issues regarding our allies, and our voice was one of truth and justice. Azerbaijan has never supported any unlawful acts and has never taken part in them, especially in our relations with Turkey.

We can see the same attitude from Turkey. In other words, since Azerbaijan regained state independence Turkey has always stood by us and provided us with the biggest support. Today the situation is the same. Sometimes there are forces trying to interfere with Azerbaijani-Turkish relations. Sometimes

they may create a semblance of something, but they can't change the essence of things. Unfortunately, some Turkish and in some cases Azerbaijani media have published very indecent and clearly dirty articles in the past year. We can't let this happen. We can't allow our ill-wishers to dwell upon an artificially created issue to cause damage, albeit negligible, to Turkish-Azerbaijani relations. This is impossible and the present-day developments and the current state of Turkish-Azerbaijani relations is evidence of that.

The Turkish prime minister has recently paid an official visit to Azerbaijan. During the visit, a monument to greater leader Mustafa Kemal Atatürk was unveiled in the center of Baku. There are many examples like that. Our relations are truly fraternal. Therefore, we must always support each other, and I am sure we always will.

- Mr. President, as you may know, the talks in Sochi were followed by a certain stagnation in the Upper Qarabag settlement. We would like to know whether your meeting with the Armenian president is on the agenda.

- There haven't been any suggestions to that effect yet. As you know, no meetings have been held after Sochi although the Armenian president asked for two weeks' time to express an attitude to the proposal made. It has been six months already but there is no news. Therefore, no such meeting is planned for the near future. At least we have not received any proposals in that regard.

- Thank you very much, Mr. President, for the time you have spent with us despite your busy schedule. Thank you very much.

- Thank you. My meetings with journalists are not too frequent, so to speak. However, I am always ready to meet with you, but there aren't too many opportunities to do that in Baku. I regularly make statements or use other opportunities to touch upon certain issues.

I am giving a positive assessment of your work. Let me add that your question yesterday provided an opportunity to express Azerbaijan's attitude towards the developments in the Mediterranean Sea. It is our common task to communicate the truth about Azerbaijan to the world. Unfortunately, sometimes foreign media take an unfair and biased position towards Azerbaijan. There are different reasons for that. I don't even want to talk about most of them now. In general, perhaps we shouldn't even pay attention to that. On the other hand, we must show our realities in response, inform them of the development processes unfolding in our country. Sometimes foreign media either deny or provide a distorted picture of that. This is how a wrong opinion forms about our country. As a state, we don't pay attention to that because I think we should simply continue our work. If we are sure that this work is necessary for our country, we must do it no matter what. The present realities in Azerbaijan and our successes demonstrate that the path we have chosen is correct even though there have been certain pressures and, to put it mildly, recommendations in recent years. At least there have been attempts. But none of them could make us deviate from our path. Our path is one of independence and development. The Azerbaijani people can and will determine its future itself. Azerbaijan is a country living at its own expense, and will live better with every year. We simply want the world community to know our realities. The forces prejudiced against us may continue their activities for several more years. But it is impossible to deny our realities. As time passes, as our opportunities and foreign relations expand, it will be impossible to deny Azerbaijan's realities.

In any case, in all the meetings I have held today and earlier, on all foreign visits and high-level talks, I have heard only positive opinions about Azerbaijan. Most importantly, there is no discord in Azerbaijani society as to our future development. In other words, Azerbaijani society advocates a single position in this issue. Therefore, each one of us must work hard in all areas of life to multiply the power of our country, strengthen our independence and improve the well-being of the Azerbaijani people. I wish the people of Azerbaijan every success in this.

- Thank you very much, Mr. President!

MEETINGS OF THE PRESIDENT OF AZERBAIJAN H.E. Mr. ILHAM ALIYEV

- 02.04.2010 President Ilham Aliyev received Alisher Usmanov, the president of the International Fencing Federation.
- 08.04.2010 President Ilham Aliyev received a Vietnamese delegation headed by the Deputy Prime Minister Hoang Trung Hai
- 08.04.2010 President Ilham Aliyev received a Mauritanian delegation led by Foreign Minister Mrs. Naha Mint Ould Mouknass.
- 09.04.2010 President Ilham Aliyev received a delegation led by European Commissioner for Enlargement and European Neighborhood Policy, Stefan Füle.
- 09.04.2010 President Ilham Aliyev received Deputy Foreign Minister of Turkey, Firudin Sinirlioglu.
- 12.04.2010 President Ilham Aliyev received a delegation led by Minister for Foreign Affairs, International Cooperation and Relations with Gambians Abroad of the Republic of Gambia, Ousman Jammeh.
- 14.04.2010 President Ilham Aliyev received the President of the PACE Mevlut Cavusoglu
- 15.04.2010 President Ilham Aliyev received Günther Oettinger, Energy Commissioner of the EU.
- 17.04.2010 President Ilham Aliyev received a delegation led by the U.S. Under Secretary of Defense, Michèle Flournoy.
- 19.04.2010 President Ilham Aliyev received a delegation led by Turkish Foreign Minister Ahmet Davutoglu.
- 20.04.2010 President Ilham Aliyev received outgoing ambassador of Ukraine, Boris Klimchuk in connection with the completion of his diplomatic mission in Azerbaijan.
- 20.04.2010 President Ilham Aliyev received outgoing Russian Co-chairman of the OSCE Minsk Group, Yuriy Merzlyakov.
- 20.04.2010 President Ilham Aliyev received the U.S. Co-Chair of the OSCE Minsk Group Robert Bradtke.
- 26.04.2010 President Ilham Aliyev received Undersecretary of the Kuwaiti Ministry of Awqaf and Islamic Affairs Dr. Adel Abdullah Al-Falah.
- 26.04.2010 President Ilham Aliyev received catholicos of all Armenians, II Karaken.
- 27.04.2010 President Ilham Aliyev received a delegation led by Governor of Stavropol region Valery Gajewski.
- 28.04.2010 President Ilham Aliyev received a delegation led by Member of the National Assembly of the Republic of Korea, Sang Deuk
- 28.04.2010 President Ilham Aliyev received Algerian Minister of Religious Affairs and Wakfs, Bouabdallah Ghlamallah.
- 05.05.2010 President Ilham Aliyev received Vice-Premier of the Republic of Belarus and Co-chair of Azerbaijan-Belarus Intergovernmental Commission on trade and economic cooperation, Andrei Kobyakov.

- 11.05.2010 President Ilham Aliyev received Russian Defense Minister, Anatoly Serdyukov.
- 11.05.2010 President Ilham Aliyev received Sheriff of Los-Angeles County of the U.S., Leroy Baka.
- 12.05.2010 President Ilham Aliyev received U.S. Deputy Assistant Secretary for European and Eurasian Affairs, Tina Kaidanow.
- 14.05.2010 President Ilham Aliyev received a delegation led by Deputy Prime Minister and Foreign Minister of the Czech Republic, Jan Kohout.
- 24.05.2010 President Ilham Aliyev received a delegation led by Deputy Secretary General of the Council of Europe, Maud de Boer-Buquicchio.
- 24.05.2010 President Ilham Aliyev received a delegation led by Representative of the UN Secretary General on IDP's human rights issues, Walter Kalin.
- 24.05.2010 President Ilham Aliyev received a delegation led by UN Deputy Secretary General, Asha-Rose Migiro.
- 24.05.2010 President Ilham Aliyev received a delegation led by Minister of Foreign Affairs of the Arab Republic of Egypt, Ahmed Aboul Gheit.
- 24.05.2010 President Ilham Aliyev received a delegation led by President of the Russian Federation's Republic of Dagestan, Magomedislam Magomedov.
- 31.05.2010 President Ilham Aliyev received the Governor of the People's Bank of China, Zhou Xiaochuan.
- 01.06.2010 President Ilham Aliyev received a delegation led by Special Envoy of the United States Secretary of State for Eurasian Energy, Richard Morningstar.
- 02.06.2010 President Ilham Aliyev received a delegation led by member of board of directors of the European Bank of Reconstruction and Development, Werner Gruber.
- 06.06.2010 President Ilham Aliyev received U.S. Secretary of Defense Robert Gates.
- 10.06.2010 President Ilham Aliyev received Vice-Chairman of European Parliament's Committee on Foreign Affairs, Fiorello Provera.
- 22.06.2010 President Ilham Aliyev received new resident-coordinator of the UN in Azerbaijan, Fikret Akcura.
- 22.06.2010 President Ilham Aliyev received credentials from newly appointed Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Austria to Azerbaijan, Sylvia Maier-Kajbic.
- 23.06.2010 President Ilham Aliyev received delegation headed by Michael Spindelegger, Austrian Federal Minister for European and International Affairs.
- 23.06.2010 President Ilham Aliyev received Kanayo Nwanze, President of the International Fund for Agricultural Development.
- 23.06.2010 President Ilham Aliyev received a delegation headed by Shamsaddin Husseini, Minister of Economy and Finance of the Islamic Republic of Iran.

**DIPLOMATIC ACTIVITY
OF THE MINISTER OF FOREIGN
AFFAIRS OF THE REPUBLIC OF
AZERBAIJAN,
H.E. Mr. ELMAR MAMMADYAROV
IN SECOND QUARTER OF 2010**

**VISITS BY THE MINISTER OF FOREIGN AFFAIRS OF THE REPUBLIC OF
AZERBAIJAN, H.E. Mr. ELMAR MAMMADYAROV**

23-24.04.2010	Working visit to Russian Federation
28-30.04.2010	Working visit to Italy
17-18.05.2010	Working visit to Tajikistan for participation at the 37th OIC Ministerial meeting
04-06.06.2010	Working visit to Venice, Italy to take part at the 83rd Venice Commission Plenary Session and celebration of the 20th anniversary of the Venice Commission
15.06.2010	Official visit to Pakistan
28-30.06.2010	Official visit to Germany

**MEETINGS OF THE MINISTER OF FOREIGN AFFAIRS OF THE
REPUBLIC OF AZERBAIJAN, H.E. Mr. ELMAR MAMMADYAROV**

01.04.2010	Meeting with the members of the French National Assembly
01.04.2010	Meeting with the UN Secretary General
09.04.2010	Meeting with the Minister of Foreign Affairs and Cooperation of Islamic Republic of Mauritania
09.04.2010	Meeting with the Deputy Prime Minister of Vietnam Socialist Republic
09.04.2010	Meeting with the EU Commissioner for Enlargement and European Neighborhood Policy
12.04.2010	Meeting with the Foreign Minister of Gambia
12.04.2010	Meeting with members of the NATO Parliament Assembly Sub-committee on NATO Partnership
13.04.2010	Meeting with the delegation of German Bundestag

- 14.04.2010 Meeting with president of the Parliament Assembly of the Council of Europe
- 15.04.2010 Meeting with the EU Commissioner on energy
- 15.04.2010 Meeting with the delegation of European Parliament from Finland
- 17.04.2010 Meeting with the US Deputy Minister of Defense
- 22.04.2010 Meeting with the Ambassador of Ukraine to Azerbaijan
- 22.04.2010 Meeting with the delegation from the Republic of Indonesia
- 22.04.2010 Meeting with the State Minister of Federal and European Issues of Bavaria Federal Land of German Federative Republic
- 26.04.2010 Meeting with the delegation from Italy headed by the deputy minister of Economic Development of Italy
- 26.04.2010 Meeting with the Head of Continental Europe and Caucasus Department of Ministry of Foreign Affairs of France
- 27.04.2010 Meeting with the delegation of Iran-Azerbaijan inter-parliamentary friendship group of the parliament of Iran
- 27.04.2010 Meeting with the advisor of Minister of Foreign Affairs of Arabic Republic of Egypt, Secretary General of Egypt Foundation on technical cooperation with CIS countries
- 14.05.2010 Meeting with the deputy Prime Minister, Minister of Foreign Affairs of Czech Republic
- 11.05.2010 Meeting with the delegation of Switzerland-Azerbaijan friendship group of Swiss Parliament
- 12.05.2010 Meeting with the UNICEF Regional Director on Central and Eastern Europe/CIS countries
- 12.05.2010 Meeting with the deputy advisor on Europe and Eurasian issues of the US State Secretary
- 16.05.2010 Meeting with the Minister of Foreign Affairs of Jordan
- 17.05.2010 Meeting with the Minister of Foreign Affairs of China
- 20.05.2010 Meeting with the representative of UN Secretary General on IDPs human rights
- 24.05.2010 Meeting with the Minister of Foreign Affairs of Arabic Republic of Egypt
- 25.05.2010 Meeting with the delegation of the Senate of Belgium Kingdom
- 31.05.2010 Meeting with the deputy advisor of US Minister of Defense on Russia, Ukraine and Eurasia
- 31.05.2010 Meeting with the delegation of Bundestag of German Federal Republic

02.06.2010	Meeting with the representative of US State Secretary on energy issues in Eurasia
10.06.2010	Meeting with the newly appointed Ambassador of Austria to Azerbaijan
10.06.2010	Meeting with the delegation headed by the European Parliament Deputy Head of Foreign Affairs Committee
10.06.2010	Meeting with the Deputy Minister of Foreign Affairs of the United Arab Emirates
12.06.2010	Meeting with the newly appointed UN Resident-coordinator in Azerbaijan
14.06.2010	Meeting with the director of Eurasia Office of Atlantic Council
18.06.2010	Meeting with the parliamentary delegation from Saudi Arabia headed by the Chair of the Parliament
23.06.2010	Meeting with Minister of Foreign Affairs of Austria
23.06.2010	Meeting with the Minister of Finance and Economics of Iran
24.06.2010	Meeting with the delegation of Austria-Azerbaijan Trade Chamber
24.06.2010	Meeting with the newly appointed Ambassador of Iraq

AZƏRBAYCAN TARİXİNİN ƏLAMƏTDAR GÜNLƏRİ – MOMENTOUS DATES OF THE HISTORY OF AZERBAIJAN – ЗНАМЕНАТЕЛЬНЫЕ ДАТЫ ИСТОРИИ АЗЕРБАЙДЖАНА

28 MAY – REPUBLIC DAY OF AZERBAIJAN

On May 28, 1918 at the historical session of the National Council of Azerbaijan the independence of the Democratic Republic of Azerbaijan was proclaimed. The adopted Declaration of Independence declared the establishment of the first parliamentary republic in the Turkic-Muslim world and in the entire East. The Declaration of Independence of the National Council of Azerbaijan stated:

Since this day, Azerbaijan, covering the South-East Transcaucasia is fully independent state.

The people of the independent Azerbaijan are the source of government.

The People's Republic of Azerbaijan will establish good relations with all nations, especially with neighbor countries.

The People's Republic of Azerbaijan ensures the political rights and citizenship to all its residents within its bounds regardless of nationality, faith, class, estate and sex.

The People's Republic of Azerbaijan creates wide opportunities for free development of all nations, residing within its bounds.

The young state of Azerbaijan was established in too complicated internal and international conditions. The group of Dashnak-Bolsheviks usurped the government of Baku and initiated the genocide of the Turkic-Muslim population of the country. The groups of Armenian brigands, armed by the tsarist generals, continued the bloodshed of the Turkic-Muslim population of East Anadolu and West Azerbaijan. The despots of Azerbaijani people Shaumyan and Andronik acted conjointly. The people of Azerbaijan faced the threat of physical termination. The competition between foreign powers for control over the oil-rich Baku was nearing its end and the South Caucasus faced the next challenge -the threat of being occupied by Bolshevik Russia. The people of Azerbaijan found itself at the crossroads whether to choose the national resurrection or to be fully removed from the political map of the South Caucasus through terminating.

Under such conditions the state officials that declared the independence of Azerbaijan led the people that were caught in the hard situation with no evident way out.

The National Council and the government moved its operation center to Ganja on June 16, 1918. The National Council approved the government led by F.Khoyski. The establishment of Azerbaijani state system was launched immediately. The government undertook decisive actions for evasion of established situation. The military state was declared in the entire Azerbaijan on June 19. The image of a white crescent and white eight-point star on a piece of red cloths was accepted the flag of the independent Azerbaijan on June 24. The Military Corps of Muslims turned into the independent Corps of Azerbaijan on June 26 and the commander of the said corps was awarded the title of a general. Azeri-Turkic language was declared the state language on June 27. The state structure even expanded at that time. The government decided upon importing text-books and inviting teachers from Turkey. The schools were modernized and new training courses of teachers and schools were established. The government implemented significant measures for stabilization of the situation, establishment of transport and post-telegraph networks on the controlled by it. The order on the citizenship of the

AZƏRBAYCAN TARİXİNİN ƏLAMƏTDAR GÜNLƏRİ – MOMENTOUS DATES OF THE HISTORY OF AZERBAIJAN – ЗНАМЕНАТЕЛЬНЫЕ ДАТЫ ИСТОРИИ АЗЕРБАЙДЖАНА

Democratic Republic of Azerbaijan was issued on August 23. On September 15, 1918 Baku city was liberated from the remnants of menshevik-dashnak government “the CentroCaspian Dictatorship” which took the control over the country following the bolshevik-dashnak regime of Shaumyan. The government of the Democratic Republic of Azerbaijan moved from Ganja to Baku on September 17, 1918. Baku was declared the capital of the country. The influence of the Democratic Republic of Azerbaijan expanded.

Though the government of the Democratic Republic of Azerbaijan acted in an extremely hard situation it managed to find the most democratic way of controlling the state. As not only Azerbaijanis lived in the country the session proposed the participation of other nations in the National Council of Azerbaijan as well. The council comprised 120 representatives of 1 representative from 24 thousand people. Of them 80 people were Muslims, 21 Armenians, 10 Russians, 1 German, and 1 Jew. As there was a small number of Georgians and Polishes who did not have a right to vote they were represented in the parliament only by 1 man.

According to the resolution of the session of the National Council of November 19, 1918 44 Muslim representatives elected in the All-Russia Assembly of Entrepreneurs were directly included into the parliament, while the other 36 Muslim representatives and those of other nations had to be elected again. The new Parliament should have been formed by December 3, 1918. Though not half of a year had passed since the genocide committed in March of 1918, 21 Armenians were able to participate in the Parliament of Azerbaijan. The step which was undertaken in such conditions proved the deep respect displayed by the human rights and the democratic nature of Azerbaijani people.

The ceremony of the opening of Azerbaijani Parliament was held on December 7, 1918. That was the first parliament in the entire east formed on the basis of the most democratic principles of that time. The Parliament conducted only 145 sessions from December 7, 1918 till April 27, 1920. At these sessions the Parliament of the Democratic Republic of Azerbaijan, adhering to the main principles and considering the definite historical conditions, carried out the important laws and resolutions for establishment of the most up-date legal and democratic state with the ensured human rights and liberties and for protection of the country’s independence and territorial integrity. All these resolutions and laws aimed at the establishment of three branches of the government-legislative, executive and judicial bodies.

The Democratic Republic of Azerbaijan did not lag behind the traditional democratic republics of Europe by its state system, democratic state establishment measures as well as the objectives and tasks it undertook. As it was highlighted by Heydar Aliyev, National leader of Azerbaijan, “though the Democratic Republic of Azerbaijan survived only for 23 months in complicated and tense socio-political situation it will always stay in the memory of future generations as one of the brightest pages of our history. Though it was not able to implement fully the measures undertaken in spheres of the state system establishment, economics, culture, education, public health, military policy yet those measures implemented played a great role in the history of our country and in the restoration of the national state system establishment. The most important matter is that the Democratic Republic of Azerbaijan strengthened our democratic views though it existed within a short period of time”.

SPEECH BY PRESIDENT ILHAM ALIYEV AT AN OFFICIAL RECEPTION MARKING 28 MAY, THE DAY OF THE REPUBLIC

27 May 2010, Baku

Dear ladies and gentlemen!
Dear friends!

Please allow me to warmly congratulate you and all the people of Azerbaijan on the Day of the Republic and wish the Azerbaijani people happiness and further successes.

Ninety-two years ago, the first democratic republic was established in the Muslim East. That event carried tremendous historical importance. The establishment of the first democratic republic in this region was a great achievement of the Azerbaijani people. The republic did not exist for a very long time. Two years later the Azerbaijani Democratic Republic ceased to exist and the Azerbaijani people lost its state independence. In a short period of time, in only two years, all attributes of the state were created, the state flag was adopted, our outstanding composer Uzeyir Hacıbəyov composed the national anthem, the national emblem was adopted, state bodies and ministries were formed. Despite that, the demise of the republic was inevitable, and for 70 years Azerbaijan was a socialist republic of the Soviet Union. Although we were deprived of state independence, those years were also successful for Azerbaijan. A powerful industrial potential emerged in those years. Agriculture was rapidly developing. Highly important industrial enterprises, especially those of the oil and gas sector, are still serving independent Azerbaijan today.

However, despite all this, we could not live independently. The Azerbaijani people lived with hopes of independence, and these hopes were justified in 1991. Following the break-up of the Soviet Union, Azerbaijan restored its state independence. But those years were very difficult for Azerbaijan. They went down in history as an extremely difficult period because the unpleasant events unfolding in Azerbaijan in the first years of independence, domestic strife, fight for power, incompetence of the then Azerbaijani leaders could have led to the loss of our independence again. All economic issues were dealt with wrongly. There was a major industrial recession and total chaos.

Besides, as a result of the policy of grab Armenian separatists started pursuing against Azerbaijan several years before the break-up of the Soviet Union, some of our lands were occupied. All these factors put Azerbaijan in an extremely difficult situation. In essence, we could have lost our independence. The Azerbaijani people demonstrated the wisdom characteristic of it, appealed to nationwide leader Heydar Aliyev and invited him to political leadership in Azerbaijan. After Heydar Aliyev came to political power in Azerbaijan, the situation stabilized, all unpleasant tendencies were nipped in the bud, stability was established and Azerbaijan embarked on the path of development. The 1993-2003 period will be remembered as one of stability and development. It was in those years that the foundation of Azerbaijani statehood was laid and very important steps were taken towards building a law-governed state. A political system was created and economic reforms launched. It was also in those years that Azerbaijan started rapidly integrating into the world community and joined a number of international organizations. Those years became crucial in international recognition of Azerbaijan.

The attraction of major foreign investment facilitated our long-term development. Heydar Aliyev's oil strategy held a special place in these issues. It is being successfully realized, and thanks to it we can witness Azerbaijan's rapid development today.

We have effectively capitalized on these wonderful opportunities. We have achieved major successes in diversifying our economy. Having successfully and skillfully used the oil and gas factor, we have secured a comprehensive development for our country. Today Azerbaijan is very optimistic of the future. Our country has covered a long and glorious road in recent years. The policy of Heydar Aliyev is continuing, and the history of the last seven years is evidence of that. Azerbaijan is strengthening its international standing, while the number of our partners is increasing. Azerbaijan is playing an important role internationally and our opportunities will further expand over time.

All regional cooperation projects we have initiated are being successfully implemented. All initiatives in energy, transport and humanitarian spheres serve the strengthening of regional cooperation. The bottom-line of our foreign policy is our desire to deepen relations with all countries on the basis of mutual benefit and respect. The growing number of our partners shows that Azerbaijan's foreign policy is successful.

All our tasks in the area of economic reforms are being successfully tackled. In 2004-2009, the world's highest rate of economic development was registered in Azerbaijan. Our economy grew almost three times in this period. The vast majority of major social issues have been resolved. Our campaign against unemployment is yielding wonderful results. Specific measures have been taken to reduce poverty. I am sure that both of these major social problems will soon be completely eliminated in Azerbaijan.

Creative work is under way in all districts of our country. I am absolutely sure that the successful implementation of the second program on the development of districts will help us resolve infrastructure, industrial, economic and social issues by 2013. The economic development dynamics shows that we may meet the goal ahead of schedule.

Our economic reforms are receiving good feedback all over the world. Authoritative international financial institutions are giving a high assessment to the reforms under way in Azerbaijan. According to the World Economic Forum, Azerbaijan is the leading CIS state for competitiveness and IT development. Although the global financial and economic crisis is not over yet, Azerbaijan has recently received good feedback from prestigious rating agencies. Our rating has improved. I can say that it is highly important in these circumstances because the ongoing crisis has caused major problems for many countries.

Azerbaijan is one of the countries which have suffered minimum losses in the crisis. Despite the downturn and a sharp decline in the oil price, our economy grew by 9.3 per cent last year. This growth is still continuing. The high assessment of our economic reforms shows again that our successes are based on a thought-out policy. Of course, we are and will be using the energy factor, but there are countries, both in the region and the world, producing and exporting much more oil. The months of crisis have shown that this factor is not crucial. What is pivotal is a thought-out policy, political will, stability, a favorable investment and business environment in the country.

The Azerbaijani state is taking practical steps to develop a market economy, and a solid class of entrepreneurs is already emerging in Azerbaijan.

We will continue our economic policies. This enables us to meet our tasks successfully and pursue a strong social policy. Although certain financial revenues dropped last year, not a single social program has been postponed. All social projects were implemented in time, the rate of the Manat remained stable. This is very gratifying and is the result of our prudent policy. Therefore, Azerbaijani citizens suffered least of all in the crisis.

We will continue pursuing a strong social policy and expanding our economic capacities. We already have extensive financial opportunities, currency reserves and a prudent strategic course. In other words, the processes at home are developing in the right direction. There is no discord in Azerbaijani society as to how we should develop. Our strategic course towards rapid integration into the world relying on our own resources, complete independence, maximum mobilization of domestic capabilities, solution of all tasks we are facing and establishment of effective relations with neighboring and other countries remains unchanged. Our policy in this direction is yielding fruit.

Everything done in the oil and gas sector deserves commendation. Next issues on our agenda will be resolved on this foundation. New opportunities and horizons are opening up before us. We are contributing to energy security both in the region and the continent. I am sure that the implementation of new projects will enable Azerbaijan to produce even more energy in the future.

Our economic capacities are growing. The structure of exports is developing, while imports are reducing. Today we can provide ourselves with key foodstuffs and are even exporting them. As a result of the past and future measures, the development of the oil and gas sector will also be very positive and reassuring.

Our main problem is the Armenian-Azerbaijani conflict over Upper Qarabag. We are working hard on this issue. We have always taken a principled stance in the negotiations. This is confirmed by the talks held in recent years. Azerbaijan has not moved an inch back in principal issues. Our position is based on international legal norms, decisions and resolutions of international organizations, and we

are doing everything we can to restore our territorial integrity.

The position of the opposite side is based on its own wishes, which cannot serve as a basis for resolving the conflict. Resolutions of the UN Security Council, decisions of other international organizations are invigorating our stance. This conflict must be resolved within the framework of Azerbaijan's territorial integrity. All occupied Azerbaijani territories must be freed from occupiers. Azerbaijan citizens, IDPs must return to their native lands, including Upper Qarabag. The Armenian and Azerbaijani communities must live in Upper Qarabag in the status of a high autonomy within the Azerbaijani state. This is our principled position based on international law and principles adopted by the international community.

As you may know, the Organization of Islamic Conference has recently adopted resolutions pertaining to the Armenian-Azerbaijani conflict over Upper Qarabag. They contain very many positive and solid arguments. These resolutions fully support Azerbaijan's fair cause. A European parliament resolution on the issue adopted a week ago is also based on international legal norms. It portrays Armenia as an aggressor and occupying state. It explicitly states that it is unacceptable to use force to violate the borders of another state and maintain the status-quo. It explicitly states that the status of neither peace nor war cannot last forever and that Azerbaijani lands must be freed from occupiers.

These important events occurred in recent weeks. They further invigorate our stance and show that the international community – the Muslim world and Europe – stick to a common and fair position. We do understand that these resolutions and political steps have unsettled Armenia. Armenian propaganda has suffered a severe blow. Their hysteric reaction is further evidence of that. Otherwise Armenian officials would not have made such ludicrous and unfounded comments regarding the European parliament's resolution. They maintain that the resolution contradicts the Madrid principles. However, it is fully in line with both Madrid principles and international law. Such ridiculous and flippant comments only show that Armenia side is very concerned. It must take specific steps to find a way out of this predicament.

The illegal "election" recently held by the break-away criminal regime in Upper Qarabag and the assessment of this "election" by the international community is further evidence that the world is rejecting separatism, does not and will not recognize Upper Qarabag as an independent entity.

The Minsk Group co-chairing countries, the EU, the Organization of Islamic Conference, neighboring states, the Council of Europe, the entire international community have condemned this "election", supported Azerbaijan's territorial integrity again and openly stated about that. Under such circumstances, Azerbaijan will certainly continue adhering to its principled position. I want to repeat that our position is based on norms of international law and we will not back down from it.

True, our lands are under occupation. This occupation is ongoing, and Armenia's unconstructive and hypocritical conduct in the talks shows that it is simply trying to gain time and deceive international mediators that it is allegedly engaged in the talks. However, their main goal is to gain time. But they can't achieve anything by gaining time because time is not on their side.

Regional processes show again that without a settlement of the Armenian-Azerbaijani conflict over Upper Qarabag regional cooperation involving Armenia is out of the question. No other issues can be resolved. Armenia was hoping for the opening of the Turkish-Armenian border, so that it could have some air to breathe and the Upper Qarabag issue could be put on the backburner. However, developments and the principled position of Turkey crushed their plans. Things went as far as the Armenian president saying on a foreign visit that he would invite the Azerbaijani president to attend the opening ceremony of the Turkish-Armenian border. This was a very inappropriate and meaningless remark because it appeared that everyone except for him could understand that the border could not be opened without the settlement of the Upper Qarabag conflict. And life has proved this again. Therefore, to be so self-conceited one, first of all, has to have some grounds. Secondly, one shouldn't overrate one's capacities.

Of course, the Armenian-Azerbaijani conflict over Upper Qarabag will continue to be our political priority. We have mobilized all our efforts and will continue to do everything we possibly can to reach a fair solution to the issue in line with international norms, free our lands from occupiers and restore our territorial integrity. We want to resolve the issue in peace and are stepping up our diplomatic efforts. However, it is no secret that we are also building up our military capacity. Azerbaijan's current military potential enables us to fulfill any task successfully and in a short time. We simply don't want to resort to a military option. But this option has never been ruled out and we have always spoken

AZƏRBAYCAN TARİXİNİN ƏLAMƏTDAR GÜNLƏRİ – MOMENTOUS DATES OF THE HISTORY OF AZERBAIJAN – ЗНАМЕНАТЕЛЬНЫЕ ДАТЫ ИСТОРИИ АЗЕРБАЙДЖАНА

about it openly and sincerely. I have no doubt that we will restore our territorial integrity, and there are sufficient grounds for that.

Dear friends, we have lived as an independent country for about 20 years. Over these years we have proved to both ourselves and the world that the Azerbaijani people can live independently. The people of Azerbaijan can live well and rely only on themselves. Independence is measured not only by state attributes. Independence means the ability of a country to pursue an independent policy and protect its national interests. There must be opportunities, political will and economic capacity to protect national interests. The so far short history of our independence shows that we are developing successfully as an independent country. This is confirmed by the development observed in all spheres of life in Azerbaijan. We can see only progress in all spheres of importance – political reforms, successful democratization, construction of a law-governed state, army, economic transformation. This adds to our power. We are confidently moving forward in managing our country. The present-day Azerbaijan is a product of hard work and talent of the Azerbaijani people. This country has been built by us, the people of Azerbaijan. Every citizen must do his best to strengthen this independence, make it eternal and irreversible, so that the Azerbaijani people could be free, independent and prosperous for decades and centuries.

I want to reiterate that we have all the opportunities to meet these goals. Most importantly, we have the political will. On this wonderful day I would like to congratulate the Azerbaijani people on this dearest holiday. I wish all the Azerbaijani people happiness and further successes. Thank you.

15 JUNE – DAY OF NATIONAL SALVATION

Social-political and military crisis which was deepening since 1988 in Azerbaijan, reached its end in summer of 1993. Azerbaijan which was going towards anarchy and chaos faced real civil confrontation in earlier June. Rebel started in Ganja was driving country into tragedy. Because of incompetence and timidity of the power of Azerbaijan rebel was not localized and widened. In such a situation power was helpless and lost. At that time people applied to the only men whose wisdom and experience could help in

that situation. Number of telegrams and letters sent to Nakhchivan from all regions of Azerbaijan, numerous delegations went there to request Heydar Aliyev to come back to Baku and head the power. Incumbent power was obliged to officially invite Heydar Aliyev to Baku. On 15 June 1993, Heydar Aliyev was elected Chairman of the Supreme Soviet of Azerbaijan, and on 24 July - on decision of the Milli Mejlis, he commenced to fulfill powers of the President of the Republic of Azerbaijan. On October 3, 1993, as a result of nationwide voting, Heydar Aliyev was elected President of the Republic of Azerbaijan.

Heydar Aliyev inherited heavy legacy of former power. Anarchy and destructive policy was storming in country, hard economic circumstance, illegalities of forces wanting to upset stability, diversions that were implemented one by one, efforts for state revolution, and danger of organized criminality was stimulating public-political and social paradoxes. Just after the coming to the power Heydar Aliyev signed a Decree "On measures of strengthening the fight against criminality, strengthening lawfulness and legal rules". This Decree was directed to protection of Constitutional state structure and human rights and freedoms from criminal actions and created big turn in fight against criminality. By that Decree, struggle methods against measures interfering Azerbaijan's development, were widened, practical measures directed towards elimination of cases bringing to criminality, were strengthened, relevant organizational and practical arrangements were planned and were successfully implemented. Due to hardest policy carried out under leadership of Heydar Aliyev, criminality was prevented and criminal situation was under full control in country.

Restoration of stability in country caused increase of belief of people in power and law-enforcement bodies and disappearance of fear existing in society and spirit of impunity existing among criminals. The offstage games, political anarchy and expertise of separate politicians to our national fate were put an end. Achievement of public-political stability in Azerbaijan, provided opportunity to enter in way of building of democratic and legal state based on social equity principle and directed towards protection of citizens' rights and freedoms, development of economy and ownership based upon market economy, integration into international economic and financial system.

Statement of citizen solidarity in country was paid attention by President. As President of country, Heydar Aliyev defined protection of human rights by all means for development of Azerbaijan in way of construction of democratic and legal society, affirmation of principles of pluralism as major directions of his activity. Wide horizons were opened in Azerbaijan for diversity of thoughts, pluralism and free competition of different public attitudes.

26 JUNE – DAY OF THE ARMED FORCES OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

The history of the modern Azerbaijan Army dates back to 1918, when the Democratic Republic of Azerbaijan declared its independence. The newly born independent State faced a number of urgent tasks, among them – liberation of Baku from the forces striving to overthrow the young democratic government. The creation of the regular Armed Forces was thus a number one priority for the then leadership of Azerbaijan. On June 26, 1918 a “separate Azerbaijani corps” was set up. The Ministry of Defense was formally established on September 1, 1918. Gen. Samedbey Mehmandarov was appointed the Minister, and then Lt-Gen. Ali-Agha Shikhlinski became his deputy. From March 1919 until December 1919 the Chief-of-Staff of the National Army was Lt-Gen. Mamedbey Sulkevich. He was replaced by Maj-Gen. Abdulhamid bey Gaitabashi who served in office from December 1919 until April 1920. The young Azerbaijani Army successfully accomplished its mission: on September 15, 1918 the Azerbaijani Army marched into Baku and liberated the city from the “CentroCaspian Dictatorship”, which consisted of the members of the Socialist-Revolutionary party (Esers) and Dashnaks. The Red Army invaded Azerbaijan on April 27, 1920. Although the bulk of the newly formed Azerbaijani army was engaged in putting down an Armenian revolt that had just broken out in Karabakh province of Azerbaijan, the Azerbaijani people did not surrender their brief independence of 1918-20 quickly or easily. As many as 20,000 of the total 30,000 soldiers died resisting what was a Soviet conquest. The national Army of Azerbaijan was abolished by the Bolshevik government, 15 of the 21 army generals were executed by the Bolsheviks. The Azerbaijani Armed Forces were re-established according to the Law of the Republic of Azerbaijan on the Armed Forces of Azerbaijan from October 9, 1991. Initially, the equipment and facilities of Azerbaijan’s army were those of the 4th Army (Soviet Union). The Armed Forces have three branches: the Army of Azerbaijan, Air Force and Air Defence Force (a united branch), and the Azerbaijan Navy. Besides the Armed Forces there are several government paramilitary agencies that can be involved in state defence when needed. According to the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev dated May 22, 1998, the 26th of June is commemorated officially as the day of the Armed Forces of the Republic of Azerbaijan.

STATEMENT BY PRESIDENT ALIYEV MADE AT JOINT BATTLE EXERCISES OF ARMED FORCES` UNITS AND FORMATIONS

24 June 2010

On 24 June President of Azerbaijan, Supreme Commander-in-Chief Ilham Aliyev made statements at joint large-scale battle exercises of units and formations of the Defense Ministry, State Frontier Service and Interior Troops on the occasion of the 92nd anniversary of the country`s Armed Forces. The following are the excerpts from the President`s statement: "Azerbaijan`s army is strengthening day by day. The army building process is going on very successfully in Azerbaijan, and this allows us to increase our military power. Army building is of great importance for every country. This must be a priority especially for the country which is in a state of war. And it is so. Army building is a key priority for Azerbaijan. For long years we`ve been suffering from occupation, our lands have been under occupation. We must be ready to liberate our lands in any moment. And to do this we must have strong army along with political and diplomatic efforts. Today, Azerbaijan`s army is very strong. It has an increasingly growing professionalism and fighting capacity, and there is also high spirit within the army. At the same time we are strengthening the army`s material and technical resources, we`ve done great job in this regard over last years. The government has been allocating necessary funds to meet the army`s demands. Suffice it to say that in last few years, namely 7 years, our military spending have been increased more than 13 fold. Azerbaijan`s military budget makes \$2,150,000,000, which is more that the overall budget of Armenia. "We shall continue taking extra measures to increase military production. Today there are 21 military enterprises, military factories in Azerbaijan, we have 30 production spheres. We must ensure that all the equipment needed for Azerbaijan`s army, our Armed Forces is produced in Azerbaijan itself... Azerbaijan is becoming an economically strong country. Over last few years Azerbaijan`s economy has been the most rapidly developing one on the world scale, and this allows us to take necessary steps in all spheres of life... Last year`s financial crisis almost has had no impact on Azerbaijan. This was possible thanks to our well-considered policy. I have no doubt that Azerbaijan will achieve all its goals both in the economic, social and political areas. Our aim is to strengthen our independence, ensure Azerbaijan`s independent policy and solve all our tasks... Our number one priority is liberating our occupied lands. For long years there have been negotiations between Armenia and Azerbaijan in this regard. We have also mediators who are playing their role in this process. However, the issue has not yet been resolved although our just policy is strengthened by decisions and resolutions of international organizations. Almost all world organizations, leading organizations have issued decisions on the issue. But the aggressor rejects these decisions and resolutions. And this creates new tasks for us: either to continue talks – we are ready for this, but only if they give fruits – or to chose another way. We must be ready for any option, and my statements in last years prove it once again.

We have never denied the possibility of military solution of the issue, although we are for negotiations and have been in peace talks for nearly 20 years. Azerbaijan has had a constructive position on the talks. It has had no results. How long can the people of Azerbaijan wait? How long can we wait for the justice to be restored? Armenia disregards international legal norms, does not fulfill decisions of international organizations. And the patience of the Azerbaijani people is not infinite. Our major task is restoring Azerbaijan`s territorial integrity by any means. I reiterate that we want to solve the issue by peaceful means. But if it is impossible Azerbaijan`s Armed Forces must be ready to execute the Commander-in-Chief`s order to liberate our native lands. We must restore our territorial

AZƏRBAYCAN TARİXİNİN ƏLAMƏTDAR GÜNLƏRİ – MOMENTOUS DATES OF THE HISTORY OF AZERBAIJAN – ЗНАМЕНАТЕЛЬНЫЕ ДАТЫ ИСТОРИИ АЗЕРБАЙДЖАНА

AZƏRBAYCAN TARİXİNİN ƏLAMƏTDAR GÜNLƏRİ – MOMENTOUS DATES OF THE HISTORY OF AZERBAIJAN – ЗНАМЕНАТЕЛЬНЫЕ ДАТЫ ИСТОРИИ АЗЕРБАЙДЖАНА

integrity. This is our natural right. A million Azerbaijanis have had their basic rights violated. The Azerbaijanis were subjected to ethnic cleansing. Hundreds of Azerbaijanis were expelled from the Nagorno-Karabakh and adjacent regions. How long can we tolerate this? We must increase and are increasing both political and diplomatic efforts. We`ve considerably strengthened our economic potential. Today there is a great gap between Armenia and Azerbaijan from the economic point of view. And this gap will continue to expand. Current exercises have once again showcased the power of Azerbaijan`s army, the Armed Forces. The exercises have been conducted jointly by the Ministry of Defense, Internal Troops and Frontier Troops, and we`ll stand up for our Motherland, for our lands together. The whole people of Azerbaijan will be mobilized. All the armed units will be mobilized. And for this we must carry our coordination work among all Armed Forces. And the major goal of today`s exercise is liberating our native lands by joint efforts. The exercises have been a success. Of course, they will be thoroughly analyzed, but first impressions are positive. I`ve made certain that all the tasks set have been fulfilled, and our Armed Forces have shown high professionalism.”

MƏQALƏLƏR – ARTICLES – СТАТЬИ

QARABAĞ PROBLEMİ VƏ YAXIN ŞƏRQ

*Qeyri-rəsmi tərcümə
(əslində ərəb dilində)*

Əl-Safsafi Əhməd ƏL-QUTURİ *

Azərbaycan Respublikasının ərazisi 86,6 min km²-dir. Əhalisinin sayı isə təxminən 9 milyon nəfərdir. Azərbaycan Respublikası şərqdə Xəzər dənizi, qərbdə Gürcüstan və Ermənistan, cənubda İran, cənub-qərbdə Türkiyə, şimalda isə Rusiya Federasiyası ilə həmsərhəddir. Azərbaycanın əhalisi türkmənşəlidir və türk dilinin Azərbaycan ləhcəsində danışırlar.

Əhalinin 96%-i müsəlman olduğu üçün dövlətin rəsmi dini İslam dinidir. Əhalinin yarısından çoxu şəhərlərdə yaşayır, xüsusilə də paytaxt Bakıda 2,8 milyon əhali yaşayır. Paytaxtı Xankəndi şəhəri olan Dağlıq Qarabağ isə Azərbaycan Respublikasının tərkib hissəsidir və 1991-ci ilədək muxtar vilayət kimi idarə olunmuşdur.

Rusca "Naqornı Karabax" adlanan Dağlıq Qarabağ coğrafi nöqteyi-nəzərdən Kiçik qafqaz dağlarından və Kür və Araz çayları arasındakı dərələrdən ibarətdir. Ərazisi 4500 km²-dir. Qarabağ Cənubi Qafqazın gözəl iqlimi, tükənməz şirin suları, əkinçilik üçün yararlı olan ucsuz-bucaqsız meşələri, otlaqları ilə məşhurdur. Bütün bu xüsusiyyətlər Qarabağın maldarlıq sənəti üçün yararlı olmasına şərait yaradır. Zəngin sərvətləri, siyasi və coğrafi mövqeyi Qarabağı uzun müddət bölgədə yaşamış qonşu xalqların göz dikdiyi torpaqlara çevirmişdir.

Qarabağ problemi (mənşəyi və kökləri).

Bir əsrdən çox müddət ərzində meydana gəlmiş və ermənilərin iddia etdikləri "erməni məsələsi" bütün dünyanın diqqətini özünə cəlb etmişdir. Məlumdur ki, XX əsrin başlanğıcında Şərq regionu bir sıra ictimai, siyasi və azadlıq uğrunda inqilabların şahidi olmuşdur. Bu inqilablar dünya xəritəsində böyük dəyişikliklərə səbəb olmuşdur.

XIX əsrin sonlarında, beynəlxalq ictimaiyyətin siyasi dəstəyi sayəsində erməni xalqının müqəddəratının həll olunması layihəsi işə düşdü. Bu layihənin əsas məqsədi Türkiyə və Azərbaycan torpaqlarında dənizdən dənizə uzanan erməni dövlətinin qurulması idi. Erməni xalqının müqəddəratının həll

edilməsi iddiası arxasında hegemon dövlətlər öz mənafələrini qorumaq üçün gizli bir şəkildə bir yerə toplaşaraq, əməkdaşlıq etməyə başladılar. Erməni problemi ermənilərin problemi olmaqla yanaşı, həm də siyasi səhnədə Rusiya və İngiltərənin probleminə çevrilmişdi.

Qərb ölkələrinin diqqəti və dəstəyinin artdığı bir vaxtda erməni millətçiliyinin qıyılımları artmağa başladı və ikitərəfli düşmənçilik toxumları region xalqları arasında səciyyəvi bir xüsusiyyətə çevrildi. XX əsrdə erməni problemi Azərbaycan xalqı üçün tarixi bir faciə oldu. Sonralar isə bu problem Qarabağ problemi kimi səslənməyə başladı. Qafqaz regionunda öz maraqlarını qoruyub saxlayan Rusiya imperiyasının bu məsələdə oynadığı rol yaddan çıxarmaq olmaz.

Rusiya çarlığında vəziyyət çətinləşdikcə ermənilərin tamahı daha da artmağa başladı ki, bu da öz növbəsində 1905-1907-ci illərdə Bakıda və ümumiyyətlə Azərbaycanda baş verən iğtişaşların güclənməsinə, ölkənin hər bir yerində çaxnaşmalara səbəb oldu. Bolşevik inqilabı dövründə Qafqazın bütün regionlarında bu problem daha aydın şəkildə özünü biruzə verdi. Dənizdən dənizə erməni imperiyası yaradılması hərəkəti öz fəaliyyətinə başladı.

1918-ci ilin ilk aylarında 300-dən çox Azərbaycan kəndi darmadağın edildi. Həmin ilin təkcə avqust ayında Azərbaycanın müsəlmanlar yaşayan 50 kəndi yerlə-yeksan edildi. Bakıda on mindən çox insan qətlə yetirildi. Bir çox yaşayış binaları qarət edilərək yandırıldı. Bolşevik inqilabından sonra yaranmış sovet hakimiyyəti də ermənilərin törətdiyi cinayətlərə göz yumdu. 1918-ci ildə qurulmuş Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin ərazisi 114 min km²-dən 86,6 min km²-ə qədər kiçildi və qoparılmış ərazilər Ermənistan Sovet Sosialist Respublikasına birləşdirildi.

Qeyd olunmalıdır ki, ermənilərə himayədarlıq edənlərin gözü hər zaman Qarabağa dikilmişdir. Rusiyanın bölgəyə ardıcıl hücumlarının ardınca 1813-cü ildə imzalanmış Gülcüstan müqaviləsi ilə

* Professor, Misirin Ayn-Şəms Universitetinin Ədəbiyyat fakültəsi, Yaxın Şərq Araşdırmalar Mərkəzinin idarə heyətinin üzvü

İran Rusiyanın bu ərazilər üzərində hökmanlığını qəbul etdi. 1828-ci ildə imzalanmış Türkmənçay sülh müqaviləsinə əsasən isə Rusiya bütövlükdə Şimali Azərbaycana hakim oldu. 1917-ci ilə qədər Qarabağ, Bakı, Gəncə daxil olmaqla Azərbaycanın əksər hissəsi Rusiyanın hakimiyyəti altında olmuşdur. Cənubi Qafqazda ermənilər azlıq təşkil edir, onların əksəriyyəti isə bu regiondan uzaqda yaşayırdılar. Üstəlik onu da qeyd etmək lazımdır ki, ermənilər hətta dünyanın siyasi xəritəsində özlərinə yer tuta bilməmişdilər. Yarımüstəqil erməni dövləti yalnız keçmiş Sovet İttifaqının nüfuzu və himayəsi sayəsində meydana gəlmişdir. Türkmənçay müqaviləsinə müvafiq olaraq, ermənilər İrandan Qafqaz ölkələrinə, xüsusilə də Qarabağa heç bir maneəsiz köçmək hüququ əldə etdilər.

Tarixi mənbələrdə Qarabağ haqqında kifayət qədər məlumat vardır ki, bu məlumatlarda 1810-cu ildə Qarabağda yaşayan 12000 ailədən yalnız 250-nin xristian (erməni və digər xalqlar) ailəsi olduğu göstərilir. Deməli Qarabağ müsəlman bölgəsi olmuş və heç bir zaman ermənilərin tabesində olmamışdır.

1832-ci ildə Qarabağ əhalisinin 91%-ni azərbaycanlılar təşkil edirdilər. Lakin 1986-cı ildə bu rəqəm ermənilərin bölgəyə kütləvi şəkildə köçürülməsi nəticəsində 41%-ə endi. Bu köçürülmə prosesini ermənilərin özləri etiraf edirlər və həmin proses Rusiyanın dövlət sənədlərində də göstərilir. Bu müddət ərzində məcburi köçürülmə siyasəti davam etdirilərək, indiki Ermənistan ərazisində yaşayan azərbaycanlılar öz tarixi vətənlərindən didərgin düşmüş və onların əsrlər boyu yaratdıqları tarixi abidələr məhvə məruz qalmışdır. Ermənilər həm də Azərbaycan şəhər və kəndlərinin erməni adları ilə əvəz edilməsinə çalışmışlar.

Bunların hamısı ermənilərin əvvəlcədən düşünlü mü siyasətinin tərkib hissələri idi. 1983-cü ildə II Beynəlxalq Erməni Konfransında Qarabağ probleminin yeni mərhələsinə start verildi. Həmin Konfransda Qarabağın Ermənistan torpaqlarına birləşdirilməsi məsələsi müzakirə olundu. 1985-ci ildə keçirilən konfransda isə ermənilərin məskunlaşdığı torpaqların (Azərbaycan da daxil olmaqla) Ermənistana birləşdirilməsi qərarı qəbul olundu. 1987-ci ildə keçirilmiş dini toplantıda Erməni Kilsəsinin rəhbəri "Qarabağ bizimdir", "Torpağımızı istəyirik" ifadələri ilə çıxış etmişdir. Həmin dövrdə erməni silahlı təşkilatlarından ibarət Qarabağ komitəsi təşkil olundu.

Eyni zamanda, Amerikadakı Erməni kilsəsi, Fransa və İngiltərədəki erməni elm və mədəniyyət xadimlərindən ibarət ermənilərə maddi, siyasi, informasiya baxımından dəstək komissiyaları

təşkil edilmişdir. 1988-ci ildə Ermənistan Sovet Respublikası Qarabağı özünə birləşdirilməsinə dair razılığını bildirdi. Erməni qoşunları 1991-ci ildə etibarən Dağlıq Qarabağın hamısını işğal etdilər. BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası və digər beynəlxalq təşkilatlar Qarabağda qan tökülməsinin davam etdirilməsindən narahat olduqlarını ifadə edən bir neçə qətnamə qəbul etdilər. BMT Təhlükəsizlik Şurası 30.04.93, 29.07.93, 14.10.93 və 12.11.93-cü il tarixlərində qəbul etdiyi 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələrində erməni qoşunlarından işğal etdikləri Azərbaycan ərazilərinin boşaldılmasını tələb etmişdir. Lakin həmin qətnamələrə məhəl qoyan olmadı. BMT Azərbaycana qarşı aparılan müharibələrin ədalətsiz olduğunu və onun ərazi bütövlüyünün ermənilər tərəfindən pozulduğunu bildirmişdir.

1988-ci ilin fevral ayı hadisələrindən sonra Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətindəki ekstremist ermənilər Qarabağı Azərbaycandan silahlı yol ilə ayırmaq siyasətinə başladılar. Ermənistan Sovet Sosialist Respublikasının Qarabağda və Ermənistanda cəmləmiş xüsusi təyinatlı qoşunlarından ibarət qüvvələr isə onlara bu işdə yaxından kömək göstərildilər. Şübhəsiz ki, Moskvadakı mərkəzi hökumətin xəbəri olduğu bir halda şəhərlər, qəsəbələr, kəndlər işğal altına düşdü. 1991-ci ildə fevralın 25-dən 26-na keçən gecə Ermənistan qoşunları 366 sayılı sovet alayının birbaşa dəstəyi ilə Xocalı sakinlərini kütləvi şəkildə qırdılar. Bu məğlubiyyətin qarşısında Azərbaycan xalqı öz rəhbərinə qarşı ayağa qalxdı. 1992-ci ilin mart ayında ölkə prezidenti A.Mütəllibov istefa verdi. Ermənilər bu boşluqdan istifadə edərək elə həmin ilin may ayında Şuşa şəhərini işğal etdilər. Beləliklə, Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsi və Laçın bölgəsinin işğal olunmasına hazırlıq başa çatdı.

1991-ci ilin sentyabrında erməni separatçıları öz qeyri-qanuni qurumunu yaratdı və səviyyədə bu qondarma qurumun tanınmasına çalışdılar. Onlar bu bölgələrdə yaşayan yerli azərbaycanlıları məhv edilməsinə çalışaraq, oradakı mədəni və təbii sərvətlərdən istifadə etmək niyyətində idilər.

Azərbaycan xalqı, 1993-cü il aprel-iyun aylarında ölkəni bürüyən siyasi böhranın ardınca Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlməsini tələb etdi. Ermənilər isə öz işğalçılıq siyasətlərindən əl çəkməyərək 1993-cü ilin iyul-oktyabr aylarında Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan rayonlarını işğal etdilər. Evlər darmadağın edildi, insanlar qətlə yetirildi 1 milyondan çox insan öz doğma yurdunda didərgin düşdü.

Heydər Əliyev televiziya vasitəsi ilə xalqa müraciət etdi. O, ermənilərin cəbhə xətti boyunca

irəliləməsinin qarşısını almağa nail olaraq 1994-cü ilin əvvəlində Füzuli rayonunun 22 kəndini geri qaytara bildi. Bu addım erməni qoşunlarını və onlara dəstək verən qüvvələri narahat etməyə başladı. 1994 cü ilin may ayında Bışkekdə imzalanmış sazişə müvafiq olaraq atəşkəs elan olundu.

Müharibə dövründə ermənilər Azərbaycan torpaqlarının 20%-ni işğal etdi. Minlərlə insan öz doğma yurdundan didərgin düşdü. Bütün bunlara baxmayaraq, Heydər Əliyev böhranı aradan qaldıraraq, ictimai-siyasi sahələrlə yanaşı iqtisadiyyat və təhsil sahələrində də köklü islahatlar apardı və bütün xalqı vahid vətən prinsipi ətrafında toplayaraq onlarda vətənpərvərlik ruhunu, hissini oyatmağa nail oldu.

İslam və ərəb təşkilatlarının rolu.

Azərbaycan beynəlxalq təşkilatların üzvü, islam ümmətinin bir hissəsidir. Onun bir çox Ərəb dövlətləri ilə sıx diplomatik və tarixi əlaqələri vardır. İslam və ərəb dövlətlərinin, xüsusilə də İran, Suriya, Livan, Misir kimi dövlətlərin Ermənistanla yaxşı əlaqələri olduğu üçün, həmin dövlətlər problemlə bağlı beynəlxalq təşkilatların Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar qəbul etdikləri qətnamələrin yerinə yetirilməsi üçün Ermənistanla təzyiq göstərə bilərlər. Ərəb və İslam dövlətləri Azərbaycanı dəstəkləməli və Dağlıq Qarabağın tarixi, coğrafi və etnik cəhətdən Azərbaycanın ayrılmaz bir tərkib hissəsi olduğunu tələb edərək oraya yalnız muxtariyyət statusu verilməsinə razılıq verə bilər. Bütün bunlar və aşağıda sadalayacağımız məqamlar islam dövlətlərinin vahid mövqedən çıxış etməsini tələb edir.

1. Aparılan danışıqlarda heç bir irəliləyiş hiss olunmur. Ermənilərin sərf etdiyi bütün səylər yalnız işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarını mənimsəməkdən ibarətdir. Onlar regionda yaşayan azərbaycanlıların hüquqlarını nəzərə almayaraq, beynəlxalq hüququn prinsip və normalarını, həmçinin BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələri və digər beynəlxalq təşkilatların qərarlarını kobud şəkildə pozur.

2. Ermənistan işğal olunmuş ərazilərdə öz hərbi qüvvələrinin artırması və bu ərazilərdə yaranmış vəziyyətin davam etdirilməsinə çalışır.

3. Ermənistan Respublikası dövlət səviyyəsində həyata keçirərək, işğal olunmuş ərazilərdə yaşayan azərbaycanlıları kütləvi şəkildə qırmaq və orada erməni əsilli əhəlinin məskunlaşdırmaq siyasətini aparır.

4. Ermənistan Respublikası işğal olunmuş ərazilərdə ermənilərin məskunlaşdırılması üçün erməni

diasporalarından maddi və mənəvi yardımlar əldə etməyə səy göstərir.

5. Erməni kilsəsi, terror təşkilatları və radikal siyasətçilər üçlüyü erməniləri türklərdən, azərbaycanlılardan və bütün müsəlmanlardan qorxudub və uzun bir müddətdən bəri ermənilərin istək və arzularını gerçəkləşdirə biləcək "Böyük Ermənistan" planının həyata keçirilməsi istiqamətində erməniləri qan tökməyə təhrik edib.

6. ABŞ və Qərb dövlətlərinin terrorizmə qarşı apardığı mübarizənin bütün dünyanın gözü qarşısında ermənilərin apardığı etnik təmizləmə siyasətinə yönəldilməməsi təəccüb və təəssüf doğurur.

Məgər Qafqaz regionunda və Fələstin ərazilərində baş verən silahlı qarşıdurmalar, qətlialmlar, soyqırımlar orada yaşayan xalqları narahat etdiyi kimi ABŞ və Qərb dövlətlərini narahat etməməlidirmi?

Ərəb və müsəlmanlar bir-biri ilə əməkdaşlıq etməyənədək ümmətimizdə sülh və əmin-amanlıq əldə etmək qeyi mümkündür. İşğal amilinə son qoyulmalı, qaçqın və məcburi köçkünlər doğma yurd-yuvalarına dönməli və öz dədə-baba yurdlarını əldən verməməlidir. Bütün dünya İraqda, Fələstində, Qafqaz regionunda nələr baş verdiyini bilməli və ətraflı şəkildə məlumatlandırılmalıdır.

Qarabağ probleminin həllinə dair atılan addımlar.

1918-ci ildə ilk dəfə olaraq, Cənubi Qafqazda, Qərbi Azərbaycanda Ermənistan dövləti quruldu. 1918-ci ilin may ayında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökuməti barış naminə birgə siyasi mərkəz yaratmaq məqsədilə mühüm mədəni mərkəzlərindən biri sayılan İrəvan şəhərini ermənilərə verdi. Bu Cənubi Qafqazda sülh və əmin-amanlığın bərqərar olması istiqamətində xoşməramlılığı izhar etmək üçün atılan ilkin addım idi. Ermənilər bundan istifadə edərək, Sovet hökumətinin dəstəyi ilə Azərbaycan əraziləri hesabına genişlənmə işlərini davam etdirdilər. 1988-1991-ci illərdə Azərbaycan torpaqlarının yerli əhəlinin təmizlənmə məmaliyyətləri başlandı. Sovet hökuməti Azərbaycan ərazisində qurulan bu dövlətin günü-gündən artmasının qarşısını almaq üçün heç bir addım atmadı.

Sovet İttifaqı süquta uğradıqdan sonra yeni beynəlxalq vəziyyət yarandı və problem Azərbaycanla Ermənistanın eyni vaxtda BMT və digər beynəlxalq təşkilatların üzvlüyünə qəbul edilməsindən sonra beynəlxalq xarakter aldı.

1992-ci ilin mart ayının 24-də Helsinki şəhərində keçirilən Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının konfransı zamanı problemin həlli

üçün Minsk qrupu yaradıldı. Lakin erməni silahlı qüvvələrinin 1992-ci ildə Şuşa və Laçın şəhərlərini işğal etməsi Minsk qrupunun işini çətinləşdirdi. 1993-cü ilin aprelində Kəlbəcər rayonu işğal olundu. Belə bir şəraitdə BMT 30 aprel 1993-cü il tarixində 822 sayılı qətnamə qəbul etdi. Minsk qrupu həmin qətnamənin həyata keçirilməsi üçün heç bir təsiredici tədbir görə bilmədi. Bundan əlavə BMT TŞ ardıcıl olaraq, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələr qəbul etdi.

Xatırlatmaq lazımdır ki, Dağlıq Qarabağ probleminin həllinə dair aparılan danışıqlar beynəlxalq təcrübəyə uyğun olaraq, gizli şəkildə aparılmış, televiziya və digər mətbu orqanlara kifayət qədər məlumat verilməmişdir.

23.02.2001-ci tarixində Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin iclası keçirildi. İclas Qarabağ probleminin həlli yollarının müzakirəsinə həsr olundu. İclas zamanı aydın oldu ki, bu cür danışıqların aparılmasının heç bir faydası yoxdur. Heydər Əliyev həmin iclasda hazırkı vəziyyəti aşağıdakı kimi izah etdi:

“1992-ci ildən etibarən Minsk Qrupu təşkil olunub. BMT bu problemi ATƏT-in nəzarətində saxladı. Problemin həlli üçün 12 dövlətin qatıldığı Minsk konfransı keçirildi. 1994-cü il Budapeşt konfransında vəziyyət bizim xeyrimizə dəyişdi. Yəni problemin qanuni yolla həll olunması yolunu tapdıq. 1994-cü ildə Minsk qrupunun rəhbərliyi ilə problemə son qoyuldu. İlk dəfə olaraq ATƏT və TŞ-nin sülhməramlı qoşunlarının təşkil edilməsi ilə bağlı qərar qəbul olundu. Həmin qərara uyğun olaraq yalnız sülhməramlı qoşunlar ölkəmizə daxil ola bilərdi və bununla həmin mühüm qərar sayılırdı.

1996-cı ildə Heydər Əliyevin diplomatik səyi nəticəsində ATƏT-in Lissabon Sammitində çox böyük irəliləyiş əldə olundu, 53 dövlət Azərbaycanın mövqeyini dəstəklədi.

Bu ərəfədə problemin həllinə dair üç təklif irəli sürüldü. Birinci təklif “Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin hərtərəfli həllinə dair Saziş” adlı ilkin sənəd idi. Həmin sənəd 1 iyun 1997-ci ildə irəli sürüldü. Bu sənəd paket şəklində özündə iki saziş əhatə edirdi. Birinci saziş ərazilərin azad olunması, ikincisi isə Qarabağın statusunun təyin edilməsi ilə bağlı idi. Ermənilər bu sənədi qəbul etmədikləri üçün 1997-ci ilin sentyabrında ikinci təklif irəli sürüldü.

Həmin təklifdə münaqişənin mərhələli həll irəli sürülmüşdür. Azərbaycan hökuməti bir sıra qeyd-şərtlərlə bu təklifə razılığını bildirdi, lakin bu dəfə də erməni tərəfi təklifi qəbul etmədi.

1998-ci ilin noyabr ayında üçüncü təklif irəli sürüldü. Bu təklif Dağlıq Qarabağa müstəqil dövlət statusu verilməsinə yönəldiyindən, Azər-

baycanın maraqlarına uyğun gəlməmiş və qəbul edilməmişdir. Bundan sonra Minsk qrupunun rəhbərləri heç bir təklif irəli sürmədilər. Bütün bunlara baxmayaraq 1999-cu ildən etibarən iki ölkənin dövlət başçıları arasında danışıqlar prosesi başladı.

Heydər Əliyev Minsk qrupunun təkliflərini və birbaşa danışıqları belə izah etmişdir: “Biz problemin sülh yolu ilə həll olunmasını istəyirik. Biz, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində və qarşılıqlı güzəştlər müqabilində Qarabağa bütün hüquqların və dünyada mövcud ən yüksək statusun verilməsinə razıyıq”.

Onu da qeyd etməliyik ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi Azərbaycan cəmiyyətində mühüm yerə malikdir. Bu problem ərəb ümmətinin bir nömrəli problemi olan Fələstin probleminə bənzəyir. Vandalizm aktları, yanğınlar, miqrasiya, problemin həlli istiqamətində verilən vədlər, beynəlxalq təşkilatların qətnamələrinin yerinə yetirilməməsi arasındakı oxşarlıqlar da bənzətməni bir daha təsdiqləyir.

2003-cü ildə Azərbaycanda prezident seçkiləri keçirildi. İlham Əliyev həmin seçkilərdə böyük qələbə çalaraq ölkə prezidenti seçildi. O, hakimiyyətə gəldikdən sonra bütün sahələrdə, xüsusi ilə də Dağlıq Qarabağ probleminin həll olunmasında sabiq prezident atası Heydər Əliyevin siyasi kursunu davam etdirəcəyini vəd etdi. İlham Əliyev 2003-cü ilin 3 oktyabr tarixində keçirilmiş andiçmə mərasimindən sonra belə dedi: “Azərbaycan və Ermənistan arasında baş verən Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ölkəmizin ən çətin problemi hesab olunur. Uzun müddətdən bəridir ki, biz bu müharibə şəraitində yaşayırdıq. Problemin həlli ilə birbaşa məşğul olan ATƏT MQ-nin fəaliyyəti nəticəsiz qalmışdır. Lakin biz hələ də ümidlərimizi itirməmişik. Ümidvarıq ki, vasitəçilər son dərəcədə ciddilik və məsuliyyət nümayiş etdirərək münaqişənin tezliklə həlli yollarında inadla çalışsınlar. Münaqişənin həlli beynəlxalq hüququn prinsip və normaları əsasında mümkündür. Azərbaycan torpaqları azad olunmalı, bir milyon qaçqın və məcburi köçkün doğma yurd-yuvalarına qayıtmalı, Azərbaycanın suverenliyi bərpa olunmalıdır”.

İlham Əliyev Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli istiqamətində Ermənistanla danışıqlar aparır, ikitərəfli müzakirələri gücləndirir, eləcə də beynəlxalq təşkilatlarla diplomatik fəaliyyətini genişləndirir, münaqişə məsələsinin BMT Baş Assambleyası çərçivəsində qaldırmaqla həyata keçirdiyi səmərəli diplomatik fəaliyyətini bir daha nümayiş etdirərək, münaqişənin həlli yolunda göstərdiyi səyləri davam etdirir.

İSLAM KONFRANSI TƏŞKİLATININ ERMƏNİSTANIN AZƏRBAYCANA QARŞI İŞĞALÇILIQ SİYASƏTİNƏ MÖVQEYİNİN FORMALAŞMASINDA H.Ə.ƏLİYEVİN ROLU (1991-2003)

Səidə QULIYEVA *

Giriş

Azərbaycanın İslam Konfransı Təşkilatına (İKT) üzvlüyü Ermənistanın ona qarşı işğalçılıq və soyqırım siyasətini açıq şəkildə həyata keçirdiyi dövrə təsadüf edir. Həmin dövrdə müstəqillik qazanmış digər sovet respublikalarından fərqli olaraq informasiya blokadasında yaşayan Azərbaycanın mövcud real vəziyyəti dünya birliyinə çatdırmaq kimi ciddi problemi var idi. Eyni zamanda, müharibənin yaratdığı sosial-iqtisadi gərginliyin aradan qaldırılmasında da köməyə ehtiyac duyulurdu. Buna görə də, Azərbaycanın xarici siyasətində ilk vəzifəsi dövlət müstəqilliyini və ərazi bütövlüyünü tanımaqla yanaşı, həm də beynəlxalq təşkilatların və dünya dövlətlərinin diqqətini mövcud sosial-iqtisadi gərginliyin səbəblərinin aradan qaldırılmasına yönəltmək idi¹. Belə çətin bir dövrdə Azərbaycana ilk dəstək İKT-dən gəlir.

Xarici İşlər Nazirlərinin XX İslam Konfransının (8 avqust 1991, İstanbul) İcraiyyə Komitəsinə üzv seçilmiş Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadənin Ermənistanın Azərbaycana qarşı işğalçılıq siyasətinin qarşısının alınmasına kömək məqsədilə İslam ölkələrinə müraciətinə cavab olaraq, VI İslam Sammitində (9 dekabr 1991, Dəkkə) Azərbaycanın təşkilata üzvlüyü məsələsi qaldırılır və Azərbaycana üzv dövlət statusu verilir.

Görkəmli dövlət xadimi H.Ə.Əliyev Azərbaycan üçün İKT-yə üzvlüyün əhəmiyyətini belə qiymətləndirirdi: **"...Biz bu təşkilatın üzvü olmaqdan çox məmnunuq və onun işində daim fəal iştirak etməyə maraq göstəririk. Keçmiş İttifaqın tərkibində olan müsəlman dövlətlərinin, o cümlədən Azərbaycanın beynəlxalq yardıma çox böyük ehtiyacı vardır"**.

Azərbaycan ərazilərinin işğaldan azad edilməsi probleminin beynəlxalq səviyyədə həllinə çalışan H.Ə.Əliyev, İKT-nin rəsmi nümayəndələri ilə görüşlərində bu məsələləri xüsusi vurğulayırdı. Belə görüşlərdən birində H.Ə.Əliyev Azərbaycanın bir islam ölkəsi kimi İKT-dən bu məsələdə nə gözlədiyini belə açıqlamışdı: **"... İKT-nin üzvü olan ölkələrin arasında Azərbaycan qədər çətin vəziyyətdə olanı yoxdur. Azərbaycan islam ölkəsidir, islam dini hazırda burada özünə layiq yer tutur. Ermənistan isə qeyri-islam ölkəsidir və dünyanın qeyri-islam olan böyük dövlətlərinin köməyi nəticəsində o, respublikamızı belə çətin bəlalara salıb. Ona görə də, İKT Azərbaycana diqqəti artırmalı, ölkələrin problemlərini həm təhlil etməli, həm də onların həllinə yaxından kömək göstərməlidir...İKT-nin maddi və mənəvi yardımına ölkəmizin ehtiyacı vardır. Müharibəyə son qoyulması naminə sülh təşəbbüslərinə arxalanan Azərbaycan beynəlxalq təşkilatların, o cümlədən BMT-nin, ATƏM-in imkanlarından istifadə etməyə çalışdığı bir vaxtda İKT-nin imkanlarından da istifadə etməlidir və İKT də bu sahədə öz səylərini göstərməlidir... Bu görüş Azərbaycandakı vəziyyət haqqında İKT-nin rəhbərliyində müəyyən təsəvvür yaradacaq və bu təşkilatın Azərbaycanla əlaqələri gələcəkdə daha da genişlənəcəkdir."**³

Azərbaycanın İKT ilə əlaqələrini öyrənən ilk tədqiqatçı V.İbayev də Ermənistanın Azərbaycana qarşı işğalçılıq siyasətinin beynəlxalq səviyyədə pislənməsində İKT-yə üzvlüyün böyük əhəmiyyəti olduğunu yazır⁴.

Beləliklə, əsas hədəfi dünya siyasətində mövqeyini möhkəmləndirmək olan Azərbaycanın İKT-yə üzvlüyü, onun beynəlxalq və regional

* "Azərbaycanşünaslıq" Elmi Tədqiqat Mərkəzinin kiçik elmi işçisi, Bakı Dövlət Universiteti

¹ Əliyev Heydər, Müstəqilliyimiz əbədidir. 28 cildə (Bakı, Azərneşr, 1997-2009); Həsənov Əli, Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti (Bakı, Azərbaycan, 2005).

² On ikinci Şeyxülislam (Bakı, Əlhuda nəşriyyatı, 1999), s.324, 336; Final Communiqué of The Sixth Islamic Summit Conference (Dakar, Republic of Senegal, 9-11 December 1991 // [http://www.oic-oci.org/oicnew/english/conf/is/6/6th-is-sum\(final%20com\).htm](http://www.oic-oci.org/oicnew/english/conf/is/6/6th-is-sum(final%20com).htm))

³ Azərbaycan beynəlxalq aləmdə. I cild (Bakı, Göytürk, 1996), s. 215-217.

⁴ İbayev Vəfaddin, İslam Konfransı Təşkilatı (Bakı, Elm, 1998), s.30.

təşkilatlarda təmsil olunması yolunda ilk addımı oldu. Beynəlxalq aləmdə Azərbaycanın qarşısında yeni imkanlar açıldı. İslam dünyasının informasiya məkanından və siyasi dayağından istifadə imkanı əldə edən Azərbaycan Ermənistanın işğalçılıq siyasəti barədə həqiqətləri dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq fürsəti qazandı. Başlanğıcda əlaqələr zəif olsa da, İKT-yə üzv dövlətlərlə qarşılıqlı əlaqələrin qurulması, diplomatik münasibətlərin yaradılması, beynəlxalq tədbirlərdə Azərbaycan maraqlarının müdafiə edilməsi baxımından mühüm bir mərhələdir.

İKT-nin münaqişə ilə ilk tanışlığı

1992-ci ilin martında Dağlıq Qarabağda gedən müharibə və onun nəticəsində yaranmış ağır sosial-iqtisadi vəziyyəti yerində öyrənmək məqsədilə İKT-nin Baş katibinin müavini Məhəmməd Möhsinin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyəti Azərbaycan hökuməti ilə problemin həlli yollarını müzakirə edir və Ermənistan, İran, Türkiyə və Rusiyaya səfərlər edərək rəsmi görüşlər keçirirlər. 1992-ci il martın 31-də, öz işini başa çatdırmış komissiyanın hesabatına əsasən, İKT Baş katibi Həmid əl-Qabid (1989-1996) dünya dövlətlərinə, beynəlxalq təşkilatlara, o cümlədən İKT-yə üzv dövlətlərə və humanitar təşkilatlara tezliklə atəşin dayandırılması, Dağlıq Qarabağın müsəlman əhalisinə kömək göstərilməsi məqsədilə müraciət edir¹.

Ermənistan işğalçı mövqeyini dəyişmədiyinə və hərbi əməliyyatların dayandırılması barədə razılığa gəlmədiyinə görə, İKT onunla danışıqları dayandırır. İKT, problemin beynəlxalq təşkilatlar səviyyəsində həllinə cəhd göstərən Azərbaycanın da maraqlarını nəzərə alaraq, ATƏT və BMT ilə birlikdə səy göstərməyə və Ermənistana təsir yollarını axtarmağa başlayır.

Qeyd edək ki, 1992-ci ildən İslam Sammitlərində və İKT qurumlarının bütün konfranslarında Ermənistanın Azərbaycan ərazilərini işğal məsələsi müzakirə edilir, işğalçı siyasəti pisləyən qətnamələr qəbul edilir.

İlk dəfə bu məsələ Xarici İşlər Nazirlərinin V Fövqəladə İslam Konfransında (17-18 iyun 1992, İstanbul) müzakirə edilir. Konfransa sədrlik edən Türkiyənin Baş naziri Süleyman Dəmirəl, Xarici İşlər naziri Hikmət Çətin, Azərbaycanın Xarici İşlər naziri Tofiq Qasimov çıxışlarında Ermənistanın təcavüzü və Azərbaycandakı vəziyyətə xüsusi yer

ayırırlar. Konfransın Yekun Qətnaməsinin 15-ci maddəsində Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü göstərilir və təşkilatın Azərbaycanı müdafiə edəcəyi açıq şəkildə bildirilir².

Ermənistanın Azərbaycana qarşı apardığı ədalətsiz müharibənin daha geniş ərazini əhatə etdiyi 1992-1993-cü illərdə İKT yaranmış mürəkkəb vəziyyəti düzgün şəkildə dünyaya çatdırmaq məqsədilə səylərini daha da artırır.

1993-cü ilin aprelində İKT-nin BMT-dəki nümayəndə heyəti və Azərbaycan Respublikasının nümayəndə heyəti (1992-1993-cü illərdə BMT-də Azərbaycan nümayəndə heyətinə Həsən Həsənov başçılıq etmişdir) Ermənistanın təcavüzkar kimi tanınması, münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün BMT Təhlükəsizlik Şurasına (BMT TŞ) müraciət edirlər. BMT TŞ-nin sədrinin döyüşlər barədə narahatlığını bildiren bəyanatı İKT nümayəndələrini qane etmir və buna görə də, yenidən bəyanat verirlər³. Bir neçə gün sonra isə Xarici İşlər Nazirlərinin XXI İslam Konfransında (25-29 aprel 1993, Kəraçi) Ermənistanın təcavüzü barədə ilk rəsmi beynəlxalq sənəd olan "Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişə haqqında" Qətnamə (12/21-P) qəbul edilir. Qətnamədə erməni təcavüzü pislənir, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün qorunması məsələsində Azərbaycan hökuməti və xalqı ilə həmrəylik bildirilir. Həmin qətnamədə hərbi əməliyyatlar nəticəsində öz yaşayış yerlərini tərk etmək məcburiyyətində qalmış dinc əhəlinin evlərinə geri dönmələrinə imkan yaradılmasına, eyni zamanda üzv dövlətlər, İslam İnkişaf Bankı və digər qurumlar Azərbaycan dövlətinə təcili humanitar kömək göstərməyə çağırılır. Qeyd edək ki, qətnamədə əksini tapan məsələləri rəsmi şəkildə elan edən ilk beynəlxalq qurum İKT-dir.

1993-cü ilin yayında İKT-nin Baş katibi H.əl-Qabid erməni hərbi birləşmələrinin Azərbaycana qarşı apardıqları geniş miqyaslı hərbi əməliyyatlardan narahatlığını ifadə edən daha bir bəyanat verir. İKT-nin İqtisadiyyat və Ticarət Əməkdaşlığı üzrə Daimi Komitəsinin həmin ilin sentyabrında keçirilən IX sessiyasında İKT-nin Baş Katibi H.əl-Qabid və Komitənin sədri Türkiyə Prezidenti S.Dəmirəl çıxışlarında Azərbaycana qarşı hərbi əməliyyatları dayandırması və işğal etdiyi ərazilərdən öz hərbi qüvvələrini tezliklə çıxarması üçün Ermənistanla danışıqlar aparmaq məqsədilə İKT-yə üzv dövlətlərə müraciət edirlər. Həmin sessiyada qəbul edilmiş qətnamədə dünya ictimaiyyəti Azərbaycan

¹ "Kommunist" qəzeti. 18 mart 1992; İbayev Vəfəddin, "Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin beynəlxalq hüquqi tənzimlənməsi yolunda", Dirçəliş-XXI əsr jurnalı, №3-4 (Bakı, 1998), s.76-83.

² Final Communiqué of the Fifth Extraordinary session of the Islamic Conference of Foreign Ministers (Istanbul, Republic of Turkey, 17-18 June 1992 // <http://www.oic-oci.org/english/conf/fm/All%20Download/5Ext/5Ext-FC-En.pdf>).

³ "Azərbaycan" qəzeti. 10 aprel 1993.

torpaqlarının erməni qüvvələri tərəfindən işğalına son qoymaq və ərazi bütövlüyünü bərpa etmək üçün ciddi və nəzərəcarpacaq səylər göstərməyə və təxirəsalınmaz tədbirlər həyata keçirməyə çağırılır¹.

Qeyd edək ki, 1991-1993-cü illərdə İKT-nin Azərbaycanla bağlı, xüsusilə də Qağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı müxtəlif səviyyəli bəyanatları səslənsə də, hələ bu təşkilatın bütün üzvləri Azərbaycan həqiqətləri barədə dolğun məlumata malik deyildilər. Bu məsələnin İslam Sammiti səviyyəsində müzakirə edilməsi və qərarların verilməsi Azərbaycan hökumətindən təşkilata üzv dövlətlərlə gərgin iş aparmağı tələb edirdi. Bu məqsədlə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Ə.Əliyev Səudiyyə Ərəbistanına rəsmi səfəri zamanı (9-12 iyul 1994) İslam dünyasına müraciət edərək, onlardan Xarici işlər nazirlərinin növbəti İslam Konfransında Azərbaycanın təqdim etdiyi qərar layihəsinin müzakirə olunmasına və qəti qərar qəbul olunmasına kömək etmələrini xahiş edir². Bu müraciətə cavab olaraq, Xarici İşlər Nazirlərinin XXII İslam Konfransında (10-12 dekabr 1994, Kasablanka) Azərbaycanla əlaqədar iki qətnamə qəbul edilir. 51 üzv dövlətin nümayəndəsinin səsverdiyi "Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişə" haqqında qətnamədə Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü pislənir, Ermənistanın bu hərəkəti Azərbaycan vətəndaşlarının hüquqlarının pozulması kimi qiymətləndirilir, ondan BMT qətnamələrinə ciddi olaraq əməl edilməsi, işğal edilmiş Azərbaycan ərazilərinin, o cümlədən Şuşa və Laçın şəhərlərinin azad edilməsi, Azərbaycanın suverenliyi və ərazi bütövlüyünə hörmət etməsi tələb edilir. Qətnamədə Ermənistanın işğalçı kimi tanınması, BMT nizamnaməsinin 7-ci fəslinə uyğun olaraq qətnamələrin həyata keçirilməsinin təmin olunması üçün BMT TŞ-na müraciət edilir. Eyni zamanda, Ermənistan və Azərbaycan, həmçinin ATƏT-in Minsk qrupuna üzv dövlətlər ATƏT-in davam edən sülh prosesində konstruktiv iştiraka dəvət edilir və problemin sülh yolu ilə həllini çətinləşdirə biləcək hər cür əməldən çəkinməyə çağırılır, həmçinin qaçqınların və məcburi köç-

künlərin öz yerlərinə qayıtması, onlara yardım edilməsi vacibliyi göstərilir³.

Qeyd edək ki, qətnamədə əks olunan məsələlər İKT-nin Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanıdığı və Ermənistanın birmənalı şəkildə işğalçı dövlət kimi qəbul etdiyini açıq-aydın göstərir.

Burada Azərbaycan hökumətinin həmin dövrdəki fəaliyyətini xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Məlumdur ki, İKT qətnamələri konsensus əsasında qəbul edilir, yəni bir dövlətin qətnamənin əleyhinə olması, qərarın qəbul edilməməsi ilə nəticələne bilər. Bundan öz xeyrinə istifadə etməyə çalışan Ermənistan hökumətinin rəsmi nümayəndələri Xarici İşlər Nazirlərinin XXII İslam Konfransında və VII İslam Sammitində (13-15 dekabr 1994, Kasablanka) Ermənistanın əleyhinə qərarların qəbul edilməsinə mane olmağa çalışırlar. Bu məqsədlə konfranslardan əvvəl Mərakeşə səfər edərək islam ölkələrinin səfirləri ilə qətnamənin qəbul edilməməsi istiqamətində iş aparırlar. Dekabrın 2-də Mərakeşə gələn Azərbaycan nümayəndə heyəti bu barədə məlumat alan kimi öz iş qrafikində dəyişiklik edir, qısa müddətdə İKT Baş katibi H.əl-Qabidin, Türkiyə, İran, Pakistan, Mali, Oman, Seneqal və digər bir neçə ölkənin nümayəndəliklərinin köməyi ilə konsensusun pozulmasının qarşısını alır⁴. Beləliklə, H.Həsənovun başçılıq etdiyi Azərbaycan nümayəndə heyəti Xarici İşlər Nazirlərinin XXII İslam Konfransında Azərbaycanla əlaqədar iki qətnamənin qəbul edilməsinə və təsdiq üçün VII İslam sammitinə təqdim edilməsinə nail olur.

Qeyd edək ki, bundan sonra da Azərbaycan hökumətinin həmin istiqamətdə fəaliyyəti davam edir. İslam Sammiti günlərində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Ə.Əliyev bir sıra islam dövlətlərinin başçıları ilə ikitərəfli görüşlərində onları Azərbaycanın həqiqətləri ilə tanış edir və qətnamələrə səs verməyə çağırır. H.Ə.Əliyev Sammitdəki çıxışlarında Ermənistanın Azərbaycana qarşı apardığı ədalətsiz müharibəni və bunun nəticəsində yaranmış ağır siyasi, sosial-iqtisadi vəziyyəti iştirakçıların diqqətinə çatdırır⁵. Bununla da, Ermənistanın İKT-dəki pozucu fəaliyyətinin qarşısı alınır və Azərbaycan yüksək

¹ OIC/COMCEC/9-93/B.RES(2). (OF The Ninth Session of the COMCEC. İstanbul, 1-4 September 1993. // [http://www.comcec.org/EN/belge/arsiv/doc/COMCEC\(09_93\)E.doc](http://www.comcec.org/EN/belge/arsiv/doc/COMCEC(09_93)E.doc). Həmçinin bax, Annual Sessions Of The COMCEC // <http://www.comcec.org/EN/arsiv.aspx?aid=ASC>).

² Əliyev Heydər, Müstəqilliyimiz əbədidir, 2-ci kitab, s. 72.

³ Resolutions adopted by The Seventh extraordinary session of the Islamic Conference of Foreign Ministers (İslamabad. Islamic Republic of Pakistan. 7-9 September 1994 // <http://www.oic-oci.org/english/conf/fm/>); Final Communique the Twenty-Second Islamic Conference of Foreign Ministers (Casablanca, Kingdom of Morocco, 10-12 December, 1994 // <http://www.oic-oci.org/english/conf/fm/22/final%2022.htm>); Шакирзаде Незрин, Содружество Независимых Государств (СНГ). Азербайджанская Республика во внешнеполитических и внешнеэкономических процессах (1991-2006 гг.) (Баку, Сада, 2007), s.188.

⁴ Ахундова Элмира, Момент истины (Баку, Дом сказки, 2003), s.46-47.

⁵ Əliyev Heydər, Müstəqilliyimiz əbədidir, 3-cü kitab, s. 13-20; The Seventh Islamic Summit Conference (Casablanca, Kingdom of Morocco. 13-15 December, 1994 // http://www.oic-oci.org/english/conf/is/7/7th-is-summit.htm#FINAL_COMMUNIQUE).

tribunadan öz həqiqətlərini dünyaya çatdırmağa nail olur. Həmin qətnamələr VII İslam Sammitində təsdiq edilir. Bundan sonra keçirilən bütün İslam Sammitlərində Azərbaycanla əlaqədar qətnamələr qəbul edilir.

Bununla da, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin fəaliyyəti İKT-nin həm təşkilat, həm də üzv dövlətlər səviyyəsində Ermənistanın işğalçılıq siyasətinə mövqeyinin bir mənalı şəkildə müəyyənləşməsində mühüm rol oynadı. H.Ə.Əliyevin VII (13-15 dekabr 1994, Kasablanka) və VIII (7-11 dekabr 1997, Tehran) İslam sammitlərində, həmçinin digər beynəlxalq tədbirlərdə İKT-yə üzv dövlətlərin rəhbərləri ilə ikitərəfli görüşlərində onlara Azərbaycan həqiqətlərini çatdırması Azərbaycanın redaktəsi ilə müzakirəyə təqdim olunan qətnamələrin təsdiqində həlledici oldu. Aparılan təbliğat İKT-nin bu münaqişəyə münasibətini tam formalaşdırdı və VIII İslam Sammitinin Yekun qətnaməsinin 8-ci bəndində Azərbaycanla bağlı qətnamə "Ermənistan və Azərbaycan arasında münaqişə" yox, artıq "Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı hərbi təcavüzü haqqında" adlandırıldı¹.

Ermənistanın Azərbaycana qarşı işğalçılıq siyasəti həmin illərdə İKT Xarici işlər nazirlərinin BMT iclasından əvvəl İllik Koordinasiya İclaslarının daimi müzakirə obyektinə olur və bu məsələ ilə bağlı bəyanatlar verilir.

İKT Ermənistanın Dağlıq Qarabağda yaratdığı "qondarma hökumət"i dünyaya legitim hökumət kimi tanımaq üçün prezident, həmçinin yerli orqanlara seçkilər keçirmək siyasətinə ən yüksək səviyyədə etirazını bildirən yeganə qurumdur. Belə ki, İKT Baş katibləri H.əl-Qabid (27 noyabr 1995), İzzəddin Laraki (1997-2000) (1 sentyabr 1997), Abdüləziz Bəlkeziz (2001-2004) (13 avqust 2002; 3 avqust 2004), Ekmələddin İhsanoğlu (2005-2012) (20 iyul 2007; 23 may 2010) müxtəlif vaxtlarda etiraz bəyanatları vermişlər².

Bu gün İKT öz fəaliyyətini qloballaşan dünyanın tələbləri ilə uyğunlaşdırmaq üçün Nizamnaməsində dəyişikliklər edir. Təqdirəlayiq haldır ki, İKT fəaliyyəti tarixində ilk dəfə olaraq zamanın tələblərinə uyğun olaraq XI İslam Sammitində

(13-14 mart 2008, Dakar) qəbul edilmiş Nizamnamədə işğala məruz qalan dövlətlərin öz ərazi bütövlüyünü bərpa etməsi hüququnun üzv dövlətlər tərəfindən birmənalı dəstəklənməsi barədə xüsusi maddə (Maddə 1, bənd 4. Həmçinin, maddə 1, bənd 3 və maddə 2, bənd 4-də redaktələr) əks olunmuşdur³. Azərbaycan nümayəndə heyətinin məqsədyönlü fəaliyyəti nəticəsində Nizamnaməyə daxil edilən bu məsələ gələcək xarici siyasətimizin uğurudur⁴ və işğala son qoymaq üçün beynəlxalq səviyyədə əldə etdiyimiz çox mühüm hüquqi əsasdır.

Qətnamələr

İKT qurumlarında Azərbaycanla əlaqədar 3 mövzuda (P qeydiyyatlı - Ermənistanın işğalçılıq siyasətinə dair siyasi, E qeydiyyatlı - Azərbaycana iqtisadi yardım haqqında iqtisadi məzmunlu, C qeydiyyatlı - mədəniyyət abidələrinin məhv edilməsi və dağıdılması haqqında) qətnamələr qəbul edilir.

Siyasi məzmunlu qətnamələrdə Ermənistan işğalçı dövlət kimi qəbul edilir, BMT TŞ-nin qətnamələrinin yerinə yetirilməsi və Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal etdiyi Azərbaycan ərazilərindən dərhal, tamamilə və şərtsiz çıxarılması qəti surətdə tələb edilir, Azərbaycan torpaqlarının işğalına son qoyulması üçün dünya dövlətlərinə müraciətlər edilir, onlar Ermənistana qarşı hər cür təsirli vasitələrdən istifadəyə çağırılır. Bununla yanaşı, İKT qətnamələrində ATƏT-in münaqişəni sülh yolu ilə həlli siyasəti müdafiə edilir. Qətnamələrə əsasən İKT-yə üzv dövlətlərin Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar prinsiplial və qəti mövqeyi hər dəfə ATƏT-in fəaliyyətdə olan katibinə bildirilir (12/21-P; 13/30-P v.s.).

İqtisadi məzmunlu qətnamələrdə Ermənistanın təcavüzü nəticəsində Azərbaycanda yaranmış ağır sosial vəziyyətin aradan qaldırılması məqsədilə İKT-yə üzv dövlətlərin və humanitar təşkilatların Azərbaycana yardımı əks olunur. İlk qətnamələrdə bu məsələ Azərbaycanla bağlı qəbul edilmiş qətnamənin yalnız bir neçə bəndində əksini tapırdı. Xarici İşlər Nazirlərinin XXII İslam Konfransından başlayaraq iqtisadi yardım

¹ Eighth Session of the Islamic Summit Conference (Tehran, Islamic Republic of Iran, 9-11 December, 1997 // <http://www.oic-oci.org/english/conf/is/8/8th-is-summits.htm>).

² Ömer Engin Lütem, Olaylar və yorumlar, "Ermeni araşdırmaları". Tarih, Politika və Uluslararası İlişkiler Dergisi (Ankara, Haziran-temmuz-ağustos 2001. Cilt 1, №2), s.14-15; Генсек Организации Исламской Конференции осудил проведение "выборов" в Нагорном Карабахе (<http://www.regnum.ru>. 20:00 03.08.2004); İslam Konfransı Təşkilatı Dağlıq Qarabağdakı "prezident seçkiləri"ni pisləyib (deyerler.org. 20.07.2007); The Organization of the Islamic Conference condemns the Holding of Parliamentary Elections in Occupied Nagorno-Karabakh (http://www.oic-oci.org/topic_detail.asp?t_id=3791. 24.05.2010).

³ OIC/SUMMIT-11/2008/FC/Final (Final Communique of the Eleventh Session of the Islamic Summit Conference. Dakar, Republic of Senegal, 13-14 March 2008 // <http://www.oic-oci.org/is11/english/FC-11-%20SUMMIT-en.pdf>).

⁴ Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi (<http://www.mfa.gov.az>).

haqqında ayrıca qətnamələr verilir. "Azərbaycan Respublikasına İqtisadi yardım haqqında qətnamə" adlı bu sənədlərdə əhalinin hərbi əməliyyatlar nəticəsində doğma yurdlarından zorla qovulması onların hüquqlarının pozulması kimi qiymətləndirilir. Qərar əsasən mövcud humanitar böhranı yüngülləşdirmək məqsədilə Azərbaycan hökumətinə lazımı iqtisadi və humanitar yardım göstərilir, eyni zamanda beynəlxalq təşkilatların bu istiqamətdə fəaliyyətini davam etdirməsi qərara alınır.

Xarici İşlər Nazirlərinin XXVI İslam Konfransında (28 iyun – 1 iyul 1999, Uaqaduqu) **"Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş ərazilərində İslam tarixi və mədəniyyət abidələrinin məhv edilməsi və dağıdılması haqqında"** qətnamə qəbul edilir¹. İKT-nin İslam irsinin qorunması və müdafiəsinə dair məqsəd və prinsiplərinə əsaslanan bu qətnamədə Ermənistanın işğalı altındakı Azərbaycan əra-zilərində abidələrin dağıdılmasının və zəbt edilmiş muzeylərin talan və məhv edilməsinin vandalizm aktı olduğunu bəyan edilir, "Hərbi münaqişə zamanı mədəni dəyərlərin qorunması haqqında" 1954-cü il tarixli Haaqa Konvensiyasının müddəalarından irəli gələn öhdəliklərin yerinə yetirilməsi istiqamətində Azərbaycanın səylərini dəstəklədiyi ifadə edilir və dövlətlərə üzərlərinə düşən öhdəliklərin yerinə yetirilməsindəki məsuliyyətləri xatırladılır. Qətnamədə, həmçinin Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş ərazilərindəki mədəniyyət abidələrinin bərpası üçün İKT-nin yardım proqramının təşkili imkanlarını araşdırmaq da nəzərdə tutulur. Mədəniyyət nazirlərinin İslam Konfranslarında qəbul edilən qətnamələrdə bu məsələlər daha ətraflı əks olunur². 1994-cü ilin mayında atəşkəs elan edildikdən sonra İKT-nin Ermənistanın işğalçılıq siyasəti ilə bağlı

siyasi məzmunlu qətnamələrində dəyişikliklər edilir. Preambula və bəndlərin daha da təkmilləşdirildiyi qətnamələrdə dondurulmuş münaqişə və mövcud real vəziyyət qiymətləndirilir, onun həllinə təsir göstərəcək dəyişikliklər əksini tapır. Nəticədə Azərbaycanla bağlı bu qətnamələrin bəndlərinin sayı 9-dan 19-a çatır.

İKT-nin qəbul etdiyi qətnamələrin beynəlxalq hüquq prinsiplərinə uyğunluğunu öyrənən V.İbayev, onların BMT Baş Assambleyasının təcavüz anlayışının tərifi daxil olmaqla Qaçqınların statusu haqqında 1951-ci il 2 iyul tarixli Konvensiyasına, Nürenberq Hərbi Tribunalının Nizamnaməsinə və digər beynəlxalq müddəalara əsaslandığını göstərir³.

Bütün yuxarıda qeyd etdiklərimiz İKT qətnamələrinin Azərbaycan üçün siyasi və iqtisadi əhəmiyyətinin böyük olduğunu göstərir.

Dağlıq Qarabağ münaqişəsi İKT-nin digər beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrində

İKT beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrində Azərbaycanın maraqlarını daima müdafiə edir. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli məsələsi BMT və ATƏT-lə əməkdaşlıq siyahısındadır.

İKT-nin digər beynəlxalq təşkilatlardan fərqli olaraq, vasitəçilik missiyası ilə problemin həllinə qoşulan ilk beynəlxalq təşkilatla – ATƏT-lə⁴ bu istiqamətdə fəaliyyəti 1994-cü ildən başlayır. İKT Baş katibi H.əl-Qabidin Bakıda H.Ə.Əliyevlə görüşündə (1994, noyabr) bu məsələ müzakirə edilmiş və Baş katib ATƏT çərçivəsində danışıqlar nəticə vermədiyi halda, İKT-nin Ermənistanı sanksiyalar tətbiq edə biləcəyini elan etmişdir⁵.

1997-ci ildə Xarici İşlər Nazirlərinin XXIV İslam konfransının (9-13 dekabr 1996, Cakarta) qətnaməsinin 16-cı bəndinə əsaslanan İKT

¹ Final Communique of The Twenty-Sixth Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers (Ouagadougou – Burkina Faso, 28 June to 1 July 1999 // <http://www.oic-oci.org/english/conf/fm/26/final26.htm>).

² Bax, Mədəniyyət nazirlərinin V İslam Konfransı, 21-23 noyabr 2007, Tripoli. "İslam Dünyasının təhlükə altında olan mədəni və sivilizasiya irsinin mühafizəsi ilə əlaqədar İSESKO-nun səylərinə dair" ICCM5/2007/R.3.4 nömrəli Qətnamə (Conferences of Culture Ministers // www.isesco.org.ma).

³ İbayev Vafəddin, İslam Konfransı Təşkilatı, s. 40-47.

⁴ Qafqazı Avropanın ayrılmaz hissəsi hesab edən Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (ATƏT) regionda baş verən münaqişələrin Avropaya mənfi təsirini əsas tutaraq 1992-ci il martın 24-dən Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllidə vasitəçi kimi çıxış etməyə başlamışdır. Münaqişənin həlli ilə birbaşa məşğul olan Minsk qrupunun fəaliyyəti nəticəsində 1994-cü il mayın 12-də atəşkəs elan edilir. Lakin qrupun fəaliyyəti hələ də nəticəsiz qalır. İKT-yə üzv dövlətlərdən Azərbaycan, Albaniya, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Özbəkistan, Türkiyə, Türkmənistan, İKT-də müşahidəçi statusu olan Bosniya-Hersoqovina və Rusiya ATƏT-in fəaliyyətində iştirakçı dövlət, Mərakeş, Əlcəzair, Misir, İordaniya və Tunis isə ATƏT-in Əməkdaşlıq üzrə Aralıq dənizi tərəfdaşları sırasındadırlar (Bax: Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе (www.osce.org); Ежегодный доклад за 2002 год о деятельности ОБСЕ (http://www.osce.org/documents/sg/2003/05/2077_ru.pdf); Quluzadə Vəfa, Gələcəyin üfüqləri (Azərbaycan Respublikasının xarici siyasəti barədə mülahizələr, müsahibələr, şərhlər). (Bakı, Azərbaycan, 1999); Həsənov Əli, Azərbaycan və ATƏT. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi və Dağlıq Qarabağ problemi ümumavropa təhlükəsizliyi fonunda (Bakı, İşiq, 1997)).

⁵ İbayev Vafəddin, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin beynəlxalq hüquqi tənzimlənməsi yolunda, s.80; "Azərbaycan" qəzeti. 26 noyabr 1994.

Baş katibi İ.Larakinin ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri Danimarka Xarici işlər naziri Nelz Hel-veq Petersenə, Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə və Xarici işlər nazirinə, Ermənistan prezidentinə ünvanlanmış məktubu İKT-nin Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində BMT, ATƏT və Rusiya ilə əlaqələndirilmiş şəkildə fəaliyyətə səy göstərdiyini təsdiq edir. Məktubun mətninə nəzər salaq: "İKT-nin fikrincə, münaqişənin sülh yolu ilə ədalətli həlli dövlətlərin ərazi bütövlüyü və beynəlxalq tanınmış sərhədlərin toxunulmazlığı prinsiplərinə əsaslanmalıdır. Biz, ATƏT-in Minsk qrupunun münaqişənin siyasi yolla həllinə təşviq edən cəhdlərini alqışlarıq. İKT-nin Cakartada keçirilmiş konfransı ATƏT-in 1996-cı il 2-3 dekabr tarixlərində Lissabonda keçirilmiş Zirvə Toplantısının Yekun sənədinə – Deklarasiyaya əlavə edilmiş ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinin münaqişənin 3 prinsip əsasında tam həlli barədə 3 dekabr tarixli Bəyanatını dəstəklədiyini bildirmişdir... İKT Minsk qrupunun üzvlərindən Ermənistanın təcavüzünə son qoyulması və Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün bərpa olunması yolunda fəaliyyətini sürətləndirməyini təkidlə xahiş edir"¹. Məktubdan da göründüyü kimi, İKT konfranslarında ATƏT-in münaqişənin həlli istiqamətində fəaliyyəti daima diqqətdə saxlanılır. 1998-ci il dekabrın 30-da Azərbaycanın müraciətinə əsaslanan İKT Baş katibi İ.Laraki Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü ilə əlaqədar İKT-yə üzv dövlətlərin mövqeyini ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri Polşanın Xarici işlər naziri B.Qerenikə elan edir.

Lakin İKT-nin bütün söyləri nəticəsiz qalır, iki qurum arasında əməkdaşlıq məsələləri sırasında Azərbaycan ərazilərinin işğaldan azad edilməsi məsələsi qeyd olunsa da, problemin həlli üçün konkret addımlar atılmır.

İKT-yə üzv dövlətlərin Ermənistanın Azərbaycan ərazilərini işğal etməsi probleminə mövqeyini İKT-BMT münasibətlərində də aydın izləmək mümkündür. BMT-nin münaqişə ilə bağlı ilk qətnaməsinin qəbulunda İKT və ona üzv dövlətlər mühüm rol oynamışlar. BMT Baş katibi K.Annanın Xarici İşlər Nazirlərinin XXVI İslam konfransındakı (28 iyun – 1 iyul 1999, Uaquduqu) çıxışında Dağlıq Qarabağ probleminə də toxunması bunu aydın göstərir.

Azərbaycan ərazilərinin Ermənistan tərəfindən işğal barədə məsələnin İKT-nin BMT ilə əmək-

daşlığı üzrə problemləri siyahısına daxil edilməsi də İKT-nin söyləri nəticəsində mümkün olmuşdur. Bu məsələnin müsbət həllində prezident H.Ə.Əliyevin BMT Baş Assambleyasının 49-cu sessiyasındakı (29 sentyabr 1994, Nyu-York) çıxışının da əhəmiyyətini xüsusi qeyd etmək lazımdır². Hər il yenilənən bu siyahıya Azərbaycanın probleminin daxil edilməsi onun beynəlxalq səviyyədə həll olunması yolunda əhəmiyyətli addım oldu.

BMT Baş Assambleyasının sessiyalarında (55, 56, 57, 59) "Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindəki vəziyyətə dair" məsələyə və "BMT ilə ATƏT arasında əməkdaşlıq" haqqında qətnamə layihəsinə Azərbaycanın təqdim etdiyi düzəlişə dair səsvermələrdə İKT dövlətləri Azərbaycanın maraqlarını müdafiə edirlər.

Turizm nazirlərinin V İslam Konfransında (9-12 sentyabr 2006, Bakı) İKT-nin Baş katibi E.İhsanoğlu çıxışında bu məsələləri belə açıqlayır: "...BMT Baş Assambleyasının Ermənistan tərəfdən işğal olunmuş Azərbaycan əraziləri barədə qəbul etdiyi kəskin qətnamənin qəbulunda İKT-nin mühüm rolu oldu. Bundan əlavə, daha əvvəl "BMT və ATƏT arasında əməkdaşlıq" barədə qətnamədə islam ölkələrinin müdafiəsi ilə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində Azərbaycanın mövqeyini əks etdirən düzəliş edilmişdir. Hazırda İKT bütün bu sənədlərin icrasında, həyata keçirilməsində birgə fəaliyyətə hazırdır..."³

BMT Baş Assambleyasının sessiyalarından əvvəl İKT-yə üzv dövlətlərin Xarici işlər nazirlərinin, İKT-nin və ona üzv dövlətlərin BMT-dəki nümayəndəliyinin fəaliyyətlərini əlaqələndirmək məqsədilə keçirilən görüşlərdə İslam dünyasının digər problemləri ilə yanaşı, Azərbaycan ərazilərinin Ermənistan tərəfindən işğalı barədə gündəlikdə olan məsələlər müzakirə edilir və birgə fəaliyyət planı hazırlanılır. Burada BMT qətnamələrinin, ATƏT-in Budapeşt və Lissabon sammitlərinin qətnamələrinin həyata keçirilməsi və Azərbaycanın hüquqlarının təmin edilməsi barədə Baş Assambleyaya müraciət edilir⁴.

İKT-nin Dağlıq Qarabağ probleminin həllində oynaya biləcəyi rolu analitiklər də qeyd edirlər. Onların fikrincə, Minsk qrupunun fəaliyyəti hələ də nəticəsiz qaldığına görə, Azərbaycan hökuməti münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsi barədə məsələnin BMT Baş Assambleyasında yenidən müzakirə olunmasına nail olarsa, sayı 50-ni keçən İKT üzv dövlətlərinin köməyi ilə əldə edilən

¹ Əliyev Heydər və Şərq. V kitab. İKT dövlətləri (Bakı, Çarşıoğlu, 2005), s. 333; "Azərbaycan" qəzeti. 28 dekabr 1996.

² Əliyev Heydər, Müstəqilliyimiz əbədidir, 2-ci kitab, s. 306-315.

³ Независимая газета (<http://www.ng.ru>). 13.09.2006).

⁴ Annual Coordination Meetings in New York (http://www.oic-oci.org/page_detail.asp?p_id=68).

qərarlar vasitəsilə Ermənistana təzyiq göstərmək olar¹.

Bu fakt İKT Baş katibinin 2007-ci il oktyabrın 2-də İKT Xarici işlər nazirlərinin BMT iclasından əvvəl İllik Koordinasiya İclasında bir daha təsdiq olunur. Beləki, Baş katib E.İhsanoğlu üzv dövlətləri BMT-nin Baş Assambleyasındakı səsvermələrdə Azərbaycanı müdafiə etməyə çağırır. BMT Baş katibinin xüsusi nümayəndəsinin iştirak etdiyi iclasda qəbul edilən Yekun qətnamədə İKT-nin islam dünyasını narahat edən bir sıra məsələlərlə yanaşı Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə rəsmi münasibəti əks olunur. "Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü" adlı bəndin daxil edildiyi (71-72-ci bəndlər) Yekun qətnamədə işğalın BMT-nin Nizamnaməsinə və beynəlxalq hüquq prinsiplərinə zidd olduğu göstərilir, ermənilərin bu əraziləri təcili və qeyd şərtsiz azad etmələri tələb olunur. Qətnamədə bu məsələlərin İKT Baş katibliyi və İKT-nin BMT nümayəndəliyinin birgə nəzarətində saxlanması və fəaliyyətlərinin əlaqələndirilməsi də nəzərdə tutulur².

Yuxarıda göstərilən fikri təsdiq edən növbəti fakt isə BMT TŞ-nin Baş Assambleyasının 62-ci sessiyasında (2008) "Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət" adlı A/RES/62/243 sayılı qətnamənin qəbulu prosesidir. Münaqişənin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü əsasında dinc yolla həllini nəzərdə tutan qətnamə səsverməyə qoyularkən onu müdafiə edən 39 dövlətdən 31-i İKT-yə üzv dövlət olmuşdur³.

Qəbul olunmuş qətnamənin 7, 8 və 9-cu bəndlərinə əsasən Baş Assambleyanın 63-cü sessiyasında (2009) BMT Baş katibinin təqdim etdiyi hesabatda dövlət rəhbərlərinin, münaqişənin həllində vasitəçi olan Minsk qrupunun müraciətləri ilə yanaşı Malayziyanın İKT-nin rəsmi nümayəndəsi kimi təqdim etdiyi 3 bəndlik hesabatı da əlavə edilir. X İslam Sammitinin (16-17 oktyabr 2003, Purtacaya) "Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına təcavüzü" barədə 12/10-P(İS) sayılı qətnaməsinin əsas tutulduğu hesabatda İKT-nin öz mövqeyinə sadiq qaldığı, münaqişənin beynəlxalq hüquq prinsipləri və sülh yolu ilə həllini müdafiə etdiyi, tərəflərin BMT Baş

Assambleyasının 62/243 sayılı qətnaməsinin 1, 2, 3, 4, 5, 6 və 7-ci bəndlərinin yerinə yetiriləcəyinə ümid etdiyi göstərilir. Baş katibin hesabatına İKT-yə üzv dövlətlərdən Azərbaycan, İndoneziya, Qazaxıstan, Pakistan, Sudan, Türkiyənin ayrıca müraciətləri də əlavə edilir. Qazaxıstan, İndoneziya və Pakistan öz müraciətlərində İKT-nin mövqeyini müdafiə etdiklərini, münaqişənin dövlətlərin ərazi bütövlüyü və beynəlxalq hüquq prinsiplərinə uyğun olaraq sülh yolu ilə həllinə tərəfdar olduqlarını elan edirlər. Sudan Azərbaycan ərazilərinin işğalını və bu vəziyyətin davam etməsini qanunsuz hesab etdiyini, Türkiyə münaqişənin regionda sülhün qorunmasına maneə olduğunu, BMT qətnamələrinin yerinə yetirilməməsinin beynəlxalq hüquq normalarını pozduğunu, işğal edilmiş ərazilərdə başqa dövlətlərin strukturlarının fəaliyyətinin qanunsuz olduğunu bildirirlər⁴.

Lakin İKT-nin və İKT-yə üzv dövlətlərin bütün səylərinə baxmayaraq, BMT qətnamələrində Ermənistan işğalçı dövlət kimi göstərilmişdir⁵. Çox təəssüf ki, bu gün də dünya ictimaiyyəti bu məsələdə ədalətsiz mövqə nümayiş etdirir və işğalçı ilə işğala məruz qalan tərəflər arasında fərq qoymur.

Ermənistan və İKT

Azərbaycan nümayəndə heyəti İKT-yə üzv dövlətlərin hökumət və dövlət rəhbərləri ilə görüşlərdə onları Azərbaycanın mövqeyini müdafiə etməyə və münaqişənin ədalətli həlli üçün Ermənistana təsir göstərəcək bütün imkanlarını səfərbər etməyə çağırır.

Azərbaycanın İslam ölkələri tərəfindən kifayət qədər müdafiə olunmasından narahat olan Ermənistan da bu ölkələrlə əlaqələrini genişləndirməyə çalışır. Ermənistanın bir sıra nüfuzlu İslam ölkələri ilə əlaqələr yaratmaq, erməni diplomatlarının və icmalarının vasitəsilə bu ölkələrin xarici siyasətlərinə təsir etmək təşəbbüsü onun Azərbaycana qarşı apardığı siyasətə əsaslanır. Qeyd edək ki, erməni icmasının fəal olduğu və Ermənistan Respublikasının səfirlik-

¹ Ömer Engin Lütem, Olaylar və yorumlar. s.14-15.

² OIC/ACM-NY/2007/FC/FINAL. Final Communique of The Annual Coordination Meeting Of Ministers Of Foreign Affairs Of Member States Of The OIC United Nations Headquarters (New York, 2 October 2007 //http://www.oic-oci.org/english/conf/fm/acm/ACM07-FC-E.pdf).

³ Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей [без передачи в главные комитеты (A/62/L.42)] A/RES/62/243 (Положение на оккупированных территориях Азербайджана // http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/478/37/PDF/N0747837.pdf?OpenElement).

⁴ Положение на оккупированных территориях Азербайджана. Доклад Генерального секретаря (//http://www.un.int/azerbaijan/pdf/GAdoc/N0929160_ru.pdf). s. 9-15.

⁵ Bax: Əhmədov Elçin, Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü və beynəlxalq təşkilatlar (Bakı, Tuna, 1998), s.57-84.

lərinin fəaliyyət göstərdiyi ölkələrdə onlar müəyyən mənada məqsədlərinə nail olurlar. Belə ki, İran, Suriya, Livan, Misir, Orta Asiya respublikaları Ermənistanı açıq şəkildə müdafiə etməsələr də, BMT-də Ermənistanın işğalçılıq siyasəti barədə məsələlər müzakirə edilərkən mövqesizlik nümayiş etdirirlər.

Ermənistan Dağlıq Qarabağ münaqişəsində onu təmin etməyən mövqedən çıxış edən İKT-yə təsir etmək məqsədilə, hələ 1993-cü ildə bu təşkilata müraciət etmişdi. Misir nümayəndə heyətinin tərkibində Xarici İşlər Nazirlərinin XXI İslam Konfransına (25-29 aprel 1993, Kəraçi) gələn Ermənistan nümayəndəsi prezident L.Ter-Petrosyanın məktubunu üzv dövlətlər arasında yaysa da, bu həmin dövlətlərin mövqeyinə təsir göstərməmiş və ilk dəfə İKT Ermənistan əleyhinə qətnamə qəbul etmişdir.

İKT-yə üzv olmadan təsirin mümkünsüzlüyünü görən Ermənistan 2004-cü ildən İKT və Ərəb Dövlətləri Liqası (ƏDL) kimi təşkilatlarda müşahidəçi statusu almaq üçün səylərini artırır. O bu məqsədlə səfəri vasitəsilə Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri (BƏƏ) hökumətinə müraciət edərək, İKT və ƏDL-də müşahidəçi statusu almaq üçün ona dəstək verilməsini xahiş edir. Azərbaycanı bu barədə məlumatlandıran BƏƏ məsələyə münasibətində bildirirdi ki, Ermənistanın İKT və ƏDL-də müşahidəçi statusunda iştirak etməsi barədə xahişi təəcüblüdür. Çünki hər hansı dövlətin müşahidəçi statusuna yiyələnməsi üçün ən azı təşkilatın müvafiq proseduralarını yerinə yetirilməsi zəruridir. Ermənistan BƏƏ tərəfinə deyil, İKT və ƏDL mənzil-qərargahlarına müraciət etməli, həmçinin İKT və ƏDL çərçivəsində qəbul edilmiş bütün qətnamələri şərtsiz olaraq qəbul etməlidir. Bütün bu deyilənlərin yerinə yetirilmədiyi halda Ermənistan tərəfindən İKT və ƏDL-də müşahidəçi statusu almaq üçün müraciəti yersiz və qeyri-realdır².

Ermənistan müraciətinə BƏƏ-nin qənaətbəxş olmayan cavabından sonra, kömək üçün ƏDL-in

qərargahına müraciət edir. 2005-ci ilin yanvarında Ermənistan və ƏDL arasında qarşılıqlı anlaşma haqqında memorandum imzalanır³. Lakin Ermənistan müşahidəçi statusu ala bilmir və təşkilatdakı nümayəndəsi Ermənistanı "dövət olunmuş" dövlət kimi təmsil edir. "Panarmenian" agentliyinin şərhinə görə bu, İKT daxilində ərəb dövlətləri və qeyri-ərəb müsəlman ölkələri arasındakı ziddiyyətlərdən istifadə etməklə Ermənistanın Azərbaycanı müdafiə edən vahid islam cəbhəsinin pozulması istiqamətində addımıdır. Belə ki, Ermənistan 2004-cü ildən İKT-yə sədrlik edən Türkiyənin eyni zamanda regionda da nüfuzunun artmasından istifadə edərək onun bir sıra ərəb dövlətləri ilə maraqlarının toqquşmasına çalışır.

Erməni icmasının və diplomatlarının fəal olduğu ölkələrdən biri də Livandır⁴. Dünyada ən böyük erməni diasporunun mövcud olduğu dövlətlərdən biri olan bu ölkədə ermənilərin fəaliyyəti ikitərəfli əlaqələrimizə təsir göstərir. Bu məsələni diqqətdə saxlayan H.Ə.Əliyev VIII İslam S ammiti (1997, Tehran) günlərində Livan Prezidenti İlyas Hərəvi və Baş nazir Rafiq Əl-Həqiqi ilə görüşlərində ikitərəfli əlaqələrin inkişafı, beynəlxalq təşkilatlarda əlaqələrin sıxlaşdırılması və digər məsələlər barədə müzakirələr aparmış, Ermənistanın Livan vasitəsilə silahlandırılmasının qarşısının alınmasının vacibliyini ön plana çəkmişdir⁵. Aparılan iş nəticəsində Azərbaycan Livanın mövqeyinə təsir göstərə bilməmişdir. 2007-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər naziri E.Məmmədyanın Livana səfəri zamanı bu ölkənin Xarici İşlər naziri Fauzi Sallux erməni diasporunun heç bir siyasi gücə və cərəyan edən ölkədəxili proseslərə təsir etmək iqtidarında olmadığını açıqlamış, ölkəsinin Azərbaycanın mövqeyini daim dəstəkləyəcəyini vurğulamışdır⁶.

İKT-nin Türkiyə, Pakistan, Səudiyyə Ərəbistanı kimi dövlətləri isə daha qəti mövqe nümayiş etdirərək, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü müdafiə edir. Ermənistanın işğalçı dövlət olduğunu

¹ Liqanın qərargahı daimi olaraq Qahirədə yerləşir. Təşkilata 5 il müddətinə seçilən Baş katib rəhbərlik edir. 2001-ci ildən Baş katib əvvəllər Misirin xarici işlər naziri olmuş Amr Musadır. 2005-ci ilin oktyabrında Azərbaycanla ƏDL arasında "Anlaşma memorandumu" imzalanmışdır (League of Arab States (<http://www.arableagueonline.org/las/index.jsp>); Azərbaycan-Misir əlaqələri barədə Azərbaycan Respublikasının Misir Ərəb Respublikasındakı səfirliyinin arayışı (<http://www.azembassy.org.eg/browse.php?lang=az&page=0409>)).

² Azərbaycan və BƏƏ münasibətləri barədə Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin Arayışı (http://www.mfa.gov.az/az/foreign_policy/bilat/ikiterefli.shtml).

³ Ministry of Foreign Affairs Armenia (<http://www.armeniaforeignministry.com>); Azərbaycan İslam Konfransı Təşkilatı sıralarında (Heydər Əliyev İrsini Araşdırma Mərkəzinin nəşri. Bakı, Apastrof, 2008), s. 76.

⁴ Erdal İltər. Lübnan`da Ermeni diasporası. "Ermeni araşdırmaları". Tarih, Politika və Uluslararası İlişkilər Dergisi (Ankara, Eylül-Ekim-Kasım 2001. Cilt: 1, Sayı 3), s.115-130.

⁵ Heydər Əliyev və Şərq, s. 75-76; 291-292.

⁶ Azərbaycan və Livan münasibətləri barədə Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin Arayışı (Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin cari sənədləri).

diqqətdə saxlayan bu dövlətlər onunla ikitərəfli əlaqələr qurmayıblar¹. Qazaxıstan isə 1991-1992-ci illərdə Ermənistanla Azərbaycan arasında ilk vasitəçilərdən (Rusiya ilə birlikdə) biri olmuş, lakin bütün cəhdlər nəticəsiz olmuşdur².

Araşdırmalar göstərir ki, İKT-də və BMT-də Azərbaycanın mövqeyini müdafiə edən üzv dövlətlərdən bəziləri Ermənistanla da ikitərəfli münasibətlərini davam etdirirlər. Bir sıra İslam ölkələrində Ermənistanın səfirliyi və konsulluğu, Ermənistanda isə İran, Misir, Livan, Suriya kimi İslam ölkələrinin diplomatik nümayəndəlikləri fəaliyyət göstərir³. Azərbaycan bu İKT dövlətləri ilə münasibətlərində bunu nəzərə almalı və özünün gələcək siyasətində onların ikitərəfli əlaqələrindən Ermənistanla təsir vasitəsi kimi istifadə etməlidir. Eyni zamanda, Azərbaycan maraqlarını müdafiə edən nüfuzlu dövlətlərdən istifadə etməklə, digər dünya dövlətləri ilə də iş aparılmalıdır.

Nəticə

Dünyanın strateji əhəmiyyətli bölgələrindən biri olan Qafqazda sülhün bərpası dondurulmuş münaqişələrin ədalətli həlli ilə mümkün ola bilər. İKT-nin münaqişənin həllində tutduğu xətt bölgədəki ən böyük münaqişə ocağının – Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin aradan qaldırılmasına yönəlmişdir.

Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, İKT Azərbaycanla əlaqələrinə həmişə diqqətlə yanaşmış, gənc islam dövlətinin yarandığı gündən qarşılaşdığı və təkbəşinə həll etmək gücündə olmadığı problemlərin həllində öz səylərini göstərmişdir. Azərbaycanın haqq səsinin dünyadakı carçısı İKT-nin Azərbaycanla birlikdə apardığı iş öz nəticəsini vermişdir.

İKT və Azərbaycan əlaqələrinin tədqiqi göstərir ki, İKT-nin Ermənistanın Azərbaycana qarşı işğalçılıq siyasəti ilə bağlı düzgün mövqeyinin formalaşmasında görkəmli siyasətçi və dövlət xadimi H.Ə.Əliyevin fəaliyyəti müstəsna əhəmiyyətə malikdir. Onun fəaliyyəti Azərbaycan-İKT əlaqələrinin inkişafını yüksək səviyyəyə qaldırmışdır. Bunun nəticəsində Azərbaycanın problemlərinin digər beynəlxalq təşkilatlarda da qaldırılmasında təşkilatın fəaliyyəti daha sistemli xarakter almışdır. Bu gün Ermənistanın işğalçılıq siyasətinə birmənalı münasibət bildiren İKT-nin Baş katibliyi və üzv dövlətləri digər beynəlxalq təşkilatlarda Azərbaycanın haqlı mövqələrini fəal müdafiə edirlər. Azərbaycan ərazilərinin işğal olunması faktı İslam Sammitlərində və İKT qurumlarının konfranslarında hər zaman səsləndirilir və hələ də İKT Ermənistanı işğalçı kimi tanıyan və onun işğalçılıq siyasətini açıq şəkildə bəyan edən yeganə beynəlxalq təşkilatdır.

¹ Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin ikitərəfli münasibətlər barədə arayışları (http://www.mfa.gov.az/foreign_policy/bilat/ikiterefli.shtml); Abdullayev Şahin, "Azerbaijan and Arabian gulf region cooperation: perspectives and opportunities". Diplomatiya aləmi. World of Diplomacy. Journal of the Ministry of Foreign Affairs of Republic of Azerbaijan. № 24, 2009; Ruintən Sevinc, Azərbaycan türk dövlətləri ilə siyasi əlaqələr sistemində (XX əsrin 90-cı illəri) (Bakı, 2005); Səfərova İlahə, "İslam Konfransı Təşkilatı çərçivəsində Pakistan-Azərbaycan əməkdaşlığı", Bakı Universitetinin Xəbərləri. Humanitar elmlər seriyası. Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2005, №1, s.136-144.

² Демоян Гайк, "Карабахский конфликт и взаимоотношения тюркоязычных государств" (<http://www.ca-c.org/journal/cac-10-2000/29.demoy.shtml>); Казахстанско-армянские отношения. Политическое сотрудничество (<http://www.kazembassy.am/news.php?id=57&lang=ru>).

³ Directory of Diplomatic and Consular Missions and Representations of International Organizations With Diplomatic Status (Ministry of Foreign Affairs of The Republic of Armenia. "State protocol service" agency. Yerevan, December 2008), s. 130-132.

ERMƏNİLƏRİN CƏNUBİ QAFQAZA KÜTLƏVİ KÖÇLƏRİ VƏ 1905-Cİ İLDƏ TÖRƏTDİKLƏRİ QƏTLİAMLAR BARƏDƏ

(Gürcüstan arxiv mənbələri əsasında)

Fəxri HACIYEV *

Xalqımızın tarixi və mədəniyyəti ilə bağlı başqa ölkələrdə saxlanılan arxiv sənədlərinin üzə çıxarılaq tədqiq olunması Azərbaycan elmi qarşısında duran ən aktual və prioritet məsələlərdəndir. Arxivlərində Azərbaycanla bağlı mühüm əhəmiyyətli tarixi sənədlərin qorunduğu ölkələrdən biri də qonşu Gürcüstandır. Bunun əsas səbəbi milli dövlətçilik, mətbuat, ədəbiyyat və mədəniyyət tariximizdə xüsusi yer tutmuş bu ölkənin paytaxtı Tiflis şəhərinin XIX əsrdə Cənubi Qafqazın baş şəhəri rolunu oynaması və bu dövrdə Rusiya İmperatorluğunun Qafqaz Cənub İdarəsi və digər inzibati dövlət qurumlarının məhz bu şəhərdə yerləşməsindən irəli gəlir.

Gürcüstan Mərkəzi Tarix Arxivində (GMTA) saxlanılan sənədlər içərisində Türkmənçay və Ədirnə sülh müqavilələri nəticəsində Cənubi Qafqazda (özləklə Qarabağ, Naxçıvan, İrəvan çuxuru və Ahısqa-Axalkələk bölgəsində) türk etnik varlığının sıxışdırılması və yad etnik ünsürlərin, xüsusən də ermənilərin yerləşdirilməsi yönündə gerçəkləşdirilən demoqrafik siyasəti əks etdirən sənədlər böyük önəm daşıyır. Belə sənədlərdən xronoloji ardıcılığa görə başda gələn Tiflis hərbi qubernatorunun 4 iyun 1827-ci il tarixli hesabat məktubudur. 1826-28-ci illər Rusiya-İran müharibəsində rusların cəbhə xəttində tam üstünlüyü ələ aldıkları bir zamana təsadüf edən bu məktubdan Ərzurumda yaşayan erməni tacir Anton Qrikur oğlunun rus hökumətinə nestorian ermənilərin iranlılara qarşı silahlandırılmasını təklif etdiyi və şifahi surətdə hərbi qubernatora bunları söylədiyi bəlli olur:

"Mənim atam Qrikur Seyl oğlu çoxdan Ümumrusiya imperatorunun təbəliyini götürmək istəyirdi. Ona görə də həmişə özünün Böyük dövlətə (Rusiya dövlətinə - F.V.) sadıqlığını göstərmək üçün vasitələr axtarırdı ki, təbəliyini götürəndən sonra orada da Türkiyə İmperiyasının paşalarının ona verdiyi imtiyazlara malik olsun. Mənim valideynimə Rusiya təbələri sırasında olmaq

xoş-bəxtliyi nəsb olmasa da, o mənə əmr etdi ki, aşağıdakılar barədə sizin hökuməti məlumatlandırım. Nestorian adlanan xalq iranlılara məxsus Səlməs şəhərindən 12 saatlıq məsafədə, İmidt dağları ərazisində yaşayır, sayları 50000-60000 ev arasındadır. Onlar səthi olaraq Türkiyə sultanına tabe olsalar da öz üzərində onun hakimiyyətini qəbul etmirlər. Həmişə iranlılarla düşmən şəraitində olan nestorian xalqı iranlılar tərəfindən sıxışdırılarda onlara müharibə elan edir və bu müharibəni Türkiyə sultanının köməyi olmadan aparır. Dediklərimizə nestorianların üzərinə hücum etmiş şahzadənin onların malını-mülkünü qarət etməsini də əlavə etmək lazımdır. Baş verdiyi gündən təqribən 8 il ötdüyü və Qriboyedovun da bildiyi bu hadisə Türkiyə ilə sülhü pozmadı. Yuxarıda qeyd olunanlardan aydın görünür ki, nestorianların iranlılara qarşı sizin rəhbərliyiniz və ya mənim atam, yaxud da ki, mənim tərəfimdən silahlandırılması Rusiya və Türkiyə imperiyaları arasında sülhün pozulması kimi qiymətləndirilə bilməz..."

Məktubda, daha sonra Anton Qrikur oğlunun nestorianların hamısının Rusiya təbəliyini götürüb İrana qarşı savaşda Rusiya yanında yer almağa hazır olduqlarını söylədiyi ifadə olunur¹. Qafqazda miqrasiya prosesləri ilə bağlı GMTA-da saxlanılan materiallar içərisində daha çox diqqətimizi cəlb edən 1105-ci fonda 55 sayılı iş adı altında saxlanılan "Qarabağa və digər əyalətlərə sərhədyanı erməni mühacirlərinin köçürülməsi" ["«О переселении из Персии в Карабаг и прочие провинции армян, пограничных выходцев»] başlıqlı rəsmi sənədlər toplusu oldu*. Bu sənədlərdən aydın olur ki, İran tabeliyində, Urmiyə gölü hövzəsində yaşayan ermənilər və yunanlar Qafqaz canişini knyaz general-adyutant İ.Paskeviçə ünvanladıkları müraciətlərində Rusiya İmperiyasının hüduqları daxilinə köçürülmələrini xahiş edirlər². Müraciətdə köçürülmək istəyənlərin 15 min ailədən ibarət

* Fəlsəfə elmləri doktoru, Azərbaycan Respublikasının Gürcüstandakı Səfirliyinin attaşesi

¹ Gürcüstan Mərkəzi Tarix Arxivi (GMTA), f. 2, s. 1, iş № 1968.

* Xüsusilə qeyd etmək istədik ki, bu arxiv sənədinin qeydiyyat-istifadə və rəqəsdən onunla yalnız erməni tədqiqatçılarının (V.Parsamyan, L.Xaçatryan, M.Darbinyan, L.Melikset-Bek) tanış olduğu bəlli olur.

² GMTA, f. 1105, iş № 55, vv. 2-3.

olduğu göstərilir. Eyni zamanda onu da qeyd edək ki, sənəddən ümumilikdə Urmiyə bölgəsində yunan və ermənilərin 145 kənddə yaşadığı və bu kəndlərin əhalisinin 2/3-sinin yunanlardan və 1/3-nün ermənilərdən ibarət olduğu bəlli olur.

Müraciətlə bağlı Paskeviç Şəki, Şirvan və Qarabağ bölgələrinin idarəçisi knyaz, polkovnik Abxazova məktub yazaraq konkret təlimatlar verir. 27 dekabr 1827-ci il tarixli, 528 sayılı bu məktubunda o, köçmək istəyənlərdən Şəki, Şirvan və Qarabağ vilayətlərinin hərəsinə 2 min ailədən az olmamaq şərtilə neçə ailənin yerləşdirilməsi mümkünlüyü ilə bağlı siyahılar (vedomostlar) hazırlamağı tapşırır.

Abxazov tərəfindən Paskeviçə ünvanlanmış 9 fevral 1828-ci il tarixli cavab raportunda verilən tapşırığı yerinə yetirmək üçün qeyd olunan vilayətlərdəki mahallarda naib vəzifəsini icra edən "tatar"ların (azərbaycanlıların), xüsusən də Qarabağın "tatar" naiblərinin köməyinə bel bağlamağın boş və mənasız olduğu bildirilir və köçkünlərin hansı şərtlər əsasında məskunlaşdırılacağı, onlara güzəştlər verilib-verilməyəcəyi barədə dəqiq məlumat verilməsi xahiş olunur¹.

Daha sonra Abxazov Paskeviçə onun tapşırığına uyğun olaraq tərtib etdiyi siyahını göndərir². Bu siyahıda

Şirvan vilayətinə - 2860 ailə,

Şəki vilayətinə - 400 ailə,

Qarabağ vilayətinə isə - 10870 ailənin köçürülməsi mümkünlüyü qeyd olunur. Qarabağ vilayətinin mahallarının ayrı-ayrılıqda aran və dağlıq hissələrinə neçə erməni ailəsinin köçürülməsi mümkünlüyü ilə bağlı siyahıda əks olunmuş məlumatı özəl olaraq cədvəl şəklində təqdim edirik:

Mahalın adı	Mahalın aran hissəsi	Mahalın dağlıq hissəsi
Dizaq mahalı	2347 ailə	496 ailə
Vərəndə mahalı	65 ailə	95 ailə
Xaçın mahalı	30 ailə	291 ailə
Çələbürt mahalı	110 ailə	4790 ailə
Talış mahalı	140 ailə	520 ailə
Bərgüşat mahalı	353 ailə	304 ailə
Qapan mahalı	-	1329 ailə

Cədvəldən görüldüyü kimi rus məmurları tərə-

¹ GMTA, f. 1105, iş № 55, vv. 3-4.

² GMTA, f. 1105, iş № 55, vv. 5-9

³ GMTA, f. 1105, iş № 55, vv. 11-13.

* titulyar müşavir - Çar Rusiyasında 9-cu dərəcəli mülki rütbə.

⁴ GMTA, f. 2, s. 1, iş № 2237.

** saray müşaviri - Çar Rusiyasında 7-ci dərəcəli mülki rütbə.

findən Qarabağ vilayətinin dağlıq ərazilərinə 7825, aran ərazisinə isə 3045 erməni ailəsinin köçürülməsinin mümkün olduğu müəyyən olunur.

Qeyd edək ki, bu arxiv sənədinin 27-ci vərəqində Quba vilayətində hansı sahələrə və nə qədər erməninin yerləşdirilməsi mümkünlüyü barədə siyahı da əks olunmuşdur.

Paskeviç 27 fevral 1828-ci il tarixində Təbrizdən Abxazova yazdığı 285 sayılı məktubunda İrəvan və Naxçıvan vilayətlərinə 18 minə qədər ailənin yerləşdirilməsi üçün kifayət qədər torpağın olduğunu, ancaq ermənilərin bir hissəsinin qəti və qərarlı şəkildə Qarabağa məskunlaşmaq istədiklərini ifadə edir. O, Qarabağda yalnız dövlətə məxsus torpaqlarda 8600-dən çox ailənin yerləşdirilməsinə imkan olduğu üçün ermənilərin bu tələblərinə yox deməməyi lazım bildiyini də vurğulayır³.

Yuxarıda təqdim edilən məxfi yazışmalardan və 10 fevral 1828-ci ildə imzalanmış Türkmənçay müqaviləsindən sonra, yəni ki, Araz çayının şimalına ermənilərin köçürülməsi üçün tam zəmin yaradıldıqdan sonra Paskeviç Qarabağa köçmək istəyində olan İran təbəəli ermənilərin Ucan və Türkmənçay məntəqələri arasında yerləşən və cəmi 150-160 ailənin yaşadığı Üzümcü, Qaraqovman, Quşçu və Həsənaabad adlı erməni kəndlərinə toplaşmasını əmr edir, onların köçməsinə yardım göstərmək üçün isə 41-ci Yeger alayının erməni əsilli mayoru Melikovu bu kəndlərə ezam edir. Beləliklə, Cənubi Azərbaycanda dağın, səpələnmiş halda yaşayan ermənilərin Şimali Azərbaycana – Qarabağa, İrəvan və Naxçıvan bölgələrinə azərbaycanlı-müsəlman mülkədarlara məxsus torpaqlara kompakt şəkildə məskunlaşdırılması prosesinə start verilir.

Arxiv sənədlərindən köç proseslərinə nəzarətin birbaşa rus ordusunun milliyətcə erməni olan zabitlərinə həvalə olunduğu məlum olur. Məsələn, İrəvan komendantı vəzifələrini icra edən knyaz Arqutinskiy-Dolqorukovun Paskeviçə raportundan bəlli olur ki, Səlmasdan ermənilərin köçürülməsi ilə bağlı ilk başda poruçik Melik-Yusupov və gizir Şahnazarov məşğul olub, titulyar müşavir* Yenikolopov isə general-mayor Pankratyevin razılığı ilə xristian köçkünlər və yerli müsəlmanlar arasında mübahisəli məsələlərin aydınlaşdırılması ilə məşğul olurdu⁴.

Saray müşaviri** Usimoviç Paskeviçə ünvanladığı

məktubunda (29.02.1828-ci il) xristianların köçü ilə bağlı 15 maddədən ibarət olan göstəriş verir. Onlardan 4-ü aşağıdakılardır:

- 1) Köç prosesinə nəzarət etmək üçün Xristian Köçkünlər Komitəsi yaradılsın;
- 2) Köçkünlərin yerləşdiriləcəyi ərazilərdə xristianlardan ibarət ayrıca dairə (okruq) və mahallar yaradılsın. Çalışsın ki, xristianlar müsəlmanlarla qarışıq yaşamasınlar. Bunun üçün bəzi müsəlman, eləcə də xristian kəndlərinin onların dindaşlarının daha sıx yaşadığı bölgələrə köçürülməsi məsələsinə baxılsın;
- 3) Köçkünlərin yerləşdirilməsi üçün yaşamağa əlverişli, həyat üçün sağlam və suyu bol olan torpaqlar seçilsin;
- 4) Köçkünlərə güzəştlər və imtiyazlar verilsin¹.

Yuxarıdakı göstərişlərə əməl olunur. Xristianların Köçkünlər Komitəsi və bu komitənin köçürülmə bölgələrində, o cümlədən Naxçıvanda filialları yaadılır, ermənilərin kompakt şəkildə məskunlaşmalarını təmin etmək üçün yerli azərbaycanlılar başqa ərazilərə köçürülür, köçkünlərə pul məvacibləri təyin olunur [Naxçıvan çayı qırağında azərbaycanlılar yaşayan kəndlərdən nə qədər ailənin digər kəndlərə köçürülməsi barədə məlumat GMTA-da 2-ci fondun 1-ci siyahısında "Azərbaycandan (Cənubi Azərbaycan nəzərdə tutulur – F.V.) ermənilərin Erməni vilayətinə köçürülməsi işi" («Дело о переселении армян из Азербайджана в Армянскую область») adı altında saxlanılan 2237 sayılı işin 185-187-ci vərəqlərində, İrəvan vilayətində köçə məruz qalan kəndlərin adı və əhalinin sayı 124-129-cu vərəqlərdə əks olunur, Qarabağa yerləşdirilmiş erməni ailələrinə hansı tarixdə və nə qədər gümüş pul verildiyi barədə Abxazovun tərtib etdiyi siyahı isə eyni sənədin 137-138-ci vərəqlərində yer alır].

Onu da əlavə edək ki, qeyd olunan işin tərkibindəki sənədlərdə Səlmas bölgəsindən Arazın şimalına köçən ermənilərin bir qisminin ad-soyadları, ailədəki kişilərin və qadınların sayı göstərilməklə cədvəl şəkildə göstərilmişdir².

1828-ci ilin iyul ayında yazılmış hesabat xarakterli məktubdan erməni əsilli podporuçik Manas bəy Melik-Yusupovun 150 erməni ailəsini Qarabağda Qaraçay və Tərtər çayları arasında ona məxsus olan torpaqlarda yerləşdirdiyi bəlli olur. Knyaz Abxazovun Sipyaginə Şuşadan yazdığı

21.08.1828-ci il tarixli, 3760 sayılı raportunda Bərdəyə yerləşdirilmiş 232 ailədən ibarət Urmiyə ermənisini Tərtər çayı qırağındakı Madagiz adlanan yerə köçürdüyünü, 224 ailədən ibarət Marağa ermənisinin isə Qarabağın Çələbürt və Talış mahallarının Şıxarx və Qazarx yörelərində məskunlaşdırılmasına əmr verdiyini yazır. Baxşəli Melik-Yusuf oğlu və Koqraman (Qəhrəman) Melik-Zaxariy oğlu isə Qarabağa yerləşmək arzularını Bağır xan Çelobianskinin (Çələbilinin) törətdiyi maneələr ucbatından gerçəkləşdirə bilmədiklərini şikayət edirlər³. Təzyiqlərdən sonra Bağır xan güzəştə getməyə məcbur edilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, arxiv mənbələri Gülistan müqaviləsindən - yəni Qarabağ ərazisi Rusiya İmperiyasının nəzarəti altına keçdiyi andan etibarən ermənilərin rus himayədarlarının dəstəyi ilə oradakı yerli azərbaycanlıların sıxışdırılması istiqamətində çəkinmədən aqressiv fəaliyyət yürütdüklərini göstərməkdədir. Bu işdə Qafqaz canişini A.Yermolovun sağ əli, Qarabağ, Şirvan və Şəki əyalətlərinin idarəçisi vəzifəsini daşıyan erməni əsilli general knyaz Valerian Madatov mühüm rol oynamışdır. Madatovun ölümündən sonrakı 1830-31-ci illərə aid "Madatov tərəfindən torpaqların və kəndlilərin mənimsənilməsi" («Присвоение Мадатовым земель и крестьян») başlıqlı arxiv sənədindən knyaz Madatovun İrana qaçmış Şirvanlı Mustafa xanın mülkünü mənimsəməsi barədə gizir Məmməd Əmir Əli oğlunun məlumatı, eləcə də Mehdiqulu xan Qarabağlının onun İrana qaçmasının səbəbkarının knyaz Madatovun olduğu barədə şikayət məktubuna dair məlumat verilir⁴. Qeyd edək ki, Yermolovun canişinliyi dövründə, 1819-cu ildə Mehdiqulu xan öz torpaqlarını Madatova "hədiyyə" etməyə məcbur olmuşdu.

Gürcüstan Mərkəzi Tarix Arxivində saxlanılan "Ermənilərin və yunanların Türkiyədən Rusiya hüdudları daxilinə köçürülməsi" («Дело о переселении армян и греков из Турции в пределы России») başlıqlı işdə⁵ isə 1828-29-cu illər türk-rus müharibəsinin nəticəsində Gürcüstanın Ahısqa-Axalkələk və Barmaqsız (Tsalka) bölgələrinə ermənilərin və yunanların kütləvi köçürülməsi ilə bağlı rəsmi yazışmaları əks etdirən sənədlər cəmləşdirilmişdir.

Məhz bu yuxarıda göstərilən ilkin rəsmi yazışmaların icrası Cənubi Qafqazda o zamandan bu günə kimi hökm sürən qeyri-stabilitətin, etnik

¹ GMTA, f. 1105, iş № 55, vv. 13-15.

² Bax: GMTA, f.2, s. 1, iş № 2237, vv. 84-86.

³ GMTA, f. 1105, iş № 55, v. 21.

⁴ GMTA, f. 2, s. 1, iş № 2630.

⁵ GMTA, f. 2, s. 1, iş № 2594

qarşıdurmaların və bir çox qanlı olayların əsasını qoydu, ermənilərin köçürüldükləri yeni ərazilərin ən qədim və köklü sakinləri olduqlarını iddia etmələrinə, Azərbaycan-türk torpaqları üzərində özlərinə dövlət qurmalarına, Qarabağı işğal etmələrinə, Gürcüstanın Cavaxet (Axalkələk) bölgəsinə muxtariyyət istəmələrinə rəvac verdi. Belə ki, Cənubi Qafqaza məqsədli olaraq mərhələ-mərhələ və kütləvi şəkildə məskunlaşdırılan ermənilər çox keçmədən bu regionda Xəzər dənizindən Qara dənizə mərkəzi Tiflis şəhəri olmaqla "Böyük Ermənistan" dövləti yaratmaq xülyasına düşürlər. Bu fantastik ideyalarını gerçəkləşdirmək üçün onlar təşkilatlanaraq radikal formada fəaliyyət göstərir, milli zəmində qarşıdurmalar, münaqişələr yaradırlar. Cənubi Qafqazın inzibati mərkəzi Tiflisdə əhali üstünlüyünü ələ alıb mühüm vəzifələrə yiyələnən ermənilər artıq XX əsrin əvvəllərindən etibarən açıq şəkildə torpaq iddiaları irəli sürməyə və öz məkrli niyyətlərinə çatmaq üçün minillər boyu öz dədə-baba yurdlarında yaşayan yeni qonşularına – Şimali Azərbaycan türklərinə qarşı qətlamlar tö-rətməyə başlayırlar.

Dediklərimizi çoxsaylı arxiv mənbələri təsdiq edir. Belə mənbələrdən biri Gürcüstan Mərkəzi Tarix Arxivində saxlanılan və XX əsrin ilk müsəlman (türk) -erməni qarşıdurmasının baş verdiyi 1905-ci ilə aid olan "Ermənilər və müsəlmanlar arasında silahlı toqquşmalar haqqında canişinə hesabat məruzəsi" adlı sənəddir. Bu sənəddən 1905-ci ilin 20 sentyabr tarixində Pəmbək mahalının, oktyabr ayının sonlarında isə Dərələyəz və Zəngəzurun azərbaycanlılar yaşayan kəndlərinin ermənilər tərəfindən yandırılıb talan olunduğu, dinc əhalinin isə kütləvi şəkildə qətl edildiyi bəlli olur. Bu tükürpərdici faktların bəzilərinə qısa nəzər yetirmək istərdik.

Aleksandropol (Gümrü) qəza rəisi 21 sentyabr 1905-ci il tarixli teleqramı ilə məlumat verirdi ki, 20 sentyabrda arabalarla çörək dalınca Cəngi adlanan qonşu erməni kəndinə gedən Pəmbək mahalının azərbaycanlılar yaşayan Qursalı, Saral və Arçut kəndinin 27 sakinindən yalnız 4-ü geri qayıdıb, qalanları barədə isə heç nə bilinmir (Sonradan Cəngiyə gedənlərin Qursalı, Xanciğaz və Tatar-Gözəldərəsi kəndinin sakinləri olduğu və onların saylarının 24 nəfərdən ibarət olduğu vurğulanır – F.V.). Məsələ ilə bağlı mahalın Azərbaycan (mənbədə "tatar" – F.V.) kəndləri narahatçılıq içindədir¹. Hadisə yerinə qəza rəisi

özü yola düşür və Aleksandropol qarnizonundan 1 eskadron draqun (xüsusi atlı qoşun hissələri – F.V.) göndərilir.

24 sentyabrda eskadron Cəngiyə yetişir. Dərhal istintaq tədbirlərinə başlanılır. İşlə bağlı maddi sübutlar əldə olunur, 25 erməni həbs olunur².

Daha təfərrüatına varsaq, ilkin əməliyyat tədbirləri nəticəsində Cəngi kəndinin yaxınlığındakı quyuda qazıntı işləri aparılır və 14 arşın dərinliyində eybəcər hala salınmış və bəzilərinə güllə yaraları olan 19 kişi və 1 qadın meyiti tapılır. Bu meyitlərin Qursalı, Xanciğaz və Tatar-Gözəldərəsi kəndlərinin itkin düşmüş sakinləri olduğu aşkarlanır. Quyu qazılan zaman cəsədlərin aşkar olunacağından təşvişə düşən Cəngi ermənilərinin çoxu kənddən qaçır.

Məlum olur ki, sayları 24 nəfərdən ibarət olan bu dinc sakinlər Cəngidə 40 nəfərlik silahlı erməni dəstəsi tərəfindən mühasirə edilərək, xəncər-bıçaqları əllərindən alınır və Cəngi sakini Arşak Barseqovun evində bağlı qapılar arxasında saxlanılırlar.

Dindirilən Cəngi kənd sakinlərinin sözlərindən bəlli olur ki, "tatarlar" Cəngiyə çatandan bir qədər əvvəl oraya 12 erməni silahlısı gəlir və dükənçi Sumbat Krikorovun evində dayanırlar. Qaranlıq düşəndə onlar Arşaq Barseqovun evində qapadılan "tatarlara" deyirlər ki, kəndə pristavla starsına (kəndxuda) gəlib və hazırda Sumbat Krikorovun dükənində gözləyirlər, onlarla sülhə dair sənəd imzalamaq üçün içlərindən nüfuzlu, hörmətli bir şəxsi seçib göndərsinlər. Tutulan "tatarlar" sənədi imzalamaq üçün Sumbatın dükənində Tanrıverdi Vəli oğlunu göndərmək qərarına gəlirlər. Bundan sonra bu yolla aldanaraq içlərindən daha bir nəfəri – Məhəmməd Qurban oğlunu seçib göndərilər. Barseqovun evində kilidlənmiş "tatarlar" həyətdə Tanrıverdi Vəli oğlunun və Məhəmməd Qurban oğlunun onları öldürməmələri barədə yalvarışlarını eşidirlər və hiss edirlər ki, nə isə yaxşı bir iş baş vermir. Qapıları sındırmaq istəyirlər. Fəqət Əlləz (İlyas) Mustafa oğlu, Taqar Məhəmməd oğlu və Bünyad Qasım oğlundan başqa heç kəs yaxasını qurtara bilmir, hamısı vəhşicəsinə öldürülür³.

Pəmbəkin Saral kəndinin sakinləri bu qətləmi törədənlərin cəzalandırılmayacağı təqdirdə intiqam alacaqlarına and içirlər. Barseqovun evindən sağ-salamat canını qurtara bilən "tatarlar" istintaq prosesində hadisədə iştirak edən 21 Cəngi ermənisini tanıyırlar. Bu ermənilər tutularaq İrəvan

¹ Gürcüstan Mərkəzi Tarix Arxivi (GMTA), Fond 83, siyahı 1, iş 32, vərəq 3.

² GMTA, f. 83, siyahı 1, iş 32, v. 62.

³ GMTA, f. 83, s. 1, iş 32, vv. 86-87.

həbsxanasına göndərilirlər. Dükançı S.Krikorov isə qaçaraq cəzadan yaxasını qurtarır.

Eyni arxiv sənədindən bəlli olur ki, 1905-ci ilin 27 oktyabrında Şərur-Dərələyəz qəzasının 6 erməni kəndindən 700-ə yaxın silahlı azərbaycanlılar yaşayan Hors kəndinə hücum edərək 40 nəfər dinc kənd sakinini qətlə yetirir, evləri yandırır-yağmalayıb mal-qaranı özləri ilə aparırlar¹. Bu sənəddə həmin ilin 30 oktyabr tarixində ermənilərin Hors hücum edib qadın və uşaqlara belə rəhm etməyərək 53 azərbaycanlıni öldürdüyü və 255 evi yandırdığı da qeyd olunur. Horsdakı hadisələrlə əlaqədar İrəvan və Yeni-Bəyazid qəzasının müsəlmanlarını həyəcan dalğası bürüyür².

Eyni ərəfədə Zəngəzur qəzasının 10 erməni kəndinin silahlı sakinləri qəzanın azərbaycanlılar yaşayan Sisyan kəndinə hücum edir. 75 nəfər Sisyan sakini öldürülür və yaralanır. Yalnız kazakların özlərini yetirməsi nəticəsində qətlə və talanın daha böyük miqyas almasının qarşısı alınır³.

Digər bir arxiv sənədindən – Lori nahiyəsinin (Cənubi Borçalının) pristavının protokolundan məlum olur ki, 27 noyabr 1905-ci ildə 35 nəfər silahlı erməni Lori nahiyəsində yerləşən Elyar//

Ellər misəritmə zavodunun binasını əvvəlcə mühasirəyə alır, daha sonra isə yaylım atəşi açaraq oraya daxil olub Səlməslı Lütfəli Fətəli oğlunu güllələyirlər. Əslən Cənubi Azərbaycandan olan digər fəhlələrdən Salman Fətəli oğlu, Əli Qafar oğlu, Əli Mərdanbəy oğlu, Allahverdi Cəfər oğlu, Cabbar Mustafa oğlu və Murad oğlu (adı bilinmir – F.V.) isə hücumçular tərəfindən meşəyə naməlum istiqamətə aparılaraq vəhşicəsinə öldürülmürlər. Protokoldan o da bəlli olur ki, ermənilərdən ibarət olan bu cinayətəkar dəstə Lütfəli Fətəli oğlunun meyitini də özləri ilə meşəyə apararaq orada yandırır. Daha sonra onlar Həbib Murad oğlunun 24 baş qoyununu aparırlar⁴.

Arxiv mənbələrinə istinadən yuxarıda göstərilən faktlardan da göründüyü kimi müharibələrdə və etnik münaqişələr zamanı silahsız dinc əhaliyə qarşı öz amansızlıqları və qəddarlıqları ilə seçilən ermənilər azğınlaşaraq kütləvi qətl üsullarına əl atmaqdan belə çəkinməmişlər. Əslində insanlıq çərçivəsinə sığmayan bütün bu faktlar onların Qafqaz mədəniyyətinə və mənəviyyətinə yad olan bir xalq olduqlarını, eləcə də XX əsrdə ilk qətləmlərin məhz onlar tərəfdən törətdiyini bir daha təsdiqləməkdədir.

¹ GMTA, f. 83, s. 1, iş 32, v. 176.

² GMTA, f. 83, s. 1, iş 32, v. 221.

³ GMTA, f. 83, s. 1, iş 32, v. 260.

⁴ GMTA, f. 115, siyahı 1, iş 522.

ERMƏNİSTAN-AZƏRBAYCAN MÜNAQIŞƏSİNƏ AİD BİR SIRA HÜQUQİ MƏSƏLƏLƏRİN TƏHLİLİ

Dilbadi QASIMOV *

BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının münaqişələrin tənzimləməsində rolu haqqında

Beynəlxalq müstəvidə baş verən ərazi münaqişələri sülhün və beynəlxalq təhlükəsizliyin pozulması ilə səciyyələnir. Bu cür münaqişələr bir çox hallarda silahlı qarşıdurma ilə nəticələnməyə, qarşı-qarşıya duran dövlətlərin yerləşdiyi regionda sabitliyin və insan hüquqlarının kütləvi pozulması ilə nəticələnir. Ərazi münaqişələri beynəlxalq münasibətlər tarixində tez-tez baş vermiş və tarixdə vacib dönüşlər yaratmış böyük və kiçik miqyaslı müharibələrə səbəb olmuşdur. Məhz gələcəkdə bu kimi münaqişələrin qarşısını almaq və beynəlxalq sülhü təmin etmək məqsədilə Beynəlxalq Millətlər Təşkilatı (BMT) yaradılmışdır. Bu cür təhlükələrin ortaya çıxdığı zaman BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası, BMT Xartiyasının VII fəslini rəhbər tutaraq, müəyyən ölçülər götürür və sülhün, eləcə də beynəlxalq təhlükəsizliyin təmin olunmasına çalışır. Bu sahədə Təhlükəsizlik Şurasının rolu əsasən müxtəlif tipli sənədlər qəbul etməklə, münaqişədə tərəf olan dövlətlərə və ümumiyyətlə beynəlxalq ictimaiyyətə münaqişənin həlli və sülhün bərpası üçün müəyyən ölçülərin götürülməsi göstərişləri verməkdən ibarətdir. Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən qəbul olunan sənədlər ümumi olaraq qətnamə adlanırlar¹. BMT-nin Baş Assambleyasının qətnamələrindən fərqli olaraq, Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələri məcburi xarakter daşıyır və aidiyyəti olan dövlətlər üçün məcburidir². BMT Xartiyasının 24-cü maddəsinə əsasən, Təhlükəsizlik Şurası bütün dövlətlər adından çıxış edir və əsas məqsədi beynəlxalq sülhü və təhlükəsizliyi təmin etməkdir. Bunun üçün o, xalqlar arasında mövcud qarşıdurmaları aradan qaldırmaq yolunda vasitələr axtarmaq; sülhə qarşı təhlükənin və ya təcavüz halının mövcudluğunu təxmin etmək; üzv dövlətləri təcavüzkar dövlətə qarşı sanksiyalar tətbiq etməyə dəvət etmək və təcavüzkar ölkəyə qarşı hərbi əməliyyatların başlanmasını qərara almaq kimi imkanlara malikdir. Sadalanan bu

ölçülər əsasən Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən qəbul edilən qətnamələrdə öz əksini tapır. Bu qətnamələrinin aidiyyəti olan dövlət tərəfindən həyata keçirilməməsi həmin dövlətin beynəlxalq səviyyədə məsuliyyətinə yol açır.

Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar qəbul olunmuş qətnamələr haqqında

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası say etibarlı ilə dörd qətnamə qəbul etmişdir³. Həmin qətnamələr erməni hərbi birləşmələrindən işğal olunmuş əraziləri boşaldılmasını və regionda silahlı münaqişəyə son qoyulmasını tələb edir⁴.

1. 822 sayılı qətnamənin 1-ci maddəsi silahlı qarşıdurmalara son qoyulmasını, işğalçı güclərin Kəlbəcərdən və Azərbaycanın başqa işğal olunmuş ərazilərindən çıxarılmasını tələb edir.

2. 853 sayılı qətnamə yeni torpaqların əldə edilməsi məqsədilə güc işlədilməsinin qadağan olunmasını və beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərin toxunulmazlığını bir daha təsdiq edir. Qətnamənin 1-ci maddəsi Ağdamın işğalını pisləyir, 3-cü maddəsi isə erməni qoşunlarının həmin ərazilərdən qeyd-şərtsiz olaraq çəkilməsini tələb edir.

3. 874-cü qətnamənin 5-ci maddəsi işğal olunmuş ərazilərdən silahlı qüvvələrin çəkilməsinin vacibliyini təsdiq edir.

4. 884 sayılı qətnamə Zəngilan və Horadizin işğalını pisləyərək erməni qoşunlarının bu ərazilərdən çəkilməsini tələb edir⁵.

Amma, Təhlükəsizlik Şurasının adı çəkilən qətnamələri bu günə kimi icra olunmamış qalır. Nəzərə alsaq ki, Təhlükəsizlik Şurasının qəbul etdiyi qətnamələrin dövlətlər tərəfindən icrası məcburidir, Ermənistanın bu sənədlərə əməl etməməsi beynəlxalq hüququn pozulması ilə

* Straburq Universitetinin hüquq elmləri doktoru Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Strateji Araşdırmalar mərkəzinin əməkdaşı.

¹ Security Council Resolution.

² Maddə 25.

³ Qətnamə 822 (1993), 30 aprel 1993-cü il. Qətnamə 853 (1993) 29 iyul 1993-cü il. Qətnamə 874 (1993) 14 oktyabr 1993-cü il. Qətnamə 884 (1993) 12 noyabr 1993-cü il.

⁴ Misal üçün bax. Rovshan SADIGBAYLI, "The Implications of the 1993 U.N. Security Council Action for the Settlement of the Armenia-Azerbaijan Conflict", The Caucasian Review of International Affairs, VOL. 3 (4) – Autumn 2009, p. 342-370.

⁵ Əsli xarici dillərdə olan mənbələrə bütün istinadlar müəllifin şəxsi tərcümələridir.

nəticələnir. Beynəlxalq hüquqda qəbul olunmuş normal proseduraya əsasən qeyd etmək lazımdır ki, əslində bu kimi hallar baş verdiyi zaman, Təhlükəsizlik Şurası, BMT-nin Xartiyasının 40-cı maddəsində göstəriləyi kimi, müvafiq ölçülər götürməlidir¹.

Qətnamələrin həyata keçirilmədiyi halda BMT tərəfindən qəbul olunması mümkündür olan sanksiyalar hərbi və ya qeyri-hərbi ola bilər. Xartiyanın 41-ci və 42-ci maddələrinə əsasən, Təhlükəsizlik Şurasının tələblərinə əməl etməyən dövlətə qarşı genişmiqyaslı sanksiyalar tətbiq olunur. Bu sanksiyalara həmin dövlətlə bütün əlaqələrin kəsilməsi ilə bərabər, ona qarşı hərbi gücə əl atmaq da daxildir. İndiyə kimi güc istifadə etmək prosedurasından misal üçün 1991-ci ildə İraqın Küveyti qanunsuz işğal etməsindən sonra bu ölkəyə qarşı istifadə olunmuşdur. Qeyri hərbi sanksiyalara gəldikdə isə onlar fərqli ola bilərlər (əlaqələrin kəsilməsi, embarqoların tətbiqi və s. kimi). Bundan əlavə, onların həyata keçirilməsinə nəzarət etmək məqsədilə Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən yaradılan sanksiyalar komitələri fəaliyyət göstərir. Bu komitələrin əsas məqsədi qərara alınmış sanksiyaların həyata keçirilməsinə nəzarət etməkdən ibarətdir. Amma təəssüflə bildirmək lazımdır ki, həyata keçirilməmiş yeganə qətnamələrdən olan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə dair qətnamələrin icra olunmamasına qarşı indiyə qədər bu tipli ölçülər götürülməmişdir. Bu hal sözsüz ki, beynəlxalq hüquqa ziddir.

Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsinə müraciətin mümkünlüyü haqqında

Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsi (BƏM) BMT-nin hüquqi orqanıdır. Məhkəmənin əsas məqsədi dövlətlər tərəfindən təqdim olunan hüquqi münaqişələri həll etməkdir. Bundan əlavə, BƏM məşvərət rəyləri vermək səlahiyyətinə malikdir. Bu imkan BMT-nin Baş Məclisi və Təhlükəsizlik Şurasından əlavə Baş Məclis tərəfindən təyin olunmuş orqanlara da şamil edilir (misal üçün UNESCO, Beynəlxalq Əmək Təşkilatı və s.). Dövlətlər arası şikayət prosedurası nəticəsində qəbul olunmuş qərarlardan fərqli olaraq məhkəmənin məşvərət rəyləri hüquqi gücə malik deyillər. Amma buna baxmayaraq, həmin rəylərin nəticəsiz olduğunu demək olmaz. Çünki bu rəylər, məhkəmənin müəyyən bir məsələ ilə bağlı

mövqeyini dəqiqləşdirməsi ilə bərabər, gələcəkdə analoji məsələlərin həll edilməsində rəhbər tutulur. Yəni nəticədə BƏM-in rəyləri BMT-nin mövqeyini əks etdirmiş olur. BƏM-ə məşvərət rəyləri təqdim etmək imkanı onun statusunun 65-ci maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən həyata keçirilir². Həmin maddə eyni zamanda məhkəməyə, ona ünvanlanmış sorğu ilə əlaqədar rəy verməkdən imtina etmək hüququ tanımalarına baxmayaraq indiyə qədər o bu kimi addım atmamışdır.

Qısaca olaraq, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə aid BMT tərəfindən qəbul olunmuş qətnamələrin Ermənistan tərəfindən icra edilməməsi faktı ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası BƏM-ə məşvərət rəyi təqdim edə bilər. Qeyd olunduğu kimi o, bu rəyi məhkəməyə birtərəfli təqdim etmək imkanına malik olmadığı üçün, imtiyazlı orqanlara bu işi həyata keçirmək məqsədilə müraciət edə bilər.

BMT qətnamələrinin dövlətlər tərəfindən həyata keçirilməsinə dair məhkəmənin məşvərət rəyi vermə səlahiyyətinin istifadəsi təcrübəsi artıq mövcuddur. Bu imkandan 1971-ci ildə Cənubi Afrika Respublikasının (CAR) qanunsuz olaraq cənub-qərbi Afrikada (indiki Namibiya) müstəmləkə siyasəti yeritməsinə dair istifadə edilmişdir. Öncələr Almanyanın müstəmləkəsi olan Namibiya ərazisi Birinci dünya müharibəsindən sonra CAR-ın qəyyumluğuna verilir. 1950-ci illərdən başlayaraq Afrika qitəsində olan müstəmləkələrin tədricən öz müstəqilliklərinə qovuşmalarına baxmayaraq, CAR ona həvalə edilən ərazilərə müstəqillik verməkdən boyun qaçırır və cənub-qərbi Afrika ərazilərində müstəmləkə və ayrı seçkilik (apartheid) siyasətini davam etdirirdi. Bu səbəbdən 1969-cu və 1970-ci³ illərdə Təhlükəsizlik Şurası iki qətnamə qəbul edərək CAR-dan bu əraziləri tərk etməsinə və həmin ərazilərin əhalisinə öz müqəddəratını təyin etmə hüququnu tanıyaraq müstəqillik əldə etmək imkanları verilməsinə tələb edir. Amma CAR bu qətnamələrdə edilən çağırışlara əməl etməkdən açıq şəkildə boyun qaçırırdı. Beləliklə, Təhlükəsizlik Şurası daha bir qətnamə qəbul edərək⁴ əvvəlki tələblərini bir daha yeniləyir, lakin bu tələblərin bir nəticə vermədiyini zənn edərək o, BƏM-nə məşvərət rəyi vasitəsi ilə müraciət etməyi qərara alır. Ona ünvanlanmış suala, yəni *"CAR-ın cənub-qərbi Afrikada davamlı mövcudluğunun başqa dövlətlər üçün hüquqi nəticələri hansılardır"*, BƏM aşağıdakı cavabı verir⁵: "CAR-ın Namibiyada

¹ Həmin maddəyə əsasən "vəziyyətin pisləşməsinin qarşısını almaq məqsədilə, Təhlükəsizlik Şurası, 39-cu maddəyə müvafiq olaraq ölçülər götürməzdən əvvəl, o, tərəfləri qəbul olunmuş tələbləri həyata keçirməyə dəvət edir".

² Həmin maddə nəzərdə tutur ki, "Məhkəmə, BMT-nin Xartiyasının icazə verdiyi bütün orqan və qurumlar tərəfindən ona təqdim olunan sorğular əsasında bütün hüquqi məsələlər haqqında məşvərət rəyi verə bilər".

³ Qətnamə 264 (1969) və Qətnamə 276 (1970).

⁴ Qətnamə 283 (1970).

⁵ Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1971, p. 16.

davamlı mövcudluğu qeyri-qanuni olduğu üçün o, həmin ərazilərdən geri çəkilmək və həmin ərazilərin işğalına son qoymaq məcburiyyətindədir. BMT-nin üzv dövlətləri öz növbələrində CAR-ın həmin ərazilərdə mövcudluğunu qeyri-qanuni kimi tanımaq məcburiyyətindədirlər. Onlar həmçinin CAR-la Namibiya ilə əlaqədar bütün əməkdaşlıq və ya yardım əlaqələrindən imtina etməlidirlər". Məhz məhkəmənin bu rəyinin təsiri ilə başqa dövlətlərin CAR üzərində təzyiqləri gücləndi və işğalçı ölkə Namibiyadan çəkilərək bu əraziyə öz müstəqilliyini əldə etmək hüququ tanıldı.

Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar BƏM-nə təqdim ediləcək mümkün sorğuya məhkəmə tərəfindən analoji cavabın veriləcəyi halda Azərbaycan tərəfinin mövqeyi münaqişənin həlli prosedurasında kifayət qədər möhkəmlənəcəkdir. Bundan əlavə bir sıra dövlətlərin qondarma Dağlıq Qarabağ Respublikası ilə əlaqələrinə Azərbaycan tərəfi öz etirazlarını daha səmərəli şəkildə çatdırma biləcəkdir. Məsələn, bəzi dövlətlərin qondarma respublikaya iqtisadi yardımlar etmələri və öz ölkələrində onun daimi nümayəndəliklərinin açılmasına icazə vermələri ilə əlaqədar Azərbaycanın etirazları daha başadüşülən olar. Xatırladaq ki, hazırda qondarma respublikanın Fransa, ABŞ, Rusiya Federasiyası, Livan, Avstraliya və Ermənistanda daimi nümayəndəlikləri vardır.

Soyqırım cinayətlərinə tanınan qadağalar

Silahlı münaqişələr zəminində baş vermiş cinayətlərdən insan hüquqları normalarına zidd olanların ən vaciblərindən olanı soyqırım cinayətidir. Məhz bu səbəbdən beynəlxalq hüquq bu cinayəti qeyd-şərtsiz qadağan edir və onun baş verdiyi halda təqsirli bilinənlərin cəzalandırılmasını tələb edir. Bundan əlavə, beynəlxalq hüquqda yeni ortaya çıxmış və inkişaf etməkdə olan etnik təmizləmə anlayışının hüquqi gücə malik olmamasına baxmayaraq, onun həyata keçirilməsi metodları soyqırım cinayətlərinə tanınan qadağalara uyğun olduğu halda səbəbkar dövlətin məsuliyyətinə yol açır.

a. *Soyqırım cinayəti*

Tarix boyu baş vermiş silahlı münaqişələrin səbəblərinin fərqli olmasına baxmayaraq, onların nəticələri çox zaman günahsız insanların kütləvi şəkildə öldürülməsi ilə nəticələnir. Günahsız insanların (yəni qeyri silahlı şəxslərin) kütləvi şəkildə öldürülməsi bəzən təsadüf, diqqətsizlik və ya yanlışlıq üzündən baş verdiyi halda, digər hallarda bu cür hərəkətlər bilərəkdən və ya

düşünülmüş şəkildə törədilir. Bu halda artıq söhbət soyqırım cinayətindən gedir.

Soyqırım cinayəti beynəlxalq cinayətdir. Onun baş verməsi sadəcə milli deyil, həm də beynəlxalq səviyyədə məhkum edilməlidir. Soyqırım cinayətini törədən dövlət beynəlxalq hüquqda və əsasən də BMT-nin xartiyasında nəzərdə tutulmuş insan hüquqlarına hörmət və ayrı seçkiliyin rədd edilməsi prinsiplərinə hörmətsiz yanaşmış olur. Bundan əlavə bir qətləmin soyqırım kimi tanınması üçün onun rəsmi formada qərara alınması və bilərəkdən bir qrup insanın öldürülməsi məqsədi ilə həyata keçirilməsi şərtidir. Bu halda öldürülmüş insanların sayca çox olmaları vacib deyildir. Yəni nəticədə, düşünülmüş şəkildə bir qrup insanın məhv edilməsi nüansı soyqırımı başqa müharibə və insanlığa qarşı cinayətlərdən fərqləndirir. Çünki, bu halda soyqırım cinayətini törədən məqsədi sadəcə şəxsi yox və eyni zamanda onun aid olduğu qrupu məhv etməkdir.

Düşünülmüş şəkildə bir qrup insanın məhvi ilə nəticələnən təqib halları müəyyən fərqli formalarda olduğu üçün soyqırımın hansı halda baş verməsini dəqiqləşdirmək lazımdır. Keçmiş Yuqoslaviya üçün olan məhkəmənin qanunvericiliyinə əsasən, insanların kütləvi öldürülməsinin soyqırım kimi qəbul olunması üçün həmin insanların hansısa ümumi bir xüsusiyyətə malik olmaları və məhz həmin xüsusiyyətlər səbəbindən öldürülməsi şərtidir. Bu xüsusiyyətlər aşağıdakılardır: **dini, etnik, milli və irqi**. Əks halda, məsələn, bir qrup insanın siyasi baxışlarına görə və ya başqa səbəblərdən kütləvi təqib edilməsi soyqırım kimi qəbul edilmir¹. Göstərilən bu şərtləri nəzərə alaraq, qeyd etmək lazımdır ki, Xocalı qətləminə soyqırım ifadəsini heç bir qeyd-şərtsiz aid etmək olar. Onun üçün ki, həmin qətləmin Ermənistan dövlətinin öncədən düşünülmüş siyasəti nəticəsində baş verməsindən əlavə, oradakı insanlar azərbaycanlı olduqları üçün öldürülmüşdür. Bu sonuncu amil həmin qətləmin baş verməsində ayrı-seçkilik amillərinin olmasını üzə çıxarır və beynəlxalq hüquqda qadağan olunmuş apartheid, racisme, xenophobia və s. kimi cinayətlərə uyğun gəlir (və həmin cinayətləri qadağa edən beynəlxalq sənədlərə əsasən Ermənistan Respublikasının məsuliyyətinə yol açır).

Soyqırım cinayətini təyin etmək üçün sadalanan şərtlər 1948-ci il tarixli BMT tərəfindən qəbul olunmuş Soyqırım konvensiyasında da öz əksini tapmışdır. Həmin konvensiyanın 2-ci maddəsi nəzərdə tutur ki, "hazırkı konvensiyaya əsasən soyqırım, milli, etnik, irqi və dini bir qrupu tamamilə və ya qismən məhv etmək məqsədilə

¹ Keçmiş Yuqoslaviya üçün məhkəmə, 14 yanvar 2000-ci il tarixli hökm. Prokuror Zoran Kupre və başqalarına qarşı, IT-95-16-T, paraqraf 636.

həyata keçirilən aşağıdakı hallardan birinə aid edilir:

- a) bir qrupun üzvlərini öldürmək;
- b) bir qrupun üzvlərinə fiziki və əqli ağır zərbələr vurmaq;
- c) bir qrupu onun tamamilə və ya qismən məhvi ilə nəticələnən dözülməz vəziyyətlərə düşər eləmək;
- d) bir qrup daxilində doğuşlara maneə olan ölçülərin tətbiq edilməsi;
- e) bir qrupdan başqa bir qrupa məcburi olaraq uşaqların köçürülməsi¹.

Soyqırım cinayətinin baş verdiyini iddia etmək üçün yuxarıda göstərilən şərtlərdən biri kifayət edir.

BƏM-in soyqırım konvensiyası ilə əlaqədar bir neçə qərarı mövcuddur. Onlardan, 1996-cı ildə qəbul olunmuş Bosnya Herseqovina Yuqoslaviyaya qarşı işi (və bu işlə əlaqədar 2007-ci il tarixli təhlili qərar) nəzəri cəlb edir². Bu işdə Yuqoslaviya tərəfi məhkəmə qarşısında etiraz edərək bildirir ki, şikayətçi dövlətin soyqırım hallarını rədd edən konvensiyaya 1992-ci ilin dekabr ayında qoşulması səbəbindən məhkəmə bu tarixdən əvvəl baş vermiş hadisələri nəzərə ala bilməz. Məhkəmə bu iddianı rədd edərək bildirir ki, soyqırım cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında konvensiya – və əsasən də onun 9-cu maddəsi – məhkəmənin səlahiyyətlərinin *ratione temporis* məhdudlaşdırılması haqqında heç bir müddə nəzərdə tutmur. Bundan əlavə, iddialı dövlətlər bu konvensiyaya üzv olduqları zaman bu haqda heç bir qeyd-şərt təqdim etməmişlər. Bunun üçün də məhkəmə münaqişənin başlanmasından bəri baş vermiş bütün hallarla bağlı qərar vermək səlahiyyətinə malikdir³. Bundan əlavə, BƏM-ə əsasən, soyqırım konvensiyasında nəzərdə tutulmuş müddəalar bütün müasir cəmiyyətlər tərəfindən tanınmışdır və onlar orqa *omnes* olub dövlətlər üçün heç bir hüquqi öhdəliklərin olmadığı halda da məcburidir. Başqa bir tərəfdən isə, soyqırımların rədd edilməsi dünyəvi bir dəyərdir⁴, o, beynəlxalq hüququn ən ali prinsiplərindən olub *ius cogens* keyfiyyətinə malikdir.

Məhkəməyə əsasən, konvensiyanın birinci maddəsi

dəsi eyni zamanda dövlətlər üçün həm soyqırım törətməni qadağa edir, həm də onlara soyqırım cinayətinin baş verməsinin qarşısını almaq öhdəliyi tanıyır⁵. O əlavə edir ki, soyqırımın qarşısını almaq məcburiyyəti dövlətlərə tanınmış ayrıca öhdəlikdir və dövlətlər bu öhdəliyi yerinə yetirmək üçün mümkün olan bütün vasitələrdən istifadə etməlidirlər. Yəni soyqırımın baş verməsindən xəbərdar olan dövlət onun qarşısını almaq məqsədilə əlindən gələni etməsə, o, bu cinayətin baş verdiyi halda məsuliyyət daşıyır. Dövlətlər həmçinin öz qanunvericiliyinə tabe olmayan, amma onların üzərində müəyyən təsiri olan insanların da soyqırım törətməsinin qarşısını almalıdır⁶. Beləliklə, münaqişə zəminində törədilmiş bəzi kütləvi qırğın hallarının Ermənistan tərəfindən Dağlıq Qarabağın erməni icmasına aid edilməsi cəhdləri olarsa, onların əsassız olduğunu bu müddəa sübut edir. Çünki həmin icma birbaşa Ermənistan tərəfindən silahlandırılmış və himayə edilmişdir. Başqa bir tərəfdən isə, Ermənistan dövləti həm soyqırım cinayətləri törətdiyi üçün, həm də onun baş verməsinin qarşısını almaqda heç bir istək nümayiş etmədiyi üçün məsuliyyət daşıyır. Hər bir dövlət öz daxili qanunvericiliyində soyqırım cinayətində günahkar bilinən şəxslərin məsuliyyətini təyin edən müddəalar daxil etməlidir. Bu vasitə imkan verir ki, soyqırım cinayətini törədən şəxslər məsuliyyətdən yayınmasınlar⁷. Şəxsi məsuliyyətdən əlavə, əgər soyqırım cinayəti bir dövlətin orqanları və ya onun adından çıxış edən bir şəxs tərəfindən törədilmişdirsə, həmin dövlət birbaşa məsuliyyət daşıyır⁸. Çünki əgər məsuliyyət sadəcə şəxsə aid edilərsə, bir dövlətdə rəhbər vəzifə tutan və soyqırım cinayətində təqsirli bilinən həmin şəxslər dövlətin güc orqanlarına təsir etməklə məsuliyyətdən yayına bilərlər. Bundan əlavə, Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsi qeyd edir ki, soyqırım cinayətinin müəyyən bir qrupun məhv edilməsinə aid olduğu üçün "qrup" anlayışının hüquqi tərifini dəqiqləşdirmək vacibdir. Yəni soyqırım konvensiyasının 2-ci maddəsində nəzərdə tutulan "qrup" üzvlərinin öldürülməsinin hansı formalarının soyqırım cinayətinə uyğun

¹ Bu tərif Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin yaradan Roma Statusunun 6-cı maddəsində də öz təsdiqini tapmışdır.

² Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Preliminary Objections, Judgment, I. C. J. Reports 1996.

³ Paraqraf 34.

⁴ Bosnya – Herseqovina Bosnya və Monteneqroya qarşı, 26 fevral 2007-ci il tarixli təhlil qərarı, paraqraf 161.

Qərara doktrinal baxış üçün aşağıdakı məqalələr tövsiyə olunur : David B. KOPEL, Paul GALLANT and Joanne D. EISEN, "Is resisting genocide a human right?", *Notre Dame Law Review*, Vol. 81:4, 2006, p. 101-169. ; Martin MENNECKE and Christian J. TAMS, "The Genocide Case Before the International Court of Justice" (Electronic copy available at: <http://ssrn.com/abstract=1416756>). ; Vojin DIMITRIJEVIĆ and Marko MILANOVIĆ, "The Strange Story of the Bosnian Genocide Case" (Electronic copy available at: <http://ssrn.com/abstract=1015469>).

⁵ Sonuncu bu məcburiyyət məhkəmə tərəfindən ilk dəfə Bosnya – Herseqovina Bosnya və Çernoqoriyaya qarşı işində tanınır, 26 fevral 2007-ci il.

⁶ Bosnya – Herseqovina Bosnya və Çernoqoriyaya qarşı, 26 fevral 2007-ci il tarixli təhlil qərarı, Paraqraf 166.

⁷ Bu məcburiyyət həmçinin soyqırım konvensiyasının 6-cı maddəsində nəzərdə tutulmuşdur.

⁸ Bosnya – Herseqovina Bosnya və Çernoqoriyaya qarşı, İdem... Paraqraf 181.

olmasını təyin etmək lazımdır. Bunun üçün Məhkəmə aşağıdakı şərtləri təyin edir : hədəfə alınan qrupun vacib bir hissəsi məhv edilsin. Yəni qrupun məhv edilən hissəsi o qədər vacib olmalıdır ki, bu hal həmin qrupun varlığına ciddi təhlükə yaratmalıdır. Beləliklə Xocalıda yaşayan əhalinin vacib bir hissəsinin məhv edilməsini nəzərə alaraq bu birinci şərtin Xocalıya uyğun olmasını iddia etmək olar. Başqa bir şərt ondan ibarətdir ki, kütləvi qırğının müəyyən bir coğrafi əraziyə aid olmasıdır. Yəni hədəfə alınan qrupa aid olan insanların bütün dünyada məhv edilməsi vacib deyil. Müəyyən bir ərazidə həmin qrupun üzvlərinin kütləvi öldürülməsi soyqırım cinayətinə uyğun gəlir. Bu şərti Xocalı ilə müqayisə edəndə məlum olur ki, məhkəmənin tələb etdiyi kimi Xocalı soyqırımı müəyyən bir ərazidə baş vermişdir, yəni giriş-çığışı məhdudlaşdırılmış Xocalı şəhərində. Bundan əlavə soyqırım törədənə imkanlarını da nəzərə almaq lazımdır. Çünki erməni silahlıları niyyətlərini həyata keçirmək üçün bütün imkanlara malik idilər. Yəni köməksiz və xilas olmağa imkanı olmayan insanlar odlu silahlarla və hərbiçilər tərəfindən kütləvi şəkildə qətlə yetirilmişlər.

b. *Etnik təmizləmə*

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi zəminində baş vermiş və beynəlxalq hüquqda pislənən cinayətlərin siyahısına ermənilər tərəfindən həyata keçirilmiş etnik təmizləmə halları da aiddir¹. Etnik təmizləmə deyildikdə eyni etnik qrupa məxsus olan bir qrup insanın zorla bir ərazidən, dini, etnik və strateji səbəblərdən, başqa bir əraziyə köçürülməsi nəzərdə tutulur. Etnik təmizləmə anlayışı həmçinin yuxarıda göstərilən səbəblərdən baş verən kütləvi qırğın hallarına da aid edilir.

Etnik təmizləmə anlayışı 1940-cı illərdə Xorvatiyada ortaya çıxmışdır. O, Qərbdə 1990-cı illərdən etibarən, yəni keçmiş Yuqoslaviya ərazisində baş qaldırmış münaqişələr zamanı tanınmışdır. Bu ifadə BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən qəbul olunmuş 1992-ci il tarixli, 787 sayılı qətnamənin 2-ci maddəsində və 1993-cü ildə qəbul olunmuş 827 sayılı qətnamənin preambulasında istifadə edilmişdir. 47/121 sayılı qətnamənin preambulası isə Bosnya və Herseqovində baş verən hadisələri ağılsız etnik təmizləmə siyasəti və nəticədə soyqırımın bir forması kimi qələmə verir. *Universalis* Ensiklopediyasına əsasən, etnik təmizləmə "*etnik cəhətdən monoetnik ərazi yaratmaq məqsədi*

ilə müəyyən bir etnik qrupa aid olan insanların kütləvi şəkildə köçürülməsi və ya sürgünüdür. Etnik təmizləmə bəzən həmin etnik qrupun mövcudluğunun şahidi olan bütün nişanələrin məhv edilməsi ilə nəticələnir. Buraya tarixi abidələr, məzarlıqlar və mədəniyyət obyektləri aiddir".

Etnik təmizləmənin qadağası soyqırım hallarını rədd edən sənədlərə daxil edilməmişdir. Amma BƏM-in qənaətinə əsasən, etnik təmizləmə halları öz-özlüyündə soyqırım olmasa da, bu cür halların soyqırım haqqında konvensiyada qadağa olunmuş müddəalardan birinə zidd olduğu halda onları soyqırım kimi qəbul etmək olar. Misal üçün bir ərazini yekcins etmək məqsədilə həmin ərazinin əhalisinin köçürülməsi soyqırım deyildir, onun üçün ki, soyqırımın məqsədi bir kütləni məhv etmək olduğu halda kütləvi köçürülmələr mütləq insanların tələf olması ilə nəticələnir. Amma buna baxmayaraq, etnik təmizləmənin nəticəsində bir kütlənin, bilərəkdən və düşünülmüş şəkildə, soyqırım konvensiyasının 2-ci maddəsinin "c" bəndində nəzərdə tutulmuş qadağalara zidd olaraq, qismən və ya tamamilə məhv edilməsi soyqırım kimi qəbul olunur².

Keçmiş Yuqoslaviya üçün məhkəmə də bu mövzu ilə öz mövqeyini bildirmişdir. Həmin məhkəməyə əsasən, "*şübhəsiz ki, soyqırım siyasəti və etnik təmizləmə siyasəti arasında oxşarlıqlar mövcuddur*". "*Amma bir etnik qrupun parçalanması və onun məhv edilməsi fərqli hallardır. Belə ki, bir qrupun sadəcə olaraq parçalanması soyqırım kimi tanınmaz*". Yəni insanların kütləvi tələf olmaması həmin halın soyqırım kimi qəbul edilməsinə mə-nəə olur.

Hər iki məhkəmənin gəldiyi qənaətlərdən belə bir nəticə çıxarmaq olar ki, etnik təmizləmə hallarının soyqırım kimi tanınması imkanları yalnız soyqırım konvensiyasının 2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş prinsiplərin pozulması və aidiyyəti olan qrupun məhv edilməsinin düşünülmüş şəkildə olması ilə şərtlənir. Beləliklə, bir etnik təmizləmə halı yuxarıda göstərilən şərtlərə cavab vermədiyi halda hüquqi gücə malik deyildir.

Göstərilən şərtləri nəzərə alaraq, Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş ərazilərdən insanların kütləvi və məcburi şəkildə yerdəyişmələrə məcbur edilməsini BƏM tərəfindən təyin edilmiş şərtlərə uyğunluqlarını yoxlamaq vacibdir. Qeyd olunduğu kimi, məhkəmə soyqırım konvensiyasının 2-ci maddəsinin "c" bəndini rəhbər tutaraq, etnik təmizləmə hallarının beynəlxalq hüquq

¹ 2005-ci ildə Avropa Şurasının Parlament Assambleyası tərəfindən qəbul olunmuş 1416 sayılı qətnamədə Parlament Assambleyası münaqişə zəminində baş vermiş etnik təmizləmə hallarına istinad edir.

Resolution 1416 (2005), The conflict over the Nagorno-Karabakh region dealt with by the OSCE Minsk Conference.

² Bosnya – Herseqovina Bosnya və Monteneqroya qarşı, 26 fevral 2007-ci il tarixli təhlil qərarı, Paraqraf 190.

³ Krstić işi, 2 avqust 2001-ci il, paraqraf 562.

⁴ Stakić işi, 31 iyul 2003-cü il, paraqraf 519.

pozuntusu olmasını təyin edir. Həmin müddəə isə nəzərdə tutur ki, "bir qrupu bilərəkdən onun tamamilə və ya qismən fiziki məhvi ilə nəticələnən şəraitlərə düçar etmək" soyqırım hesab olunur. Beləliklə, nəzərə alsaq ki, Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərinin əhalisi bilərəkdən və təqiblər nəticəsində həmin ərazilərdən çıxarılmışdır, həmin halların soyqırım konvensiyasında nəzərdə tutulmuş qadağalara uyğunluğu ortaya çıxır. Belə ki, həmin ərazilərdən insanlar sadəcə köçürülməmişdirlər, onlar həqiqi ölüm təhlükəsi ilə üzləşdikləri üçün yaşadıkları əraziləri tərk etməyə məcbur olmuşdurlar. Bu halda söhbət məcburi və ya bilərəkdən köçürmələrdən yox, amma həmin insanları ölüm ilə hədələməkdən və köçməyə macal tapmayanları həqiqətən öldürməkdən, bununla da onları başqa seçim olmadığı üçün kütləvi şəkildə yaşadıkları ərazilərdən "canlarını qurtarmağa" vadar etməkdən gedir. Göstərilən bu şərtlər və Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü zamanı azərbaycanlı əhəlinin bilərəkdən və kütləvi şəkildə öldürülməsi faktları iddia etməyə imkan verir ki, Ermənistan Respublikası soyqırım cinayətlərini sadəcə Xocalı şəhərində deyil, ümumiyyətlə Azərbaycanın bütün işğal olunmuş ərazilərində törətmişdir.

Beynəlxalq səlahiyyət

Dövlətlər öz vətəndaşlarını müdafiə etmək üçün malik olduqları daxili səlahiyyətlərdən əlavə, beynəlxalq ictimaiyyətin maraqlarını qorumağa xidmət edən beynəlxalq mühakimə səlahiyyətinə malikdirlər. Beynəlxalq səlahiyyət prinsipi dövlətlərə, harada baş verməsindən asılı olmayaraq, müəyyən cinayətləri mühakimə etmək imkanı verir.

Misal üçün BMT-nin 10 dekabr 1984-cü il tarixli işgəncələrə qarşı və 30 noyabr 1973-cü il tarixli aparteid cinayətini qadağan edən konvensiyaları bütün dövlətlərə bu imkanı öz yerli qanunlarına daxil etməyi tövsiyə edir¹. Həmin dövlətlər bu imkandan istifadə edərək, misal üçün, dünyanın istənilən yerində baş vermiş işgəncə hallarının səbəbkarlarını onların ərazisində olduqları zaman mühakimə edə bilirlər. Buna misal olaraq 2008-ci

ildə Amerika Birləşmiş Ştatlarında Syera Leonnun keçmiş prezidentinin oğlunun öz ölkəsində işgəncə halları törətdiyi üçün məhkum edilməsi və həmin ildə Tunisdən olan bir diplomatın Fransada analoji səbəblər üzündən məhkum edilməsini göstərmək olar². İşgəncələrə aid beynəlxalq səlahiyyət keçmiş Yuqoslaviya üçün olan məhkəmə tərəfindən daha da gücləndirilmişdir. Həmin məhkəməyə əsasən, "beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən işgəncələrin qadağa olunmasına jus cogens dəyərinin tanınması səbəbindən, bütün ölkələr işgəncə törətməkdə günahkar bilinən və onların ərazisində olan insanları təqib etmək, cəzalandırmaq və ekstradisiya etmək hüququna malikdirlər"³.

Sözsüz ki, bu imkan bütün cinayətlərə aid olan konvensiyalarda nəzərdə tutulmamışdır. Soyqırım konvensiyasının 6-cı maddəsinə əsasən soyqırım cinayətində təqsirli bilinən şəxslər aidiyyəti olan dövlətlərin məhkəmə orqanları və ya beynəlxalq tribunallar tərəfindən məhkum edilməlidir. Amma bu maddənin münafiqşəyə tərəf olmayan bir dövlətin məhkəmə orqanlarının işə qarışması imkanlarının birbaşa olaraq nəzərdə tutulmamasına baxmayaraq dövlətlərin beynəlxalq səlahiyyətinin soyqırım cinayətləri ilə əlaqədar işə düşməsinə müəyyən dərəcədə zəmin yaradır⁴.

Beynəlxalq səlahiyyətin soyqırım cinayətlərinə aid edilməsi imkanları BƏM tərəfindən öz qanunvericilində aydınlaşdırılmışdır. BƏM Nuremberq tribunalının məşhur cümləsini - *bir cinayət qeyri-müəyyən orqanlar deyil, müəyyən şəxslər tərəfindən törədilir*⁵ - rəhbər tutaraq bildirir ki, soyqırım konvensiyasının 3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş müddəaların pozulması yalnız şəxslərin əməli ola bilər. Bunun üçün o, Nuremberq tribunalının mövqeyinə həmrəy olaraq bildirir ki, beynəlxalq hüquq sadəcə dövlətlərin deyil, həmçinin də şəxslərin məsuliyyətlərini təyin etməlidir⁶. Daha sonra o əlavə edir ki, beynəlxalq hüququn son inkişafı tələb edir ki, hər bir dövlət öz daxili qanunvericiliyinə soyqırım cinayətində təqsirli bilinən şəxslərin məsuliyyətini təyin edən müddəalar daxil etməlidir və bu vasitə ilə soyqırım cinayətini törədən şəxslərin (harada törədilməsindən asılı olmayaraq) məsuliyyətdən yayınmasının qarşısı almalıdır. Bu səbəbdən, bu gün, bir çox dövlətlər daxili qanunvericiliklərinə

¹ Bu mövzu üçün bax. : Erika DE WET, « The Prohibition of Torture as an International Norm of jus cogens and Its Implications for National and Customary Law », European Journal of International Law, Vol. 15, 2004, № 1, p. 97-121.

² Daha geniş izah üçün bax. Dilbadi GASIMOV, « Interdire la torture: un engagement international difficile à respecter », Mediterranean Journal of Human Rights, Vol 13, № 1, 2009.

³ Prokuror Anto Rurundzija ya qarşı iş, 10 dekabr 1998-ci il, paraqraf 156.

⁴ Gérard COHEN-JONATHAN, "Le Conseil de Sécurité et les droits de l'homme", in Le Droit des organisations internationales, Recueil d'études à la mémoire de Jacques Schwob, Bruylant, Bruxelles, 1997, p. 50.

⁵ Nuremberq tribunalının 14 noyabr 1947-ci il tarixli qərarı, s. 235.

⁶ Bosnya – Hersoqovina Bosnya və Çernoqoriya qarşı, 26 fevral 2007-ci il tarixli təhlil qərarı, Paraqraf 172.

müvafiq müddəalar daxil edərək öz məhkəmə orqanlarına dünyanın hansı bölgəsində baş verməsindən asılı olmayaraq soyqırım cinayətlərini məhkum etmək səlahiyyətləri tanıyır. Yəni, misal üçün Xocalıda baş vermiş soyqırım cinayətinin araşdırılması və onun səbəbkarlarının məhkum edilməsi məqsədilə həmin dövlətlərin daxili məhkəmə orqanlarına müraciət etmək mümkündür.

Bu dövlətlər aşağıdakılardır : İspaniya, Fransa, Belçika¹, İsrail, Kanada, İsveçrə, Almaniya və s.². Bu ölkələr arasında İspaniya³ beynəlxalq səlahiyyətdən ən geniş istifadə edənidir. Çünki həmin ölkənin daxili qanunvericiliyi hər bir vətəndaşa, hətta birbaşa zərər görmədiyi halda, daxili məhkəmə orqanlarına, baş vermiş müəyyən bir cinayətlə bağlı şikayət ərizəsi təqdim etmək imkanı tanıyır⁴. Bundan əlavə, beynəlxalq sazişlərlə təsdiq edilmiş başqa insan hüquqları normalarının pozulması hallarının məhkum edilməsi imkanları da İspaniya qanunvericiliyində öz təsdiqini tapmışdır⁵. Həmin ölkədə keçmiş Çili diktatoru Avusto Pinoçetə⁶ qarşı həbs qəti imkan tədbirinin tətbiq olunması xüsusi ilə yadda qalmışdır. Bu sahədə məşhurlaşmış ispaniyalı hakim Baltasar Qarsonun fəaliyyəti təqdirə layiqdir. Belə ki, o, mütəmadi olaraq dünyanın fərqli ərazilərində baş vermiş bu kimi cinayətlərə dair istintaq işləri başlatdırır. O, həmçinin Çinin Tibetdə, İsrailin Fələstində və Amerika ordusunun İraq və Quantanamoda törətdiyi cinayətlərlə bağlı istintaq işləri başlatmışdır.

Avropa dövlətlərinin daxili məhkəmə orqanlarının beynəlxalq səlahiyyət prinsipindən istifadə edərək başqa ölkələrdə baş vermiş insanlığa qarşı cinayətlərin törədilməsində təsiri bilinən insanları məhkum etmək imkanı Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi tərəfindən də təsdiq

edilmişdir. Həmin məhkəmənin 17 mart 2009-cu il qərarında bildirilir ki, "Fransanın məhkəmə orqanları harada baş verməsindən asılı olmayaraq, beynəlxalq sazişlərlə qadağa olunmuş cinayətlərin törədilməsində təqsirkar bilinən şəxsləri, Fransa ərazisində olduqları zaman, ittiham etmək imkanı malikdirlər"⁷. Məhkəmə əlavə edir ki, hər hansı bir səbəbdən bu imkanı rədd etmək beynəlxalq konvensiyalarda nəzərdə tutulmuş beynəlxalq səlahiyyət prinsipini heçə endirməklə nəticələnəcəkdir.

Müvəqqəti məhkəmələr haqqında

Beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən müharibə cinayətlərinin və insanlığa qarşı cinayətlərin birmənalı şəkildə məhkum edilməsi və qarşısının alınması yolunda atılmış addımların ən mühümlərindən olanları bu kimi cinayətləri məhkum etmək məqsədilə müvəqqəti (ad hoc) məhkəmələrin yaradılmasıdır. Buna misal olaraq keçmiş Yuqoslaviya üçün olan məhkəməni, Ruanda üçün olan məhkəməni, Livanın sabiq baş nazirinin qətlini araşdıran məhkəməni və s. göstərmək olar.

Müvəqqəti məhkəmələrin yaradılması BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən, beynəlxalq sülhə və təhlükəsizliyə qarşı ciddi təhdid olduğu halda, Xartianın VII bəndini rəhbər tutaraq, qərara alınır və müvafiq qətnamənin qəbul edilməsi ilə baş tutur. Bu məhkəmələr yarandığı gündən etibarən onların legitimliyinin tanınması BMT-yə üzv olan dövlətlər üçün məcburi xarakter daşıyır. Həmin məhkəmələr dövlətlərin daxili qanunvericiliyi üzərində üstünlüyə malikdirlər və dövlətlər mümkün olan bütün vasitələrlə onların fəaliyyəti üçün labüd olan köməklikləri göstərməlidirlər (misal üçün axtarılda olan şəxslərin məhkəməyə təhvil verilməsi və s.)⁸.

¹ Baker B. ROOZBEH, "Universal Jurisdiction and the Case of Belgium: A Critical Assessment", ILSA Journal of International and Comparative Law, Vol.16:1, 2009, p. 1-26.

² Avropa ölkələrinin daxili orqanları qarşısında beynəlxalq səlahiyyətin həyata keçirilməsi imkanları üçün bax. K. AMBOS, « Prosecuting Guantanamo in Europe: Can and Shall the Masterminds of the 'Torture Memos' be held criminally responsible on the basis of Universal Jurisdiction? », Case Western Reserve Journal of International Law, Vol. 42, 2009, p. 405-448. Richard J. WILSON, "Argentine Military Officers Face Trial in Spanish Courts", Washington College of Law Research Paper No. 2008-29, American University Washington College of Law, December 2003.

³ Delitos cometidos fuera del territorio nacional, cuando conforme a las Leyes o a los tratados corresponda su enjuiciamiento a los Tribunales Españoles. Artículo 65, 1. e. Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio, del Poder Judicial.

⁴ Artículo 19. 1. Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio, del Poder Judicial.

İspaniya Konstitusiyasının 125-ci maddəsi aşağıdakı kimidir : Los ciudadanos podrán ejercer la acción popular y participar en la Administración de Justicia mediante la institución del Jurado, en la forma y con respecto a aquellos procesos penales que la ley determine, así como en los Tribunales consuetudinarios y tradicionales.

Qeyd edək ki, İspaniyada bu imkan sadəcə vətəndaşlara yox və həmçinin insan hüquqlarını qoruyan QHT-lərə tanınır.

⁵ Cualquier otro que, según los tratados y convenios internacionales, en particular los Convenios de derecho internacional humanitario y de protección de los derechos humanos, deba ser perseguido en España. Artículo 23. 4, h. Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio, del Poder Judicial.

⁶ Richard J. WILSON, "Prosecuting Pinochet : International Crimes in Spanish Domestic Law", Human Rights Quarterly 21,1999, p. 927-979.

⁷ Ely Ould Dah Fransaya qarşı iş, 17 mart 2009-cu il, no 13113/03.

⁸ Gérard COHEN-JONATHAN, "Le Conseil de Sécurité et les droits de l'homme", in Le Droit des organisations internationales, Recueil d'études à la mémoire de Jacques Schwob, Bruylant, Bruxelles, 1997, p. 19-70.

BMT-nin Xartiyasının xüsusi məhkəmələrin yaradılması haqqında heç bir imkan nəzərdə tutulmasına baxmayaraq, bu kimi məhkəmələrin Xartiyanın 41-ci maddəsinə əsasən yaradıldığını vurğulamaq lazımdır. Həmin maddə beynəlxalq sülhü və təhlükəsizliyi təmin etmək üçün Təhlükəsizlik Şurasına hərbi vasitələri istisna edən imkanlar tanıyır. Bu səbəbdən də müvəqqəti məhkəmələrin yaradılması bəzi dövlətlər tərəfindən etirazla qarşılanmışdır, əsasən də onun üçün ki, qətnamə vasitəsi ilə və Xartiyada nəzərdə tutulmadığı haldə bükim məhkəmələrin yaradılması dövlətlərin suverenliyi prinsipinə ziddir. Lakin buna baxmayaraq heç bir dövlət rəsmi şəkildə öz etirazını bildirməmişdir. Bu yöndən olan etirazlar keçmiş Yuqoslaviya üçün olan məhkəmənin *Tadic*¹ işində qəbul etdiyi qərarında öz cavabını tapmışdır. Məhkəmə bildirir ki, beynəlxalq hüquq Təhlükəsizlik Şurasına, ehtiyac duyulduğu zaman, lazımı ölçüləri götürmək səlahiyyəti tanındığı üçün onun sülhü təmin etmək məqsədilə qəbul etdiyi bütün qərarlar legitim sayılmalıdır. Beləliklə, müharibə cinayətkarlarını məhkum etmək məqsədilə xüsusi müvəqqəti məhkəmələrin yaradılması sülhün təmin edilməsi üçün labüd olan amil olmasını nəzərə alaraq onların legitimliyinə şübhə qalmır². Məhkəmə əlavə edir ki, Xartiyanın 41-ci maddəsində göstərilən mümkün ölçülərin siyahısı məhdud deyildir. Həmin maddə sadəcə ölçülərin hansı formada ola bilməyəcəklərini təyin edir. Beləliklə, Təhlükəsizlik Şurası bu maddədə göstərilməmiş və sülhün təmin edilməsi üçün zəruri olan bütün ölçüləri götürmək imkanına malikdir.

Bu qəbildən olan məhkəmələrin yaradılmasının

dövlətlərin suverenliyinə qarşı təhlükə olması iddiasına gəldikdə isə, məhkəmə bildirir ki, dövlətlərin suverenliyinin qorunması prinsipi əvvəllər "müqəddəs" olmasına baxmayaraq, bu prinsip hazırda insan hüquqlarının qorunmasının vacibliyinin təsiri ilə müəyyən dərəcədə zəifləmişdir. Çünki, müharibə cinayətləri və insanlığa qarşı cinayətlər sadəcə ərazisində baş vermiş dövlətin deyil, bütün insanlığın problemləridir. Nəticədə, Xartiyanın 2-ci maddəsinin 7-ci paragrafı dövlətlərin suverenliyinin toxunulmazlığını nəzərdə tutsa da həmin paragraf eyni zamanda əlavə edir ki, bu paragraf Xartiyanın VII bəndində nəzərdə tutulmuş imkanları məhdudlaşdırmır.

Göstərilən bu imkanları nəzərə alaraq, qeyd etmək lazımdır ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi zəminində baş vermiş və yuxarıda göstərilən müharibə cinayətlərini, insanlığa qarşı cinayətləri və s. beynəlxalq səviyyədə məhkum etmək məqsədilə müvəqqəti məhkəmənin yaradılması istiqamətində müvafiq fəaliyyət proqramının hazırlanması məqsədəuyğundur. Bir daha qeyd edək ki, soyqırım konvensiyasının 6-cı maddəsi nəzərdə tutur ki, soyqırım cinayəti törətməkdə təqsirli bilinən şəxslər ya aidiyyəti olan dövlətlərin daxili məhkəmə orqanlarına, ya da beynəlxalq məhkəmələrə məhkum olunmaq məqsədilə təhvil verilməlidirlər. Amma misal üçün Xocalı soyqırımında günahkar bilinən şəxslərin Ermənistanın daxili məhkəmə orqanları tərəfindən məsuliyyətə cəlb edilməsinin mümkünsüzlüyünü nəzərə alaraq, həmin şəxslərin beynəlxalq məhkəmələr tərəfindən məhkum edilməsi alternativini önə çəkmək vacibdir.

¹ Prokuror Dusko Tadic-ə qarşı, 2 oktyabr 1995-ci il, təqsirkarın səlahiyyətsizliklə əlaqədar ilkin etirazına dair iş.

² Paragraf 39.

THE IMPLICATIONS OF THE 1993 U.N. SECURITY COUNCIL ACTION FOR THE SETTLEMENT OF THE ARMENIA-AZERBAIJAN CONFLICT

Rovshan SADIGBAYLI *

The U.N. Charter as a framework for the Security Council action

The primary purpose of the United Nations and its central organ - the Security Council as reflected in the first Article of Chapter 1 of the U.N. Charter is "...to bring about by peaceful means, and in conformity with the principles of justice and international law adjustment or settlement of international disputes...".¹ Thus, the U.N. Charter establishes international law as a clear-cut framework for the Security Council within which to address a particular situation threatening international peace and security. Rosalyn Higgins, analyzing the place of international law in the decisions adopted by the Security Council, noted that it is for the Security Council to decide, which of the legal propositions presented by the parties to the dispute happened to accord with the facts of the case.² She recognized the right of the Security Council to "make authoritative and binding interpretations of Members' legal obligations under the Charter."³

At the same time, because of the "veto" power reserved for the permanent members of the Security Council by the founders of the United Nations, there are voices constantly challenging the legitimacy of the collective authority of the Council on the grounds that the proceedings in this organ are dominated by the powerful few and hence this body is merely an instrument in the hands of the major powers to advance their interests, rather than a mechanism of maintaining international peace and security – a core mission prescribed in the Charter.⁴ Under the circumstances, being guided in its daily practice by the principles and norms of international law becomes also an indispensable precondition and a source of legitimacy for the Security

Council in the eyes of the Member States of the United Nations. Due to the legitimacy vested in the Security Council its resolutions should be regarded as authoritative decisions of the United Nations to be reckoned with. Rosalyn Higgins underlined in this regard that "[t]he application of legal rules to particular circumstances forms part of the United Nations practice and, over a period of time, becomes part of the stream of authoritative decisions which are looked to as a source of law."⁵

The analysis of the practice of the Security Council reveals that on many occasions the decisions taken by this U.N. organ reflect the delicate balance between the obligation of the Security Council to address situations threatening international peace and security based on the established facts and abiding by the principles and norms of international law enshrined in the U.N. Charter and on the other hand safeguarding of interests of the permanent members of the Council. Such quest for "middle ground" that would accommodate interests of all permanent members while remaining in the realm of the legal framework set by the U.N. Charter over years transformed into an institutional constraint. Thus, the Council in critical moments was preoccupied more with hammering the "convenient" text of its resolutions rather than scrupulously exploring the merits of a particular case. Thus said, throughout its history the Security Council has established a pattern of avoiding pointing fingers to those perpetuating the unlawful acts (this proposition is especially relevant in the cases, when the permanent members had a particular interest in the matter) and at the same time trying to

¹ Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice, U.N. Department of Public Information, DPI/511, United Nations, New York (2006), (Emphasis added).

² See Rosalyn Higgins, "The Place of International Law in the Settlement of Disputes by the Security Council", *The American Journal of International Law*, vol. 64:1 (1970): 4, <http://links.jstor.org/sici?sici=0002-9300%28197001%2964%3A1%3C1%3ATPOILI%3E2.0.CO%3B2-7> (accessed March 17, 2009).

³ *Ibid.*, at 6.

⁴ See David D. Caron, "The Legitimacy of the Collective Authority of the Security Council", *The American Journal of International Law*, vol. 87:4 (1993): 552-588, <http://links.jstor.org/sici?sici=0002-9300%28199310%2987%3A4%3C552%3ATLOTCA%3E2.0.CO%3B2-E> (accessed April 20, 2009).

⁵ See Rosalyn Higgins, "The Place of International Law in the Settlement of Disputes by the Security Council", *The American Journal of International Law*, vol. 64:1 (1970): 6, <http://links.jstor.org/sici?sici=0002-9300%28197001%2964%3A1%3C1%3ATPOILI%3E2.0.CO%3B2-7> (accessed March 17, 2009).

maintain international peace and security through outlining the measures that were believed to prevent further exacerbation of the situation, if not resolving a conflict. From this perspective, due to the complex decision-making process in the Security Council, the recommendations and decisions adopted by this central body of the United Nations can indeed be qualified as the art of the possible. The process of adoption of the resolutions related to the Armenia-Azerbaijan conflict and the terminology used in their texts reinforces this pattern.

1991: internal conflict becomes international

The conflict between Armenia and Azerbaijan has a complex nature with elements of ethnicity, identity and historical narratives closely interconnected with the territorial claims. This article is far from being an attempt to provide a detailed historical account of the conflict. An extensive literature exists on this topic¹. It should be mentioned though that the conflict between Armenia and Azerbaijan triggered by the Armenian claims to the Nagorny Karabakh region of Azerbaijan was left simmering throughout the Soviet period only to erupt with renewed intensity in 1988, when loosening of the central authority of Moscow over the periphery of the U.S.S.R. gave new impetus to the Armenian separatist tendencies in the Nagorny Karabakh² Autonomous Oblast (NKAO) of the then Soviet Socialist Republic of Azerbaijan. These tendencies quickly materialized into the secessionist movement actively supported by the neighbouring Soviet Socialist Republic of Armenia with first instances of sporadic violence

marked already at the end of 1987. The unilateral attempts of the local authorities in NKAO to secede from Azerbaijan³ in contravention of the national and the Union legislation prompted the authorities of Azerbaijan to abolish the autonomy of the Nagorny Karabakh region.⁴

The critical dates of the conflict are September 21 and October 18, 1991, when respectively Armenian SSR and Azerbaijani SSR declared their independence. Since then what in pure legal terms could be regarded as an internal strife between the Union Republics (when the two Republics were formally an integral part of the Soviet Union) turned into an armed conflict between the two sovereign neighbouring States.⁵ By the end of 1991 the tensions spiralled gradually into the military phase, when isolated armed attacks by the Armenian informal paramilitary groups⁶ across the border with Azerbaijan and within the former NKAO took the form of planned combat operations. With the creation of the State Defence Committee in Armenia (1991) and at a later stage of the Armenian Ministry of Defence in January 1992 the separate armed detachments of Armenia transformed into national army units, which coordinated their combat activities with the unlawful Armenian paramilitary forces within the former NKAO.⁷

Since February 1992 the number of the armed attacks from the territory of Armenia on the border villages in Azerbaijan as well as artillery bombardments from the territory of Armenia along the perimeter of the international frontier increased drastically. The notorious attack on the town of Khojaly on 25-26 February was the first instance of overt involvement of the regular Armenian forces together with the 366th infantry

¹ For the detailed account of the conflict see Svante Cornell (ed.) *Small Nations and Great Powers: A Study of Ethno-political Conflict in the Caucasus*, (London: Curson Press, 2000); Thomas Goltz, *"Azerbaijan Diary"*, (New York: M.E. Sharpe, 1998); Thomas de Waal, *Black Garden: Armenia and Azerbaijan through Peace and War*, (New York & London: NYU Press, 2004).

² The term "Nagorny Karabakh" is a Russian translation of the original name of the geographic area in Azerbaijani language – Daghliq Qarabag (pronounced Daghlygh Garabagh), which literally means mountainous Garabagh. In order to avoid confusion the term "Nagorny Karabakh" referred to in the U.N. documents will be used here. For the similar purposes the names of the geographic locations will be used as they are referred to in the U.N. terminology.

³ On February 20, 1988, the representatives of the Armenian community at the session of the Soviet of People's Deputies of the NKAO adopted a decision to petition to the Supreme Soviets of the Azerbaijan SSR and the Armenia SSR for the transfer of the NKAO from the Azerbaijan SSR to the Armenia SSR. On December 1, 1989, the Supreme Soviet of the Armenia SSR adopted a resolution on the re-unification of the Armenia SSR and Nagorny Karabakh. On September 2, 1991, the joint session of the Nagorny Karabakh regional and Shaumian district Soviet of People's Deputies declared the establishment of the "Nagorny Karabakh Republic" within the administrative frontiers of the NKAO and Shaumian district of Azerbaijan.

⁴ This autonomy existed until November 26, 1991, when the Supreme Soviet of Azerbaijan adopted Law "On Abolition of the Nagorny Karabakh Autonomous Oblast of the Republic of Azerbaijan".

⁵ See Elizabeth Fuller, "Nagorno-Karabakh: Internal Conflict Becomes International", RFE/RL Research Report, (March 13, 1992).

⁶ See Elizabeth Fuller, "Paramilitary Forces Dominate Fighting in Transcaucasus", RFE/RL Research Report, Vol.2:25 (June 18, 1993).

⁷ The fact of coordination of activities between State Defence Committee of Armenia and paramilitary structures in Nagorny Karabakh was confirmed by the Ministry of Defence of Armenia on its official web page at <http://www.mil.am/eng/index.php?page=25> (accessed May 12, 2008).

guards regiment of the former Soviet Army stationed in the area in the slaughter against the civilian population leaving hundreds of civilians dead and many more wounded.¹ Another critical date in the escalation of conflict was May 17, 1992, when the Lachin district of Azerbaijan bordering Armenia was attacked and subsequently occupied.² The seizure of this district was crucial for the Armenian armed forces, as the strategic road passing through this district was the only way through which the military personnel as well as arms and military equipment, which were reportedly air-lifted to Armenia from Beirut³ and elsewhere could be transported to the Nagorny Karabakh region. From now on the conflict quickly escalated into a full-fledged war.

Appearing on the radar screen of the U.N. Security Council

The conflict appeared officially on the radar screen of the U.N. Security Council only after both Armenia and Azerbaijan formally became members of the United Nations.⁴ Since May 1992 the members of the Security Council, amid the reports coming from the region indicating the escalation of the conflict between the two neighbouring countries,⁵ engaged in series of consultations⁶ followed by the statements of the President of the Council (which are ranked second in importance after the Security Council Resolutions)⁷. In these carefully drafted statements the members of the Security Council expressed concern over the deterioration of the situation, called upon the parties to take all steps to bring the violence to an end and to help to facilitate the provision of humanitarian

assistance.⁸ The members of the Security Council supported the efforts undertaken within the framework of the CSCE aimed at assisting the parties in arriving at a peaceful settlement of the dispute and decided to "consider further the role of the United Nations in Nagorny Karabakh at an appropriate time in the light of the development of the situation in the area."⁹

It is noteworthy that in their first statement on the conflict dated 12 May 1992 the members of the Security Council found it necessary to recall the statements on the admission respectively of Armenia and Azerbaijan to the United Nations made on their behalf by the President of the Council¹⁰, in particular the reference to the Charter principles relating to the peaceful settlement of disputes and the non-use of force.¹¹ Such a reference seems to indicate that the Security Council was aware of the involvement of the two neighbouring states into the conflict and sought to remind these states of their relevant obligations under the U.N. Charter. The most important decision at this stage was that of the U.N. Secretary-General to dispatch a fact-finding mission in March 1992 to assess the situation on the ground.¹²

The Security Council's decision to act in the aftermath of the armed attack of April 1993

Perhaps the critical point for the Security Council in regard to the conflict between Armenia and Azerbaijan was the invasion of the Kelbadjar district of the Republic of Azerbaijan.¹³ Since the outbreak of the conflict Armenia alleged

¹ See Tomas de Waal, *Black Garden: Armenia and Azerbaijan through Peace and War*, (New York and London: NYU Press, 2004), 169-172; Thomas Goltz, "Azerbaijan Diary", (New York: M.E. Sharpe, 1998), 117-129

² See Statement of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Azerbaijan annexed to the letter of the Chargé d'Affaires of the Permanent Mission of Azerbaijan to the United Nations, U.N. Doc. S/23926 (May 14, 1992)

³ See Svante E. Cornell, "The Nagorny-Karabakh Conflict Reconsidered", *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, vol. 20:4 (1997): 8.

⁴ Both Armenia and Azerbaijan became members of the United Nations on March 2, 1992.

⁵ See letter dated March 13, 1992 from the Chargé d'Affaires of the Permanent Representative of Ukraine to the United Nations addressed to the Secretary-General, (U.N. Doc. A/47/122-S/23716); Letter dated March 27, 1992 from the Permanent Representative of Islamic Republic of Iran to the United Nations addressed to the Secretary-General U.N. Doc. S/23760; Letter dated May 10, 1992 from the Permanent Representative of Azerbaijan to the United Nations addressed to the President of the Security Council, U.N. Doc. S/23894

⁶ See U.N. doc. S/PV.3072, (May 12, 1992).

⁷ See Repertoire of the Practice of the Security Council, Supplement 1989-1992 (ST/PSCA/1/Add. 11), Item 19 related to the Armenia-Azerbaijan conflict, <http://www.un.org/Depts/dpa/repertoire> (accessed June 10, 2009).

⁸ See Statements by the President of the Security Council U.N. Doc. S/23904 (May 12, 1992); U.N. Doc. S/24493 (August 26, 1992); U.N. Doc. S/24721 (October 27, 1992); U.N. Doc. S/25199 (January 29, 1993); U.N. Doc. S/25539 (April 6, 1993).

⁹ See Statement by the President of the Security Council UN Doc. S/24493 (August 26, 1992).

¹⁰ See statements of the President of the Security Council on January 29, 1992 (U.N. Doc. S/23496) and on February 14, 1992 (U.N. Doc. S/23597) on the admission respectively of Armenia and Azerbaijan.

¹¹ Statement by the President of the Security Council, U.N. Doc. S/23904 (May 12, 1992).

¹² There were two other U.N. missions to the region from 21-28 May and 4-10 July 1992 See "Report of the Secretary-General on the Work of the Organization" submitted to the U.N. General Assembly U.N. Doc. A/47/1 (September 11, 1992), at 18.

¹³ See statement by the President of the Security Council, U.N. Doc. S/25539 (April 3, 1993).

that it was not involved into the conflict with Azerbaijan, referring to the Armenians in the Nagorny Karabakh region.¹ However, after the armed attack and subsequent invasion by April 2, 1993 of Kelbadjar district, which is located outside of the administrative line of former NKAO, the international community began expressing serious doubts in this regard.²

Overt military invasion from Armenia and violation of the international border prompted the Ministry of Foreign Affairs of Azerbaijan to register a strong protest with the Ministry of Foreign Affairs of Armenia.³ The evidences made available to the Security Council by Azerbaijan confirmed that Kelbadjar district was invaded from at least two directions: from the territory of Vardenis district of Armenia bordering Azerbaijan and from within the former NKAO.⁴

The well-documented direct evidences (including military ID cards of Armenian servicemen, call-up papers to active service, passports, vacation cards, discharge tickets, petitions to confer regular military ranks and other documents) captured by the Azerbaijani Army units in the course of military actions⁵ from December 1993 to February 1994 as well as testimonies of the Armenian soldiers from the 555th separate motor rifle regiment (military unit of 59016) of the Armed Forces of Armenia⁶ captured during the combat operations not only proved the supply of ammunitions and deployment of troops of the Republic of Armenia

into the territory of Azerbaijan to engage in combat activities, but indicated that the invasion of Kelbadjar and other districts of Azerbaijan was a pre-planned armed attack⁷ aimed at acquisition of territory of another sovereign State.⁸ That the hostilities in and around the Nagorny Karabakh region were attacks was also obvious to the Security Council, which in its statement dated 18 August 1993 demanded "a stop to all attacks and an immediate cessation of the hostilities and bombardments, which endanger peace and security in the region..."⁹ The Chairman of the Minsk Conference of the CSCE in his report addressed to the President of the Security Council also confirmed the fact of "armed attacks" on the city of Agdam, while underlining that the military situation was such that Agdam posed no serious military threat.¹⁰

Of particular importance are the military maps captured by the Azerbaijani Army units during the military operations, since they can serve as evidence of planning, control and direction of the combat operation by Armenia in the territories of Azerbaijan. The operational map of the commander of third motor-rifle battalion¹¹ of third separate motor-rifle brigade of the Armed Forces of Armenia Major S. Barsegyan had superscriptions of combat orders to seize the Kelbadjar district of Azerbaijan on April 1, 1993.¹² Another map signed by the Chief of Staff of the Armed Forces of the Republic of Armenia

¹ See letters from the Permanent Representative of Armenia to the United Nations addressed to the President of the Security Council, U.N. Doc. S/23896, (May 11, 1992); U.N. Doc. S/24656, (October 12, 1992); U.N. Doc. S/25510, (April 1, 1993).

² See Elizabeth Fuller, "Paramilitary Forces Dominate Fighting in Transcaucasus", RFE/RL Research Report, Vol.2:25 (June 18, 1993): 75; "Azerbaijan: Seven Years of Conflict in Nagorny-Karabakh", Human Rights Watch Report, USA (1994), 67-73; Svante E. Cornell, "The Nagorny-Karabakh Conflict Reconsidered", Journal of South Asian and Middle Eastern Studies, vol. 20:4 (1997): 8; Thomas Goltz, "Azerbaijan Diary", (New York: M.E. Sharpe, 1998), 341; Tomas de Waal, Black Garden: Armenia and Azerbaijan through Peace and War (New York and London: NYU Press, 2004), 212

³ See "Note of the Ministry of Foreign Affairs of the Azerbaijani Republic" annexed to the letter from the Permanent Representative of Azerbaijan to the United Nations addressed to the President of the Security Council, U.N. Doc. S/25488 (March 29, 1993).

⁴ See Letters of the Chargé d'Affaires of the Permanent Mission of the Republic of Azerbaijan to the United Nations addressed to the President of the Security Council U.N. Doc. S/1994/108 (February 2, 1994) and U.N. Doc. S/1994/147 (February 14, 1994) (with annexed photocopies).

⁵ See Letters of the Chargé d'Affaires of the Permanent Mission of the Republic of Azerbaijan to the United Nations addressed to the President of the Security Council U.N. Doc. S/1994/108 (February 2, 1994) and U.N. Doc. S/1994/147 (February 14, 1994) (with annexed photocopies).

⁶ See "Azerbaijan: Seven Years of Conflict in Nagorny-Karabakh", Human Rights Watch Report, USA (1994);

⁷ The Charter of the United Nations makes clear distinction between threat or use of force and an armed attack, the later being the gravest form of the use of force by a State against another sovereign State invoking under Article 51 of the Charter a right of self-defence. This implies that an armed attack by definition is possible only in the context of inter-State conflict.

⁸ For the detailed analysis of the use of force against the Republic of Azerbaijan qualified as an "armed attack" in international law terms see "Report on the Legal Consequences of the Armed Aggression of the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan", U.N. Doc. A/63/662-S/2008/812 annexed to the letter dated December 22, 08 from the Permanent Representative of Azerbaijan to the United Nations addressed to the Secretary-General, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/669/16/PDF/N0866916.pdf?OpenElement> (accessed April 20, 2009).

⁹ See statement by the President of the Security Council, U.N. Doc. S/26326 (August 18, 1993).

¹⁰ See Report by the Chairman of the Minsk Conference of the Conference on Security and Cooperation in Europe on Nagorny Karabakh to the President of the Security Council dated July 27, 1993 annexed to the letter from the Permanent Representative of Italy to the United Nations addressed to the President of the Security Council U.N. Doc. S/26184 (July 28, 1993) at 3.

¹¹ The map indicated that on the eve of the attack on Kelbadjar district the battalion was deployed in the settlement of Basargechar of the Republic of Armenia.

¹² See Letter of the Chargé d'Affaires of the Permanent Mission of the Republic of Azerbaijan to the United Nations addressed to the President of the Security Council U.N. Doc. S/1994/147 (February 14, 1994).

Lieutenant-General G. Adresyan contained written operation order addressed to the commander of the 555th separate motor rifle regiment to retain captured territories.¹

The Western news agencies reporting on the Kelbadjar offensive also reported on the direct involvement of Armenia. *The Independent* wrote on 8 April that “[i]t is Armenia that invaded Azerbaijani territory”. The Times wrote on 14 April that “[o]ne thing is certain: the Kelbadjar region was attacked from Armenia itself, to the west, as well as from Nagorno-Karabakh to the east”. *The Washington Post* came to the same conclusion stating on 28 April that “[t]he war involving the former Soviet Republics of Armenia and Azerbaijan has moved into a dangerous new phase...”, while the *Agence France Presse* wired on 22 April that “Azerbaijan has suffered a series of setbacks in the war after Armenia carried out a major offensive early this month...”.² These press reports indicate that the events received wide coverage in the world press and hence constitute a matter of public knowledge, which contribute to corroborating the existence of the facts on the ground.³

The direct evidences and the news reports from the ground, the assessment of the situation by the Chairman of the CSCE Minsk Conference in his report⁴ and the statement dated July 27, 1993⁵ as well as the subsequent similar statement by the European Community⁶ refuted the argument of the Government of Armenia that the military activities conducted by the Armenian forces were exclusively countermeasures carried out in self-defence.⁷

On April 3, 1993 Turkey requested the Security

Council urgently to consider the situation between Armenia and Azerbaijan, citing reports of a large-scale offensive by Armenian armed forces on Kelbadjar district of Azerbaijan.⁸ The Council convened on 6 April and following consultations with the members of the Council, the President issued a statement. If before the Kelbadjar offensive the Security Council was rather cautious in its statements on the matter referring to “all the parties and others concerned” while appealing for an immediate cease-fire⁹, in the aftermath of the attack on Kelbadjar, the Council was unequivocal in its statement and expressed serious concern at the “deterioration of relations between the Republic of Armenia and the Republic of Azerbaijan”¹⁰. Pursuant to the request by the Security Council made in the above-mentioned statement to ascertain facts, the UN Secretary-General submitted a report to the Council containing an assessment of the situation on the ground. The report has a particular significance, because for the first time it indicated that the scale of the conflict exceeds an internal ethnic tension. It observed *inter alia* that “reports of the use of heavy weaponry, such as T-72 tanks, Mi-24 helicopter gunships and advanced fixed wing aircraft are particularly disturbing and would seem to indicate the involvement of more than local ethnic forces.”¹¹

The Security Council decided to remain seized of the matter and already on April 30, 1993 having considered the report of the Secretary-General and the letters submitted by the Permanent Representatives of Azerbaijan and Armenia as well as Denmark¹² and Turkey,¹³ the Council unanimously adopted its first resolution 822.¹⁴

¹ Ibid. (The copies of the maps were made available to the U.N. Security Council).

² See letter dated April 30, 1993 from the Permanent Representative of Azerbaijan to the United Nations addressed to the President of the Security Council, U.N. Doc. S/25701 (provides excerpts from the news reports).

³ ICJ ruled on press reports as a source for establishing existence of the facts in its Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) case, Merits Judgement, Para. 62 and 63 (1986). All ICJ cases are available online at <http://www.icj-cij.org>

⁴ See *Supra* note 43.

⁵ See *Infra* note 121.

⁶ See *Infra* note 138.

⁷ See letters of the Permanent Representative of Armenia to the United Nations addressed to the President of the Security Council: U.N. Doc. S/25776 (May 14, 1993); U.N. Doc. S/26036 (July 4, 1993); U.N. Doc. S/26044 (July 6, 1993); U.N. Doc. S/26135 (July 22, 1993); U.N. Doc. S/26154 (July 26, 1993); U.N. Doc. S/26328 (August 18, 1993); U.N. Doc. S/26394 (September 1, 1993); U.N. Doc. S/26409 (September 7, 1993).

⁸ See U.N. Doc. S/25524 (April 3, 1993).

⁹ See Statements by the President of the Security Council U.N. Doc. S/23904 (May 12, 1992); U.N. Doc. S/24493 (August 26, 1992); U.N. Doc. S/24721 (October 27, 1992); U.N. Doc. S/25199 (January 29, 1993).

¹⁰ See statement by the President of the Security Council U.N. Doc. S/25539, (April 6, 1993).

¹¹ See Report of the Secretary-General Pursuant to the Statement of the President of the Security Council in Connection with the Situation Relating to Nagorno Karabakh, para.10, U.N. Doc. S/25600 (April 14, 1993)

¹² See statement of the European Community dated April 7, 1993 annexed to the letter dated April 7, 1993 from the Permanent Representative of Denmark to the United Nations addressed to the President of the Security Council U.N. Doc. S/25564 (April 7, 1993).

¹³ See U.N. Doc. S/25660 (April 8, 1993) and U.N. Doc. S/25671 (April 27, 1993).

¹⁴ For the voting records as well as the texts of the statements made after the adoption of the resolution see Provisional Verbatim Record of 3205th meeting of the Security Council, U.N. Doc. S/PV.3205 (April 30, 1993).

The resolution 822: resolving a dilemma between the undeniable and the unacceptable

The resolution 822, which was the first in series of resolutions adopted by the U.N. Security Council related to the conflict, is significant from several points. First, the timing of the adoption of the resolution is by itself noteworthy. As is seen from the above-mentioned chronology of the unfolding events on the ground the Security Council decided to step in only after acquiring evidences indicating the spiralling of the fighting into full-fledged combat operations with involvement of heavy military equipment causing wide-spread heavy destruction and losses of human life.¹ Secondly, and perhaps more importantly at this stage, it seems that based on the reports coming in from the region and its assessment of the situation, the Security Council had established for itself that the conflict was of international nature and endangers regional peace and security. From this perspective, the wording of the first and subsequent resolutions is of particular importance in the light of the controversy around the direct involvement of Armenia in the conflict and continuous attempt to camouflage its direction and control over the military operations in the territory of Azerbaijan. Thus, the resolution expressed serious concern at the "deterioration of relations between the Republic of Armenia and the Republic of Azerbaijan", clearly indicating Armenia's role in the conflict.² More importantly the document reaffirmed the "respect for sovereignty and territorial integrity of all the states in the region" and "the inviolability of international borders and the inadmissibility of the use of force for the acquisition of territory."³ The reference to these fundamental principles of international law would have been needless unless the Security Council would not have established for itself that there was a military confrontation between the neighbouring states and that there was a use

of force threatening the territorial integrity of a State. The fact that applicability of these principles by the Security Council is case specific can be seen, if we compare the text of this resolution with the one adopted by the Council in regard of the ongoing conflict in neighbouring Georgia involving the break-away secessionist region of Abkhazia. In that case, in recognition of the fact that the conflict in Georgia was essentially an internal ethnic conflict, the Security Council did not find it appropriate to refer specifically to the principles of the inviolability of international borders and inadmissibility of the use of force for the acquisition of territory.⁴

Clearly, the Security Council reaffirms the inadmissibility of the use of force for the acquisition of territory generally in the context of inter-state conflict, when there is an attempt of acquisition of a territory by force. In order to sustain this argument it is suffice to look at the text of the resolution 242, for example, which was adopted by the Security Council on November 22, 1967 in the wake of the Six-Day War between Israel and Egypt, Jordan and Syria. In that resolution the Council framed its position along the same lines emphasising the "*inadmissibility of the acquisition of the territory by war*".⁵

While reaffirming this important principle the Security Council was guided by one of the core principles of international law enshrined in Article 2 (4) of the U.N. Charter, which declares that "[a]ll Members shall refrain in their international relations from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any state ...". The prohibition of the threat or use of force is one of the consequential principles generated from the fundamental norm of territorial integrity of States and meant to protect the international boundaries of independent States.⁶ It should be mentioned here that the principle of non use of force enshrined in a number of international instruments of both global and regional nature⁷ is not only a rule of customary

¹ 60 See Provisional Verbatim Record of the statements of the members of the Security Council made at the 3205th meeting of the Security Council, U.N. Doc. S/PV.3205 (April 30, 1993) at 11.

² See U.N. Doc. S/RES/822 (1993), April 30, 1993, Preamble part.

³ See U.N. Doc. S/RES/822 (1993), April 30, 1993, Preamble part.

⁴ 63 See U.N. Doc. S/RES/849 (1993), July 9, 1993; U.N. Doc. S/RES/854 (1993), August 6, 1993; U.N. Doc. S/RES/858 (1993), August 24, 1993; U.N. Doc. S/RES/1781 (2007) October 15, 2007; U.N. Doc. S/RES/1808 (2008), April 15, 2008.

⁵ See U.N. Doc. S/RES/242 (November 22, 1967) (Emphasis added).

⁶ For a more detailed account of these principles see "Report on the Fundamental Norm of the Territorial Integrity of States and Right to Self-determination in the Light of Armenia's Revisionist Claims", U.N. Doc. A/63/664-S/2008/823 annexed to the letter dated December 26, 2008 from the Permanent Representative of Azerbaijan to the United Nations addressed to the Secretary-General, available online at <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/670/89/PDF/N0867089.pdf?OpenElement> (accessed April 20, 2009).

⁷ See for example "The Declaration on the Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation Among States in Accordance with the Charter of the UN" adopted by the U.N. General Assembly resolution 2625 (XXV) on October 24, 1970; The "Draft Declaration on Rights and Duties of States" annexed to the U.N. General Assembly resolution 375 (IV) adopted on 6 December 1949; Principle IV of the Declaration of Principles adopted by the CSCE in the Helsinki Final Act (1975).

international law (i.e. binding for all States), but is also accepted as a peremptory norm *jus cogens*.¹ Hence, by making such reference to this fundamental principle of international law the Security Council made it clear that no territorial acquisition resulting from the use of force shall be recognised as lawful as a result of the military activities.

As the resolution 822 indicates the principal preoccupation of the Security Council was to stop the fighting and to prevent further escalation of the conflict. The Council demanded "the immediate cessation of all hostilities and hostile acts with a view to establishing a durable cease-fire...". The Council was specifically concerned with the situation in Kelbadjar district of Azerbaijan, which is reflected in the preamble part of the resolution, where the Security Council noted with alarm the "invasion of Kelbadjar district of the Republic of Azerbaijan by local Armenian forces" and the first paragraph, in which the Council demanded "... immediate withdrawal of all occupying forces from the Kelbadjar district and other recently occupied areas of Azerbaijan."² The Council requested also the Secretary-General to "assess the situation in the region, in particular in the Kelbadjar district of Azerbaijan".³

The resolution shows, that the Security Council has unequivocally established for itself that there was an invasion of Kelbadjar district and that there was a fact of occupation of territory of a sovereign state. As far as the term occupation is concerned two aspects should be mentioned here. First, it should be noted that according to Article 42 of the Regulations annexed to Hague Convention IV, Respecting the Laws and Customs of War on Land (1907) (hereinafter the Hague Regulations) the occupation in international law terms is by itself possible only in the context of inter-state conflict, when at least a part of the territory of a sovereign state is "actually placed

under the authority of the hostile army"⁴, i.e. is subject to belligerent occupation by the army of another State. In fact it is widely accepted that "there can be no occupation in an international law sense of the concept as between contending forces in an internal conflict."⁵

Secondly, the determination by the Security Council that the territories of Azerbaijan were occupied in a sense of the concept as defined in the Hague Regulations and the Geneva Convention IV on the Protection of Civilians in Time of War (1949) (hereinafter the Geneva Convention IV) and that "all parties are bound to comply with the principles and rules of international humanitarian law"⁶ implies that the rights and obligations of States identified in these international legal instruments apply to this particular conflict.⁷

As far as the determination by the Security Council that the Kelbadjar district of the Republic of Azerbaijan was invaded by "local Armenian forces" is concerned, careful consideration of the terminology used in the resolution reveals one particular contradiction. Thus, the word "invasion" in international law terms is primarily applied in the context of international conflict, which can be clearly established from the consensus definition of aggression, which was adopted by the U.N. General Assembly in 1974. The resolution states that the armed aggression against a sovereign state occurs as a result of "the invasion or attack by the armed forces of a State of the territory of another State, or any military occupation, however temporary, resulting from such invasion or attack, or any annexation by the use of force of the territory of another State or part thereof."⁸

Wood elaborating on the general rules of interpretation of the Security Council resolutions noted that "[t]he terms used in...[resolutions], to the extent that they are standard, will presumably bear the same meaning in each resolution".⁹ Hence, attribution of the word "invasion" by the

¹ See Article 53 of the "Vienna Convention on the Law of Treaties" (May 22, 1969).

² See U.N. Doc. S/RES/822 (1993), April 30, 1993, Preamble part and para. 1.

³ See U.N. Doc. S/RES/822 (1993), para., 4.

⁴ See Article 42 of the Regulations annexed to Hague Convention IV, Respecting the Laws and Customs of War on Land (1907).

⁵ the "Report on the international legal responsibilities of Armenia as the belligerent occupier of Azerbaijani territory", U.N. Doc. A/63/692-S/2009/51 annexed to the letter dated January 27, 2008 from the Permanent Representative of Azerbaijan to the United Nations addressed to the Secretary-General, at 6, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/221/70/PDF/N0922170.pdf?OpenElement> (accessed April 20,

2009). See also Reports "Military Occupation of the Territory of Azerbaijan: a Legal Appraisal", U.N. Doc. A/62/491-S/2007/615 annexed to the letter dated October 8, 2007 from the Permanent Representative of Azerbaijan to the United Nations addressed to the Secretary-General, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/558/52/PDF/N0755852.pdf?OpenElement> (accessed April 20, 2009)

⁶ See UN Doc. S/RES/822 (April 30, 1993), para 3. The above-mentioned instruments are part of the body of treaties forming the International humanitarian law.

⁷ See the "Report on the international legal responsibilities of Armenia as the belligerent occupier of Azerbaijani territory", U.N. Doc. A/63/692-S/2009/51 annexed to the letter dated January 27, 2008 from the Permanent Representative of Azerbaijan to the United Nations addressed to the Secretary-General. <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/221/70/PDF/N0922170.pdf?OpenElement> (accessed April 20, 2009), at 4-5.

⁸ See Article 3(a) of the Definition of Aggression, General Assembly Resolution 3314 (XXIX) (1974), (Emphasis added)

⁹ See Michael C. Wood, "The Interpretation of Security Council Resolutions", Max Planck Yearbook of United Nations Law, 2:73, (1998): 89, http://www.mpil.de/shared/data/pdf/pdfmpunyby/wood_2.pdf (accessed: July 17,2009).

Security Council to the context of inter-state conflict can be clearly seen, if we compare this resolution with resolutions adopted in regard of other conflict situations. The most vivid example could be the resolution 660 of August 2, 1990 and the subsequent resolutions in regard of the armed attack of Iraq on Kuwait, in which the Security Council condemned Iraq's invasion and occupation of Kuwait.¹

Furthermore, the fact that the conflict was between Armenia and Azerbaijan was also recognised by the Minsk Group of the CSCE, which in its "Adjusted timetable of urgent steps to implement United Nations Security Council Resolutions 822 (1993) and 853 (1993)" dated September 28, 1993 defined the area of conflict as to include the territories on both sides of the international border between Armenia and Azerbaijan (including the segment of the international frontier between Armenia and the Nakhichevan province of Azerbaijan, which is hundreds kilometres away from the Nagorny Karabakh region).²

So, on one hand, the wording of the resolution suggests that the Security Council was aware of the involvement of more than local ethnic forces in the conflict. But, strangely enough, on the other hand the resolution attributes the invasion of Kelbadjar district to "local Armenian forces", omitting the fact that the district was also attacked from the territory of Armenia.³ This is in clear dissonance with the terms used in other paragraphs of the resolution, let alone the facts on the ground, which, as was mentioned above, were confirmed also by the independent foreign news reports.

The source of this obvious inconsistency should be looked for in the practice of adoption of the Security Council resolutions and the attitudes of several permanent members of the Security Council towards this particular conflict. Since no

on-the-record debates were conducted in the Security Council preceding the adoption of the first and subsequent resolutions, for the purpose of establishing the positions of the members of the Council I have looked through the publicly available verbatim records of the proceedings of the meeting of the Security Council after the vote.

Although the rules of the Security Council require that at least nine of the fifteen members of the Council must vote affirmatively (including five concurring votes of the permanent members) for an action, in practice, due to this voting procedure, the decisions are dominated by the subgroup of two, three or all five permanent members holding "veto" power.⁴ This partially explains the widely held belief that on many occasions the resolutions of the Security Council are watered down in an effort to forge a unanimity that would satisfy the interests of the permanent members of the Council. From this perspective, the last thing a country involved in an armed conflict dealt with by the Security Council would want is to have permanent members of the Council to have an interest in the matter. Yet, the conflict between Armenia and Azerbaijan is a case in point.⁵ One can argue that the attitude of at least three of the five permanent members (Russia, The United States and France)⁶ towards the conflict between Armenia and Azerbaijan had a decisive influence on shaping the attitude of the Security Council towards the conflict as was reflected in this and subsequent resolutions.⁷

The analysis of the verbatim records of the 3205th meeting of the Security Council, during which the draft resolution was discussed and subsequently voted in favour of, allows concluding that the proposal to add the word "local" before the phrase "Armenian forces" had a specific purpose behind it, rather than reflected the general

¹ See UN Doc. S/RES/660 (August 2, 1990), (Emphasis added).

² See U.N. Doc. S/26522 (October 1, 1993); U.N. Doc. S/26718 (November 10, 1993); U.N. Doc. S/26732 (November 12, 1993).

³ See supra note 61.

⁴ For the analysis of the consequences of the domination in the Security Council by subgroup of permanent members see David D. Caron, "The Legitimacy of the Collective Authority of the Security Council", *The American Journal of International Law*, vol. 87:4 (1993): 552-588, <http://links.jstor.org/sici?sici=0002-9300%28199310%2987%3A4%3C552%3ATLOTCA%3E2.0.CO%3B2-E> (accessed April 20, 2009). See also Frederic L. Kirgis, Jr., "The Security Council's First Fifty Years", *The American Journal of International Law*, vol. 89:3, (1995): 506-539, <http://links.jstor.org/sici?sici=0002-9300%28199507%2989%3A3%3C506%3ATSCFFY%3E2.0.CO%3B2-U> (accessed May 14, 2009).

⁵ For example, the French representative in his statement in the aftermath of the adoption of the second resolution by the Security Council on the matter (S/RES/853) underlined that "[his] Government has long taken a special interest in this painful conflict...". U.N. Doc. S/PV.3259 (July 29, 1993), at 6. The interest of Russia is elaborated in section VII of this article. For the factors affecting U.S. position towards the conflict see *Infra* n. 79.

⁶ Since 1997 the three countries are Co-Chairs of the OSCE Minsk Group dealing with the conflict.

⁷ The domestic political considerations linked to the presence of large Armenian diasporas in these countries could have played its role in framing of the positions of these countries towards the conflict in which Armenia was involved. For the impact of Armenian lobby on the domestic politics of states see Heather S. Gregg, "Divided They Conquer: The Success of Armenian Ethnic Lobbies in the United States", (The Rosemary Rogers Working Paper Series, Working paper #13, Massachusetts Institute of Technology, USA, August 2002).

knowledge of the factual situation on the ground, which was widely discussed in the couloirs of the United Nations during the off-the-record consultations among the members of the Security Council. Interestingly enough the representative of the Russian Federation Mr. Vorontsov, who apparently was one of the principal sponsors of the incorporation of the word "local" into the draft resolution,¹ in his statement after the voting on the resolution informed the Security Council that in the light of the escalation of the conflict the President of the Russian Federation B. Yeltsin "...appealed to the Presidents of Armenia and Azerbaijan for an immediate halt to all hostilities..."² The French representative Mr. Merimee in his statement on behalf of the delegation of France did not hide his satisfaction that the resolution "...strike[s] a reasonable balance between acknowledging that the tension exists between Armenia and Azerbaijan and recognizing the localized nature of the fighting."³ It is noteworthy that both the Russian and the French Presidents in their joint statement on the conflict dated March 16, 1993 underlined that "[t]he non-use of force for political purposes and the peaceful settlement of disputes must remain the fundamental principles guiding the conduct of democratic States", recognizing implicitly that the conflict is of inter-state character.⁴

It is not excluded that by this *'jeu de mots'* the intention was to fence off Armenia from any legal responsibilities under international law,⁵ and to prevent the issue of an "enforcement action" under chapter VII to be brought to the agenda of the Security Council in the future had it not complied with the provisions of this resolution. The comparison of the assessment of the situation contained in the report drafted by the fact-finding mission and submitted to the Security Council by the Secretary-General two

weeks before the voting with the final wording of the adopted resolution sustains the above mentioned supposition. The report in question in its assessment of the situation on the ground had clearly established that "the intensification of fighting in and around the Nagorny Karabakh, especially the recent attack against the Kelbadjar and Fizuli districts of Azerbaijan, poses a serious threat to the maintenance of international peace and security in the entire Transcaucasus region."⁶ However, the Security Council chose to disregard for some reason the assessment of the Secretary-General, which was essentially based on the fact-finding mission visiting the conflict zone and, instead, pointed in its first and subsequent resolutions that the situation "endangers peace and security in the region."⁷

It should be noted that determination of the existence of a threat to international peace and security and identifying its seriousness is the first step the Security Council takes before deciding on action. Although the difference in practical terms between the existence of a situation posing a "threat" or "endangering" international peace and security is unclear,⁸ in the U.N. Charter there is a difference in the meaning, which entails different implications. According to Article 39 of the Charter the Security Council has to determine that there is a threat to the peace, breach of the peace or act of aggression and to identify how serious it is before recommending measures to maintain or restore international peace and security under Chapter VII, whereas the phrase "endangering the maintenance of international peace and security" is referred to in Chapter VI, which does not entail immediate enforcement actions by the Security Council.⁹ It can be argued that by avoiding reference to the existence of a "threat" the drafters of the resolutions intended to prevent any action under Chapter VII. This

¹ There are anecdotal evidences pointing to this fact.

² See Supra note 60, at 19, (Emphasis added).

³ See Supra note 60, at 11.

⁴ See Annex to the letter dated March 31, 1993 from the Permanent Representatives of France and the Russian Federation to the United Nations addressed to the Secretary-General. U.N. Doc. S/25499 (March 31, 1993), (Emphasis added).

⁵ For the applicable responsibilities see in particular Articles 4 to 8 and 11 of the International Law Commission's Articles on Responsibility of States for International Wrongful Acts, annexed to U.N. General Assembly resolution 56/83 adopted on December 12, 2001.

⁶ See Report of the Secretary-General Pursuant to the Statement of the President of the Security Council in Connection with the Situation Relating to Nagorny Karabakh, U.N. Doc. S/25600 (April 14, 1993) para.10 at 3, (Emphasis added).

⁷ See U.N. Docs. S/RES/822 (1993); S/RES/853 (1993); S/RES/874 (1993) and S/RES/8884 (1993), (Emphasis added).

⁸ See "Report on the Legal Consequences of the Armed Aggression of the Republic of Armenia against the Republic of Azerbaijan", U.N. Doc. A/63/662-S/2008/812 annexed to the letter dated December 22, 2008 from the Permanent Representative of Azerbaijan to the United Nations addressed to the Secretary-General, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/669/16/PDF/N0866916.pdf?OpenElement> (accessed April 20, 2009), at 21-22.

¹⁰ For the analysis of the practice of the Security Council see Frederic L. Kirgis, Jr., "The Security Council's First Fifty Years", *The American Journal of International Law*, vol. 89:3 (1995): 511-514, <http://links.jstor.org/sici?sici=0002-9300%28199507%2989%3A3%3C506%3ATSCFF%3E2.0.CO%3B2-U> (accessed May 14, 2009).

partially explains why there were no on-the-record public deliberations on the matter in the Security Council's chamber. Instead, perhaps in an effort to avoid scrutiny by the U.N. Member States of the decisions, which were to be taken in this delicate conflict situation, the Security Council followed the pattern established since the early 1990s to work out the texts of resolutions in its closed consultation room and meeting in its normal chamber only to vote on the agreed upon resolutions.¹

Unwillingness of the several permanent members of the Security Council to explicitly mention Armenia's role in the escalation of this conflict was already mentioned as a possible reason for the cautious approach dominating in the Council. However, it should not be overlooked either that the resolutions towards the Armenia-Azerbaijan conflict were adopted in 1993, i.e. in early years after the end of the Cold War. The primary consequence of the decades of impasse in the Security Council during the Cold War period was that the reluctance to assess the conflict situations in heavy terms and admitting the existence of a threat to international peace and security in the sense contemplated in Article 39 of the U.N. Charter was still there. This self-restraint was to a large extent necessitated to preserve the strategic stability in the world through avoiding overt involvement by the major powers into regional conflicts that could trigger larger East-West confrontation. Interestingly enough, with the end of the bloc confrontation the practice of the Security Council has gradually changed, which was manifested in more resolutions under Chapter VII adopted in regard of the matters where existence of a threat to international peace and security was not that obvious.² It should be noted that the factors identified above are not contradictory, but rather reinforce each other and indicate the impact of the institutional constraints of the Security Council on its daily practice.

Furthermore, it should be mentioned that the statements by other members of the Security Council in the aftermath of the voting on the first resolution show that the views held by the French and several other permanent members

were not shared in the Council. For example, the representative of Djibouti Mr. Olhaye was more explicit than others and did not hide his disappointment with the attitude of several permanent members stating that "...we all know only too well that the truth is that this is a conflict between Armenia and Azerbaijan" and expressing hope that in the near future the Security Council will be in a position "to call a spade a spade."³

The representative of the United Kingdom Mr. Richardson also did not seem to have any delusions as to the root-causes of the conflict unequivocally stating that "...the only realistic solution, given the United Nations and CSCE principles, is for continued Azerbaijani sovereignty over Nagorny Karabakh, with real autonomy for the local Armenian population."⁴ It is noteworthy that in his statement Mr. Richardson elaborated on the reasons why the Security Council decided to act at this moment and time. Speaking on the value of the resolution he underlined that "...it includes the essential elements of a draft statement by the senior officials of the CSCE which could not be agreed upon at the Prague meeting because of the opposition of one party."⁵

The representative of Hungary Mr. Erdos also pointed to the international nature of the conflict stating that "the resolution reaffirms that the United Nations will not accept a policy of faits accomplis, threats to regional stability, the use of force for the acquisition of territory, and the violation of international borders."⁶ Likewise, the representative of Venezuela Mr. Arria reminded the Republic of Armenia and the Republic of Azerbaijan that they assumed obligations by signing the Charter of the United Nations, in particular showing "absolute respect for one another's independence and territorial integrity and renounce the use of force as a way of solving dispute."⁷

The President of the Security Council Mr. Marker in his capacity as the representative of Pakistan expressed belief that the adopted resolution "...would lead to an expeditious withdrawal of all Armenian forces from the territory of Azerbaijan Republic and called upon the "concerned States to respect scrupulously the sovereignty and

¹ See Frederic L. Kirgis, Jr., "The Security Council's First Fifty Years", *The American Journal of International Law*, vol. 89:3 (1995): 518, <http://links.jstor.org/sici?sici=0002-9300%28199507%2989%3A3%3C506%3ATSCFFY%3E2.0.CO%3B2-U> accessed May 14, 2009).

² See Frederic L. Kirgis, Jr., "The Security Council's First Fifty Years", *The American Journal of International Law*, vol.89:3 (1995): 511-514, <http://links.jstor.org/sici?sici=0002-9300%28199507%2989%3A3%3C506%3ATSCFFY%3E2.0.CO%3B2-U> (accessed May 14, 2009).

³ See *Supra* note 60, at 7.

⁴ See *Supra* note 60, at 13.

⁵ See *Supra* note 60, at 13.

⁶ See *Supra* note 60, at 14.

⁷ See *Supra* note 60, at 17.

territorial integrity of all the States of the region” and “...to respect the inviolability of international borders of all States...”.¹

Having recreated the overall atmosphere that prevailed in the Security Council on the eve and during the adoption of the first resolution, it is possible to assume that the majority if not all the members of the Security Council did not suffer from the lack of information and had established for themselves the factual situation on the ground. Under these circumstances, the attribution of the invasion of Kelbadjar district to “local Armenian forces”, while keeping all the elements pointing implicitly to the international nature of the conflict was a result of an inevitable compromise forged among the members of the Security Council. The wording of the resolution reflected the effort of the members of the Council to solve a dilemma of reconciling the need to fulfil their obligations under the U.N. Charter and address urgently the issue impartially, taking in due account the irrefutable evidences contained in the incoming reports from the conflict zone and at the same time safeguarding the interests of several permanent members of the Council, which in this particular case seemed to be avoiding direct reference to Armenia as perpetrator of the invasion and occupation of the territories of another sovereign State with all the consequences which this could entail.

The Security Council action in response to further escalation of the conflict

Perhaps it would have been possible to prevent further escalation of the conflict with more destruction of civilian settlements and mass fleeing of the population from the occupied territories, had the Security Council adopted a resolution with an enforcement clause in it. There were proposals voiced in the Council during the proceedings before the adoption of the forth resolution 884 on the matter to include into the text an expression of the Council’s intention to take further appropriate steps in case these resolutions continue to be defied.² In any case, although the first resolution is not without value in terms of providing together with the subsequent resolutions overall legal framework for the ongoing peace negotiations, it did not prevent the conflict from further spiraling down into the

full-fledged war. The possible rationale behind the positions of at least several permanent members of the Security Council elaborated above explains why the subsequent resolutions adopted by the Council in response to the increasing violence and advancement of Armenian forces deeper into the territory of Azerbaijan by and large repeated the pattern and were watered down to certain extent. However, the other resolutions adopted in the course of 1993 introduced a number of new elements, which are important to elaborate on with a view to trace the evolution in the assessment of the situation by the Security Council.

Amid the escalation of the hostilities and intensifying armed attacks in the course of the four months the Security Council has adopted three more resolutions.³ The second resolution (853) openly acknowledges the existence of tensions between Armenia and Azerbaijan (in previous resolution the Council only expressed concern over deterioration of relations between the two countries).

The paragraphs 3, 4, 5, 8 and 12 of the resolution are of particular interest and should be analysed together, since in these provisions the Security Council essentially outlined the step by- step approach for the conflict settlement. Thus, in the paragraph 3, the Council excluded any conditionality in regard of withdrawal of the occupying forces, explicitly demanding “... immediate, complete and unconditional withdrawal of the occupying forces involved from the district of Agdam and all other recently occupied areas of the Azerbaijani Republic”.⁴ By this unequivocal demand the Security Council left no room for interpretation of the text of the resolution and a priori excluded any trade-off of the occupied territories for some sort of political gains at the negotiation table. The importance of this position by the Council is even more apparent, if compared with other cases, when ambiguity in the text of the resolutions of the Security Council resulted in endless interpretation and “chicken-and-egg” type debates over the terms of the conflict settlement. The classic case in point is the resolution 242 (1967).⁵ The ambiguous design of the resolution meant different things to the different parties involved. As a result, the Arab States referring to the resolution demanded immediate withdrawal of Israel from the occupied territories, while Israel, referring to the provisions of the same resolution,

¹ See Supra note 60, at 21, (Emphasis added).

² See U.N. Doc. PV.3313 (November 12, 1993) at 5, (Pakistan).

³ 101 See U.N. Doc. S/RES/853 (July 29, 1993); U.N. Doc. S/RES/874 (October 14, 1993); U.N. Doc. S/RES/884 (November 12, 1993).

⁴ See U.N. Doc. S/RES/853 (July 29, 1993), para. 3.

⁵ See U.N. Doc. S/RES/242 (November 22, 1967).

maintained that withdrawal is conditioned by the permanent peace agreement, security and recognition of Israel by its Arab neighbours.¹

In paragraph 4 of the resolution 853 the Security Council calls for the parties to reach and maintain durable cease-fire arrangements, whereas in paragraph 5 it “[r]eiterates in the context of paragraphs 3 and 4 above its earlier calls for the restoration of economic, transport and energy links in the region”. In paragraph 8 the Council “[u]rges the parties concerned to refrain from any action that will obstruct a peaceful solution to the conflict, and to pursue negotiations within the Minsk Group of the CSCE, as well as through direct contacts between them, towards a final settlement”.

The Security Council expressed its grave concern at the displacement of large numbers of civilians in the Azerbaijani Republic...” and in paragraph 12 of the resolution requested the Secretary-General and relevant international agencies “...to assist displaced persons to return to their homes”. It is noteworthy that the Council did not put any conditions on the return of the displaced population, suggesting that the return should start immediately as soon as the situation on the ground will allow doing so. Thus, already at this stage, the Council clearly showed that it favours a phased approach in the settlement of this conflict as the only viable option, which would consist of the sequence of steps, which in its view, need to be taken to remove the results of the conflict and foster a resolution, starting with withdrawal of occupying forces, establishment and maintenance of durable cease-fire arrangements, restoring communications in the region, return of the displaced population to their homes and continuing negotiations towards a final settlement.

Another noteworthy element, which was absent in the first resolution, was coining by the Security Council of the term ‘Nagorny Karabakh region of

the Azerbaijani Republic’, which was used in the subsequent resolutions of October and November 1993.² Armenia was continuously referring in its correspondence to the Security Council to the self-proclaimed “Nagorny Karabakh Republic” implying that it was an independent “state” and was distributing documents on its behalf.³ Azerbaijan categorically rejected any attempts to introduce into United Nations usage of any concepts that would undermine its sovereignty and territorial integrity and registered its vigorous objection with the Security Council President⁴ to the use of term “Nagorny Karabakh Republic” in the letters circulated as a Security Council document at the request of Armenia.⁵ By using the term the ‘Nagorny Karabakh region of the Azerbaijani Republic’ in the operative paragraph⁶ of the abovementioned resolution the Security Council decided which of the legal propositions presented by Armenia and Azerbaijan was in accord with international law and reaffirmed that the Nagorny Karabakh region was part of the territory of the Republic of Azerbaijan.

Furthermore, the fact that unlike the resolution 822, in which the Security Council reaffirmed “the respect for sovereignty and territorial integrity of all States in the region”,⁷ in its second and subsequent resolutions the Council was more specific and reaffirmed “the sovereignty and territorial integrity of the Azerbaijani Republic and of all other States in the region” should not escape one’s attention either.⁸ Removal of the word “respect” from the phrase put an additional emphasis on the recognition of the sovereignty of Azerbaijan over its territory, including the Nagorny Karabakh region.

This opinion of the Security Council essentially reflected the general view of the international community,⁹ which, based on the principle *uti possidetis juris*, recognised the former administrative borders between the Union Republics of the former Soviet Union as

¹ *Ibid.*, para 1.

² See U.N. Doc. S/RES/853 (1993); U.N. Doc. S/RES/874 (1993); U.N. Doc. S/RES/884 (1993).

³ See letters of the Permanent Representative of Armenia to the United Nations addressed to the President of Security Council. U.N. Doc. S/23896 (May 11, 1992); U.N. Doc. S/26036 (July 4, 1993); U.N. Doc. S/26154 (July 26, 1993); U.N. Doc. S/26393 (September 1, 1993); U.N. Doc. S/26409 (September 7, 1993)

⁴ See letter of the Permanent Representative of Azerbaijan to the United Nations addressed to the President of Security Council. U.N. Doc. S/24771 (November 7, 1992)

⁵ See letter of the Permanent Representative of Armenia to the United Nations addressed to the President of Security Council. U.N. Doc. S/24751 (October 31, 1992).

⁶ The operative paragraphs of the U.N. Security Council resolutions state the opinion of the Council or the action to be taken, whereas the preamble clauses of the resolutions generally recite the considerations on the basis of which action is taken.

⁷ See U.N. Doc. S/RES/822 (April 30, 1993), (Emphasis added).

⁸ See U.N. Doc. S/RES/853 (July 29, 1993), (Emphasis added).

⁹ See for example the Declaration of the European Commission on “The Guidelines on Recognition of New States in Eastern Europe and the Soviet Union” adopted on December 16, 1991 at the Extraordinary European Political Cooperation Ministerial Meeting (Doc.4a/21), reproduced in *European Foreign Policy: Key Documents*, ed. Christopher Hill & Karen E. Smith, (London & New York: Routledge, 2000), 282.

the international boundaries of the newly independent States protected by international law.¹ The Government of Armenia was alarmed with such a position of the Security Council and could not hide its irritation with the language of the resolutions.²

This assessment by the Security Council of the Nagorny Karabakh region as being a part of the territory of the Republic of Azerbaijan under international law was in line with other paragraphs of this and other resolutions, in which the Council reaffirmed the inviolability of international borders and inadmissibility of the use of force for the acquisition of territory.³

The statements by the permanent members of the Security Council during the proceedings leading to the adoption of these resolutions indicate that the members of the Council were alarmed with the continuing military activities and seizure of additional territory by force. The members of the Security Council wanted to send a clear message that "the international community will no longer tolerate the continuation of bloodshed and the ever-more dangerous escalation of the conflict."⁴ It seems that in order to make their appeal to stop hostilities more convincing the members of the Security Council chose to reaffirm in the subsequent resolutions the uselessness of territorial acquisitions by force since, as was mentioned above, any occupation under international law would not lead to the automatic transfer of sovereignty over that particular territory or change of its legal status.

Interestingly, the nine members of the Minsk Conference⁵ spoke in similar terms in their statement endorsed by the Security Council,⁶

in which they stressed that "[n]o acquisition of territory by force can be recognized, and the occupation of territory cannot be used to obtain international recognition or to impose a change of legal status."⁷

The Security Council went even further in its second resolution (reiterated in its forth resolution) and for the first time urged "the Government of the Republic of Armenia to continue to exert its influence to achieve compliance by the Armenians of the Nagorny Karabakh region of the Azerbaijani Republic with its [resolutions]...".⁸ The appearance of such explicit reference to the link between the Government of the Republic of Armenia and the separatist regime in Nagorny Karabakh region and the apparent influence of the former over the latter is noteworthy. The strong link between the Government of Armenia and the forces in the Nagorny Karabakh region was also obvious to the European Community, which in its statement of September 3, 1993 in line with the second resolution adopted by the Security Council called the Government of Armenia to "use its decisive influence over the Armenians of Nagorny Karabakh to see that they comply with the Security Council [resolutions]...".⁹

The report of the Chairman of the Minsk Conference of the CSCE addressed to the President of the Security Council, which was discussed in the Security Council before the adoption of the second resolution can shed some light on the reasons why the Security Council found it necessary at this point to refer to the Government of Armenia in its resolution.¹⁰ In this report, which was drafted in the aftermath of the armed attack and seizure of the city of

¹ For the detailed review of this and other legal aspects of the conflict see Tofiq Musayev, "From Territorial Claims to Belligerent occupation: Legal Appraisal", *Diplomatiya Aləmi* ("Diplomatic World"), Journal of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Azerbaijan, No. 18-19 (2008), available online at <http://mfa.gov.az/images/stories/jurnal/18-19.pdf>; See also "Report on the Fundamental Norm of the Territorial Integrity of States and Right to Self-determination in the Light of Armenia's Revisionist Claims", U.N. Doc. A/63/664-S/2008/823 annexed to the letter dated December 26, 2008 from the Permanent Representative of Azerbaijan to the United Nations addressed to the Secretary-General, available online at <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/670/89/PDF/N0867089.pdf?OpenElement> (accessed April 20, 2009).

² See statements issued on August 2, 1993 and October 20, 1993 by the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia annexed to the letters of the Permanent Representative of Armenia to the United Nations addressed to the President of Security Council U.N. Doc. S/26236 (August 4, 1993) and U.N. Doc. S/26612 (October 21, 1993).

³ See *Supra* note 105.

⁴ See U.N. Doc. S/PV.3313 at 8 (November 12, 1993), (Russia); See also S/PV.3292 (October 14, 1993) at 4, (France); S/PV.3313 (November 12, 1993).

⁵ Germany, the United States of America, Belarus, France, Italy, Russian Federation, Sweden, Czech Republic and Turkey.

⁶ See U.N. Doc. S/PV.3313 (November 12, 1993).

⁷ See "Declaration of Nine" Enclosure I to the letter dated November 9, 1993 of the Permanent Representative of Italy to the United Nations addressed to the President of Security Council, U.N. Doc. S/26718 (November 10, 1993);

⁸ U.N. Doc. S/RES/853 (July 29, 1993), para 9.

⁹ See Statement annexed to the Letter dated September 7, 1993 from the Permanent Representative of Belgium to the United Nations addressed to the President of the Security Council U.N. Doc. S/26417 (September 15, 1993), (Emphasis added).

¹⁰ See Report by the Chairman of the Minsk Conference of the Conference on Security and Cooperation in Europe on Nagorny Karabakh to the President of the Security Council dated July 27, 1993 annexed to the letter from the Permanent Representative of Italy to the United Nations addressed to the President of the Security Council U.N. Doc. S/26184 (July 28, 1993).

Agdam located beyond the administrative line of the former NKAO, the Chairman of the Minsk Conference Mr. Raffaelli noted that the situation in the conflict zone changed dramatically and that further territories of the Azerbaijani Republic were occupied. While noting in his report that the attitude of the leaders of the local Armenian community in Nagorny Karabakh is governed by military, rather than diplomatic considerations, in his statement supported by the nine countries of the Minsk Conference issued earlier he warned that "those who encourage the Armenian community of Nagorny Karabakh to continue the fighting and the encroachment on the surrounding territories share responsibility for the continuing loss of Armenian lives and the destruction of the Armenian economy."¹ He came to conclusion that under the circumstances political pressure by the international community is necessary to give impetus to the peace process and called for the early action by the Security Council.² It is noticeable that the Chairman of the Minsk Conference while noting that the forces in Nagorny Karabakh are encouraged by a third party, warned of the negative consequences of the continuing military operations for the economy of Armenia, implicitly acknowledging in this way that those, who encourage further occupation of the territories of Azerbaijan were in Armenia.

Given the overall military context in which the Security Council adopted its second resolution and the reports from the CSCE indicating the existence of forces encouraging further military advances in the conflict zone, one can argue that by urging the Government of Armenia to continue to exert its influence to achieve compliance by the Armenians of the Nagorny Karabakh region with its resolutions, the Security Council had established for itself that the Government of Armenia was in a position to exert influence to have all occupying forces cease hostile acts and withdraw from the occupied territories of Azerbaijan (this is what it demanded in its resolutions). The Security

Council was more specific in this regard and in its statement of August 18, 1993 amid the intensification of the fighting in the Fizuli district of Azerbaijan demanded the immediate, complete and unconditional withdrawal of occupying forces from the occupied areas of Azerbaijan and called "the Government of the Republic of Armenia to use its unique influence to this end".³

The Security Council in its resolution 853 of July 1993 urged "states to refrain from the supply of any weapons and munitions which might lead to an intensification of the conflict or the continued occupation of territory".⁴ But already in its forth resolution in the wake of occupation of Zangelan district of the Republic of Azerbaijan and the attack on the city of Goradiz in the Fizuli district the Council went even further and specifically called "the Government of the Republic of Armenia to use its influence to... ensure that forces involved are not provided with the means to extend their military campaign further."⁵ The Security Council apparently was aware that due to the complex geography of the area of conflict, the only direction through which the forces in and around the Nagorny Karabakh region could be resupplied with ammunition was through the roads linking Armenia and the Nagorny Karabakh region passing through the Lachin and Kelbadjar districts, which were occupied by then and were under the Armenian control.

At the same time, the drafters of these resolutions wanted to balance the reports coming from the region pointing to the direct involvement of Armenia in the conflict by presenting the role of the Government of Armenia in a maximum positive way.⁶ By urging the Government of Armenia to continue to exert its influence, the Security Council seems to be convinced that this influence was taking place for a while. Yet, not only as a result of this influence by Armenia the fighting was halted, on the contrary, the conflict zone expanded even further with more territories of Azerbaijan falling under the occupation.⁷ However, the important thing is that by stating

¹ See Appendix "Statement of the Chairman of the CSCE Minsk Conference on the offensive on and the reported seizure of the Azerbaijani city of Agdam", at 5, to the Report by the Chairman of the Minsk Conference of the Conference on Security and Cooperation in Europe on Nagorny Karabakh to the President of the Security Council dated July 27, 1993 annexed to the letter from the Permanent Representative of Italy to the United Nations addressed to the President of the Security Council U.N. Doc. S/26184 (July 28, 1993), (Emphasis added).

² See *Supra* note 119, at 3.

³ See U.N. Doc. S/26326 (August 18, 1993), (Emphasis added).

⁴ See U.N. Doc. S/RES/853 (1993), para. 10.

⁵ U.N. Doc. S/RES/884 (November 12, 1993), para 2.

⁶ The representative of Brazil in his statement after the voting on the resolution S/RES/853 echoed the arguments, which reportedly were put forward during the off-the-record consultations in the Security Council and described the influence of Armenia as "constructive", U.N. Doc. S/PV.3259 (July 29, 1993) at 13.

⁷ The fact that the attacks by the Armenian armed units continued even at a time when there was a real progress in the negotiating process was recognised even by the Permanent Members of the Security Council. See Statement by the Russian representative Mr. Vorontsov after the vote on the resolution S/RES/853 U.N. Doc. S/P.3259 (July 29, 1993), at 9-10.

that the Government of Armenia is in a position to exert continuous influence over the occupying forces it seems that the Security Council was under the impression that the advancing occupying forces were under the control of the Government of Armenia.¹

It should be mentioned that the determination of a potential of control by the de-jure organs of a State over the course of the military actions allegedly carried out by the paramilitary forces on the territory of another sovereign State was used by the International Court of Justice in its judgment in the Nicaragua case² and elaborated further in the Bosnian Genocide case³ to attribute the unlawful conduct by the paramilitary forces to the outside State and thus establishing that State's responsibility for this conduct under international law. Elaboration in detail of the question of the control by an outside State over the paramilitary forces carrying out military activities in the territory of another State is beyond the scope of this article and requires separate consideration.⁴

Further advance of the Armenian forces and the expansion of the conflict deeper into Azerbaijani territories and closer to the international borders of Azerbaijan with Iran and Turkey alarmed these regional countries. In the wake of the occupation of Djabrail and Kubatli districts and the real threat of seizure of Zangelan district of Azerbaijan, the Minister of Foreign Affairs of Iran Mr. Ali Akbar Vilayati in his letter addressed to the UN Secretary-General expressed his concern with the developments and called the United Nations [to] "...take immediate and effective measures to implement Security Council Resolutions 822

(1993) and 853 (1993) and decisively compel the aggressive forces to accept a cease-fire and to withdraw to the internationally recognised borders."⁵ This recognition of the fact that the attacks on the south-western districts of Azerbaijan were mounted from the territory of Armenia is particularly noteworthy, since Iran from the beginning of the conflict was pursuing a neutral policy and, secondly, the geographic proximity of the fighting allowed Iran to monitor the events right across its border with Azerbaijan.

Similarly, the Government of Turkey after the Kelbadjar offensive and especially with the occupation of other districts of Azerbaijan as well as the armed attacks on the Nakhichevan province urged Armenia to stop aggression against Azerbaijan, to respect its commitments under the U.N. Charter and made improvement of its relations with Armenia⁶ conditional upon the withdrawal of the Armenian forces from the occupied territories.⁷

The Member States of the European Community also in response to the attacks of the Armenian armed forces against the south-western districts of Azerbaijan⁸ issued a statement on September 3, 1993 in which they called these forces to fully respect the Security Council resolutions and withdraw from the regions of Kelbadjar, Agdam, Fizuli and Djebrail emphasizing that the "...member States have no evidence that Azerbaijan would be capable of initiating major attacks from these regions."⁹ Indeed, the sequence of the occupation of the territories of Azerbaijan suggests that the advances of the Armenian armed forces resembled more pre-planned military operations

¹ The fact that the Armenian forces on the ground responded instantaneously to the "appeals" of the Government of Armenia can be seen from the letters of the Permanent Representative of Armenia to the United Nations addressed to the President of the Security Council (although there is no reported evidence on the ground, nor can it be verified that the retreat of the Armenian forces from the previously occupied territory had actually taken place). See U.N. Docs. S/26394 (September 1, 1993) and S/26393 (September 1, 1993).

² See *Supra* note 48.

³ See Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), ICJ Judgment of February 26, 2007. All ICJ cases are available online at <http://www.icj-cij.org/>.

⁴ For an extensive analysis of the issues of control by the State over the military activities of paramilitary forces see Stefan Talmon, "The Various Control Tests in the Law of State Responsibility and the Responsibility of Outside Powers for Acts of Secessionist Entities", Materials of the International Conference entitled "Basic Principles for the Settlement of the Conflicts on the Territories of the GUAM States", Baku, April 15-16, 2008. Modified version of the article was published in *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 58 (May 2009).

⁵ See letter dated August 30, 1993 from the Chargé d'Affaires a.i. of the Permanent Mission of the Islamic Republic of Iran addressed to the Secretary-General, U.N. Doc. S/26387 (August 31, 1993), (Emphasis added).

⁶ In April 1993, protesting against the attack and occupation of Kelbadjar district Turkey cut diplomatic relations with Armenia and suspended shipment of goods through its territory to this country, which complicated already strained relations between these two countries.

⁷ See letters dated April 5, 1993 and April 27, 1993 of the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the President of the Security Council, U.N. Docs. S/25524 (April 5, 1993) and U.N. Doc S/25671 (April 27, 1993).

⁸ See letter dated August 23, 1993 of the Permanent Representative of Azerbaijan to the United Nations addressed to the President of the Security Council, U.N. Doc. S/26345 (August 24, 1993).

⁹ See letter dated September 7, 1993 of the Permanent Representative of Belgium to the United Nations addressed to the President of the Security Council, U.N. Doc. S/26417 (September 15, 1993).

rather than sporadic spill-over of fighting into the neighbouring areas.¹

It is interesting to note that Russia, which after the retreat from the South Caucasus in the wake of the demise of the Soviet Union, thought to make a comeback through offering to the parties a peace plan on its own terms, perceived any mediation efforts of Iran and especially of Turkey as attempts to expand their influence into the region.² The coincidence of the intensification of the fighting and further advances of the Armenian armed forces deeper into the territory of Azerbaijan with the reluctance of Azerbaijan to accept the terms of the proposed Russian deal³ is striking and reveals the geopolitical dimension of the conflict.⁴

Under the circumstances, in the course of the three months the Security Council adopted two more resolutions (874 and 884). The Security Council seems to be convinced that the southwestern districts of Azerbaijan were attacked also from the territory of Armenia and in its forth resolution (884) in the paragraph concerning the occupation of the Zangelan district condemned "...attacks on civilians and bombardments of the territory of the Azerbaijani Republic"⁵ The evolution in the assessment of the situation by the Council is even more revealing, if compared with its previous resolutions, in which the Security Council spoke in general terms and condemned "bombardments of inhabited areas".⁶

It is noteworthy that the third resolution (874) unlike the two previous ones mentions the role of the Russian Federation in establishing the cease-fire, while urging the states in the region "to refrain from any hostile acts and from any interference or intervention which could lead to the widening of the conflict and undermine peace and security in the region."⁷ Although no states were singled out, given the frustration of Russia with various international mediation efforts, one can argue that the primary sponsor of this

paragraph was Russia, which under the pretext of preventing possible spill-over of the conflict into neighbouring regions wanted to put the weight of the Security Council behind its efforts to rebuff possible involvement of Turkey and to a lesser extent of Iran. In this regard, the distinction, which the Security Council is making in this resolution between the terms interference and intervention, is particularly noteworthy.

In its forth resolution (884) the Security Council while reiterating its previous demands to cease armed hostilities, make effective and permanent the cease-fire and demanding unilateral withdrawal of occupying forces from the Zangelan district and from other recently occupied areas of Azerbaijan, expressed once again its concern at the displacement of a large numbers of civilians in the Republic of Azerbaijan and requested the Secretary-General and relevant international agencies to provide urgent humanitarian assistance to the affected civilian population and to assist displaced persons to return to their homes.⁸

The resolution 853 and subsequent resolutions 874 and 884 are particularly noteworthy since in these resolutions the Security Council used its authority under Article 34 and determined that the continuation of the conflict in and around the Nagorny Karabakh region of the Azerbaijani Republic, and of the tensions between the Republic of Armenia and the Azerbaijani Republic, would endanger peace and security in the region. Such a determination is a prerequisite for invoking the relevant provisions of Chapter VI, particularly Article 33(2), Article 36, and Article 37(2), which give the Council authority to recommend terms of settlement of the conflict. By making such determination on the situation the Council indicated that it was acting under these provisions.

The fact that the Security Council did not specifically mention in these resolutions that it was acting under Chapter VII diminishes neither the power of the Council to express its authoritative

¹ The occupation of the Lachin (May 18, 1992) and Kelbadjar (April 2, 1993) districts created land connection between the Nagorny Karabakh region of Azerbaijan and Armenia, which was crucial for resupply of arms and ammunitions, while the seizure of Agdam (July 23, 1993) and Fizuli (August 23, 1993) districts cut off the north-western districts from the rest of Azerbaijan thus paving the way for the occupation of Djabrail (August 23, 1993), Gubatly (August 31, 1993) and Zangelan (October 23, 1993) districts.

² See Elizabeth Fuller, "Russia, Turkey, Iran, and the Karabakh Mediation Process", RFE/RL Research Report, vol.3:8 (February 25, 1994);

³ The Russian-sponsored plan envisaged signing of a cease-fire and deployment of the CIS peacekeeping forces (essentially Russian) to the region. For more on this see Svante Cornell (ed.) Small Nations and Great Powers: A Study of Ethno-political Conflict in the Caucasus, (London: Curson Press, 2000), 99-102.

⁴ See Thomas Goltz, "Letter from Eurasia: The Hidden Russian Hand", Foreign Policy, CEIP, No. 92, (Fall1993); Elizabeth Fuller, "Karabakh Mediation Process: Grachev versus the CSCE?", RFE/RL Research Report, vol.3:23 (June 10, 1994); Elizabeth Fuller, "Nagorno-Karabakh: Internal Conflict Becomes International", RFE/RL Research Report, (March 13, 1992).

⁵ See U.N. Doc. S/RES/884 (1993), para. 1, (Emphasis added).

⁶ See U.N. Doc. S/RES/853 (1993), para. 2.

⁷ See U.N. Doc. S/RES/874 (1993) and S/RES/884 (1993), paras. 10 and 6 respectively.

⁸ See U.N. Doc. S/RES/884 (1993).

position towards the conflict, nor the value of the recommendations of the terms of the settlement that in its assessment would restore international peace and security. What is essential is that the Council is empowered through these Articles to consider the merits of the conflict situation and reach a conclusion, which, as was pointed out by Kirgis, would have “normative consequences”.¹ And this is what the Security Council did. The text of the adopted resolutions indicate that the Security Council made it clear that it would not accept any fait accompli situations arising as a result of the use of force for the acquisition of territory. The determination by the Council of the fact of occupation of the territories of Azerbaijan and qualification of occupation as unlawful under international law is by definition requires that the perpetrator of this unlawful act is obliged to end this occupation immediately and unconditionally. In other words, the obligation to put an end to internationally wrongful act derives not only from principles and norms of international law³, but also from the acts of application of these norms through, inter alia the UN Security Council resolutions. The existence of the fact of occupation also puts obligation on all States not to recognize as lawful the situation resulting from the occupation of the territories of the Republic of Azerbaijan, nor render aid or assistance in maintaining this situation.

Furthermore, it is well worth reminding here that the resolutions adopted by the Security Council are binding on the basis of Article 25 of the U.N. Charter, which states that “[t]he Members of the United Nations agree to accept and to carry out the decisions of the Security Council in accordance with the present Charter”. This understanding of the meaning of Article 25 is reflected in the interpretation by the authoritative Venice Commission of the Council of Europe of the recommendations contained in the resolutions adopted by the Security Council³ in the wake of the escalation of the armed conflict in Georgia in August 2008.⁴

Conclusion: The implications of the U.N. Security Council action for the conflict settlement

The analysis of the terminology used in the

four resolutions of the Security Council and the statements by its President viewed within the overall context of the unfolding events on the ground as well as the attitudes of the several permanent members of the Council towards the conflict confirmed the supposition made in the introduction part of this article that the adopted resolutions were the result of the complex web of interrelated factors. The decision-making process of the Security Council, which transformed over the decades into an institutional constraint, the special interests of at least several permanent members of the Council on the one hand as well as the obligation to abide by the U.N. Charter in its daily practice had a decisive impact on the actions by the Security Council in relation to the conflict between Armenia and Azerbaijan.

The resolutions did not prevent further escalation of the conflict. By May 1994, when a cease-fire was brokered, the Nagorny Karabakh region and surrounding seven administrative districts, which constitute almost one-fifth of the territory of Azerbaijan, were occupied by the Armenian forces. Approximately one out of every eight persons in Azerbaijan became an internally displaced person or refugee, tens of thousands of people were killed, wounded or injured and about 5,000 citizens since then are missing. The peaceful negotiations between Armenia and Azerbaijan with the mediation of the Co-Chairs of the OSCE Minsk Group conducted for over fifteen years have yet to yield results.

Nevertheless, the gravity of the situation threatening international peace and security prevented the Security Council from adopting more watered-down and neutral resolutions, which was often the case, when at least several permanent members of the Council had particular interest towards a conflict situation. Although the Security Council followed the established pattern and fell short of pointing finger, guided by the obligation to preserve objectivity and abide by the U.N. Charter, the Council determined that the territories of Azerbaijan were under occupation as a result of military activities. This determination put in motion the international legal instruments, which were designed specifically to address the situations emerging out of belligerent occupation and to protect these territories and to ensure

¹ See Frederic L. Kirgis, Jr., “The Security Council’s First Fifty Years”, *The American Journal of International Law*, vol.89:3, (1995): 519, <http://links.jstor.org/sici?sici=0002-9300%28199507%2989%3A3%3C506%3ATSCFFY%3E2.0.CO%3B2-U> (accessed May 14, 2009).

² See Article 3 of the International Law Commission’s Articles on Responsibility of States for International Wrongful Acts, annexed to U.N. General Assembly resolution 56/83 adopted on December 12, 2001.

³ See U.N. Doc. S/RES/1839 (2008) (October 9, 2008); U.N. Doc. S/RES/1866 (2009) (February 13, 2008).

⁴ See Opinion No. 516/2009 on “The Law on Occupied Territories of Georgia” approved by the Georgian parliament on October 28, 2008, adopted in March 2009 on the 78th plenary session of the European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) of the Council of Europe.

that their legal status remains unaffected by the occupation pending their return to the sovereign. Thus, the law on occupation, which is essentially framed by the 1907 Hague Regulations and the Geneva Convention IV provides that the fact of occupation is considered temporary by international law and, hence, no transfer of sovereignty over the occupied territory to the occupier is possible. Furthermore, the law on occupation puts clear-cut obligations on the occupying power in regard of the occupied territory. Among them are the obligations not to change the existing legal system and to respect the existing institutions. The law on occupation also prohibits the acts of pillage, looting and the exploitation of resources, the destruction by the occupying power of any real or personal property belonging individually or collectively to private persons, or to the State, or to other public authorities. Of particular importance is Article 49 of Geneva Convention IV, which prohibits the establishment of settlements in the occupied territories consisting of the population of the occupying power or of persons encouraged by the occupying power with the intention of changing the demographic composition in these territories¹.

Hence this recognition of the fact by the Security Council allowed Azerbaijan to keep the situation in the occupied territories under the scrutiny of the international community.² In 2005 in response to the concerns regarding the illegal settlements in the occupied territories raised by Azerbaijan

before the U.N. General Assembly³ the OSCE dispatched a fact-finding mission to assess the situation on the ground.⁴ In 2006 alarmed by the reports⁵ of the wide-scale fires in the occupied territories of Azerbaijan the U.N. General Assembly adopted a resolution entitled "The situation in the occupied territories of Azerbaijan", as proposed by Azerbaijan, which stressed the necessity of the urgent conduct of an environmental operation and called for an assessment of the short-term and long-term impact of the fires on the environment of the region and its rehabilitation.⁶ As a follow-up another OSCE fact-finding mission was conducted in the occupied territories in October 2006.⁷ Furthermore, the Security Council resolutions provided rather clear appraisal of the situation on the ground and identified the principles and norms of international law applicable to this conflict, while reminded of the inadmissibility of violating those norms. By pointing to internationally wrongful acts in the context of this conflict the Security Council established the obligations of the perpetrator of those acts as well as the rights of the victim.

While reiterating its full support for the peace process being pursued within the framework of the OSCE, the Security Council through its resolutions established the overall legal framework for the conflict settlement in the context of the Minsk process and outlined the principles that should provide guidance for the mediation efforts to find a just and lasting solution to the

¹ See the "Report on the international legal responsibilities of Armenia as the belligerent occupier of Azerbaijani territory", U.N. Doc. A/63/692-S/2009/51 annexed to the letter dated January 27, 2008 from the Permanent Representative of Azerbaijan to the United Nations addressed to the Secretary-General. Available online at <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/221/70/PDF/N0922170.pdf?OpenElement> (accessed April 20, 2009).

² On October 29, 2004, the U.N. General Assembly decided to include the item entitled "The situation in the occupied territories of Azerbaijan" to the agenda of its 59th session. The issue of the situation in the occupied territories of Azerbaijan has been also included into the agenda of the subsequent sessions of the U.N. General Assembly. On March 14, 2008, the General Assembly adopted at its 62nd session resolution A/RES/62/243 on the situation in the occupied territories of Azerbaijan, in which the General Assembly expressed concern that the armed conflict in and around the Nagorny Karabakh region of the Republic of Azerbaijan continued to endanger international peace and security, and reaffirmed inter alia its continued strong support for the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Azerbaijan within its internationally recognized borders.

³ See "Information on the transfer of population into the occupied territories of Azerbaijan", annexed to the letter dated November 11, 2004 from the Permanent Representative of Azerbaijan to the United Nations addressed to the President of the General Assembly, U.N. Doc. A/59/568, (November 11, 2004).

⁴ Based on the findings of the OSCE Fact-Finding Mission carried out from 30 January–5 February 2005 the OSCE Minsk Group Co-Chairmen in their recommendations have emphasized the inadmissibility of changes in the demographic composition of the region and urged appropriate international agencies to conduct needs assessment for resettlement of the population located in the occupied territories and return of the internally displaced persons to their places of permanent residence. For the details see Letter dated March 18, 2005 from the Permanent Representative of Azerbaijan to the United Nations addressed to the Secretary-General. Annex II: Report of the OSCE fact-finding mission to the occupied territories of Azerbaijan surrounding Nagorny Karabakh, U.N. Doc. A/59/747-S/2005/187, (March 21, 2005).

⁵ See Letter dated July 28, 2006 from the Minister for Foreign Affairs of the Republic of Azerbaijan annexed to the letter dated July 28, 2006 from the Permanent Representative of Azerbaijan to the United Nations addressed to the Secretary-General, U.N. Doc. A/60/963.

⁶ See U.N. Doc. A/RES/60/285 (September 7, 2006).

⁷ For details see letter dated December 20, 2006 from the Permanent Representative of Belgium to the United Nations addressed to the Secretary-General. Annex: OSCE-led environmental assessment mission to the fireaffected territories in and around the Nagorny Karabakh region. Report to the OSCE Chairman-in-Office from the Coordinator of OSCE Economic and Environmental Activities. U.N. Doc A/61/696.

conflict. In particular, the resolutions reaffirmed the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Azerbaijan, stressed the inadmissibility of the use of force for the acquisition of territory, demanded immediate, complete and unconditional withdrawal of the Armenian forces from all the occupied territories, called for the restoration of economic, transport and energy links in the region and called to assist the displaced persons to return to their homes. It is noteworthy that in the aftermath of the Budapest summit of the CSCE (1994), which decided to intensify CSCE action in relation to the conflict, the Security Council returned to this matter and issued a statement¹, in which it reaffirmed all its relevant resolutions on the principles of sovereignty and territorial integrity as well as the inviolability of international borders and stressed the urgency of concluding a political agreement on the cessation of the armed conflict on the basis of the relevant principles of the Charter of the United Nations and of the OSCE.

The step-by-step approach to the settlement of the conflict suggested by the U.N. Security Council through its resolutions is of practical relevance to the current peace negotiations conducted in the framework of the OSCE. The phased settlement model built into these resolutions and advocated for by Azerbaijan for the past decade is increasingly accepted not only by the international community, but also by Armenia as the only viable strategy to break the stalemate in the resolution of this protracted conflict. The Joint declaration² signed in Moscow on November 2, 2008 by the Presidents of Azerbaijan, Armenia and the Russian Federation - the first ever document signed between Armenia and Azerbaijan since the ceasefire of 1994 – reflect the acceptance by the parties of the step-by-step approach to the settlement of the conflict on the basis of the principles and norms of international law and the decisions and documents adopted in this framework.

¹ See Statement by the President of the Security Council, U.N. Doc. S/PRST/1995/21 (April 26, 1995).

² For the English version of the text of the Joint declaration see annex to the letter dated November 10, 2008 from the Permanent Representative of the Russian Federation to the United Nations addressed to the President of the Security Council, U.N. Doc. S/2008/702, (November 11, 2008).